

4

ŞEHİR
KÜLTÜR
SANAT

dergi

Atatürk
Köşkü Müzesi
Esra Tırnık

Bekir Gerçek'le Trabzon Kent Kültürü
ve Mimarisi Üzerine Söyleşi:
Yaşar Bedri Özdemir

Yaylaların Nazlı Kızı Kemeçe
Bahtiyar Yankı

Karadeniz'in
Mercan Gözlü Kızı
Hamsi
T Dergi

Kontrolsüz Gücün
Sahalarda Çoğalan Ritmi
Kolbastı Elif Özdemir Yankı

TRABZON'DA GENC FEST Fırtınası Esti

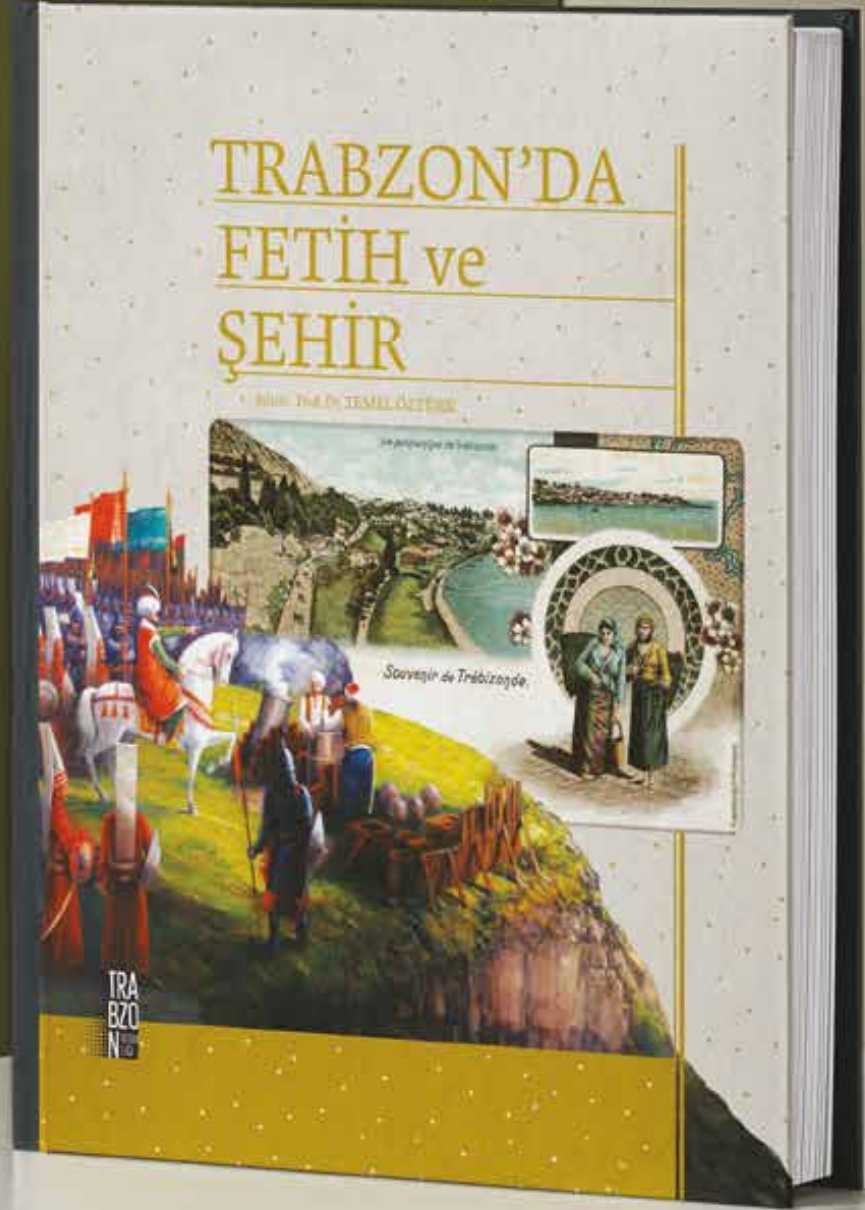
Trabzon Genç Fest ile 7'den 70'e herkesi aynı noktada buluşturup, onların kalplerine dokunduk. Farklı kültürlerin bulunduğu şehrimizde, herkesin kendinden bir parça bulacağı, doyasıya eğleneceği bir festival düzenledik.

Gençlerimiz, birbirinden eğlenceli turnuvalara katılıp, değerli sanatçılarımızın konserlerini dinleme şansı buldu. Onların hareketliliğini ve enerjilerini yakalayabilmek için futbol müsabakaları, gösteriler ve yarışmalar düzenledik. Enerji dolu, dinamik, heyecanlı, bazen eğlenceli bazen de komik...

TRABZON
GENC
FEST

Murat Zorluoğlu

Trabzon Büyükşehir Belediye Başkanı

"T DERGİ"

Trabzon kültürü,
folkloru ve sanatıyla
ilgili bütün okurlardan
tam not alıyor.

Sevgili T DERGİ tayfası. Kıymetli okurlarımız. Çok sevgili kültür-sanat camiamız. İşte dördüncü sayımız da göz açıp kapayıncaya kadar geldi çatı.

Aradan geçen süre içinde boş durmadık elbette. 3. sayımız sizlerin ellerindeyken bizler 4. sayımız için zaten yola çıkmıştık. Yol boyunca Trabzon kültürü ve folkloru adına biriktirdiklerimizi şimdi sizlerle paylaşmanın mutluluğunu yaşıyoruz.

Şehir kültürü söz konusu olduğunda, "efradını cami ayyarını mani" bir içerik elbette mümkün değil. Hele hele Trabzon gibi çok katmanlı, tarihî zenginliği büyük bir şehir için bu hiç mümkün değil. Bizim gerçekleştirmeye çalıştığımız, Trabzon kazan biz kepçe misali, gözlerimizi şehrimizin kültür hazineleri üzerinde dolandırmak, ele gelir şeyleri alıp işleyerek siz kıymetli okurlarımıza ulaştırmaktır.

Bu demek oluyor ki, daha işleyeceğimiz çok şey var. Farkına varacağımız, yeniden ihya edeceğimiz çok tarihî ve kültürel zenginliğimiz var. Bundan da son derece mutluyuz.

Bizlere sevinç veren başka bir unsur ise sizlerin yoğun ilgisi ve takibidir. T DERGİ henüz genç bir dergi olmasına rağmen Trabzon kültürü, folkloru ve sanatıyla ilgili bütün okurlardan tam not alıyor. Dahası, dergimiz Trabzonlular başta olmak üzere geniş bir kültür-sanat kamuoyunu birbiriyle "akraba" kılıyor.

Rahmetli Üstad Cemil Meriç'in; "Dergiler hür tefekkürün kaleleridir" sözü mucibince ihdas ettiğimiz fikir yazıları, edebiyat bölümü ve müstakil dosyalar-yazılar da T DERGİ için ayrı bir zenginlik ve katkı olmaya devam ediyor.

Bizleri dergimiz vesilesiyle sevindiren şeylerin tamamını saymaya ne yerimiz yeter, ne zamanımız. En iyisi bizler, teşekkür babında sizlere yeni, renkli ve dopdolu bir içerik daha sunalım.

4. sayımız hepimize hayırlı olsun. T DERGİ'nin birbirinden ilginç dosyaları, rengarenk sayfaları, yazıları, fotoğrafları ve şiirleri kalplerimizi birbirine rapteylesin.

Yeni sayılarda görüşmek üzere inşallah.

Bu Sayıda

07

Atatürk Köşkü Müzesi

12

Bekir Gerçek'le
Trabzon Kent Kültürü
ve Mimarisi Üzerine
Söyleşi

22

Evliya Çelebi
Seyahatnâmesi'nde
Trabzon İzlenimleri

26

İpek Yolu ve Trabzon

30

Hapsiyaş Köprüsü (Kiremitli Köprü)

32

İlk Yıllarında
Trabzon Basını

36

Bir Santa Hikâyesi

44

Yaylaların Nazlı Kızı
Kemençe

48

Unutulan 4000 Yıllık
Gelenek Mayıs
Yedisi

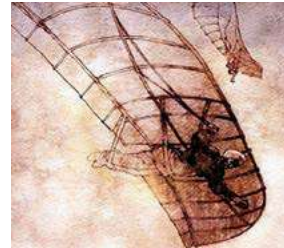
51

Denizin Nesli Tükenen
Emektarları
Sürmene Takası

54

Uçan Oflu

56

Karadeniz'in Mercan Gözlü Kızı
Hamsi

60

KontROLSÜZ Gücün
Sahalarda Çoğalan Ritmi
Kolbastı

62

Şiir

- Dikilemeyen
Sökükler Gazeli
- İyiyim Seni Beklerken
- Belki Sana Gelirim Bu
Akşam
- Gazel

66

Edebiyat

- Sözün İnsan Hâli
Üzerine Bir Hikâye
- Bekleyiş
- Allah'a İsmarladık
- Lütfullah Sokak

74

Yayla Yollarında
Köyden Yaylaya

77

Akçaabat Tayyaresi

78

"Trabzon" İsimli İtalyan
Atlet Kızın Hikâyesi

82

Sürmene Pidesi

84

Karayemiş

86

Hayden Dağlara

88

Trabzon'da Eski
Sinemalar

tdergi61

tdergi61

T04

T DERGİ
2022 / Sayı: 4
Ücretsizdir
Yerel Süreli Yayın / Üç ayda bir yayımlanır.

İMTİYAZ SAHİBİ

Trabzon Büyükşehir
Belediyesi Adına
Murat ZORLUOĞLU

YAYIN KOORDİNATÖRÜ

Erdem Zekeriya
İskenderoğlu

GENEL YAYIN YÖNETMENİ

Emre Gülsever

SORUMLU YAZI

İŞLERİ MÜDÜRÜ

Metin Şahin

YAYIN DANIŞMANI

İrfan Çalışan

EDİTÖRLER

Yaşar Bedri Özdemir
S. Bahar Alban
Esra Bahadır

FOTOĞRAFLAR

Kemal Bulut
Atilla Alp Bölükbaşı
Yaşar Bedri Özdemir
Trabzon Büyükşehir
Belediyesi Arşivi

İLETİŞİM

Trabzon Büyükşehir Belediyesi
İskender Paşa Mah. Dr.Kemal Dursun Cad.
No:6 Kat:2 Ortahisar/Trabzon
Tel: 0462 223 85 13
www.trabzon.bel.tr

YAPIM

Alban Tanıtım
Remzi Oğuz Arık Mah. Büklüm Sk.
No: 45/3 Kavaklıdere/ANKARA
Tel: 0.312 434 04 12
www.albantanim.com.tr

BASKI

Seçil Ofset
100. Yıl Mah. Matbaacılar Sitesi
4. Cadde No: 77 Bağcılar / İstanbul
Sertifika No: 44903

Bu dergide yer alan yazı, makale, fotoğraf ve illüstrasyonların elektronik ortamlar da dahil olmak üzere çoğaltılma hakları yalnızca Trabzon Büyükşehir Belediyesi'ne aittir. Yazılı izin olmadıkça makul alıntılar dışında bir kısmının ya da tamamının çoğaltılması yasaktır. Yayımlanan yazıların hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir.

Emre Gülsever

Yayın Yönetmeni

İlk sayıdan bu yana artarak devam eden heyecan ve muhabbetle 4. Sayımızda da sizlerle buluşuyor olmanın mutluluğunu yaşıyoruz.

Güzide şehrimiz Trabzon'un kültüre, sanata ve tarihe dayalı köklü geçmişini bu sayıda da öncekiler gibi dolgun bir muhtevayla sizlere aktarmaya devam ediyoruz.

Geçmişi Orta Asya'ya dayanan ve Çepni Türkleri sayesinde Anadolu topraklarına taşınan 4000 yıllık "Mayıs Yedisi" geleneğini yazımızla hatırlatmak istedik. Yaz başlarında yaylalara göç öncesinde süslenen ineklerin hastalıklardan korunması ve bereketli sütlerle sahip olmaları için kemençeler ve türküler eşliğinde denize sokan yayla yolcularının sonbahara kadar denizle vedalaşma hikayesini okuyacaksınız.

Mimar, şehir plancısı ve bir gitarist olan kıymetli Bekir Gerçek'le şehrimizin mimarisine, tarihine ve bu gününe dair yapılan söyleşimiz okuyucularımıza bir şehre farklı veçhelerle bakma imkanı sunacaktır. Zamanın hızlı akışında unuttuğum Trabzon Şehri'nin ruhunu bana hatırlatan bu yazıyı aynı keyifle okuyacağınızı umuyorum.

Bekir hocamız ile şehrin ruhunu hissederken Evliya Çelebi'nin Seyahatnâmesi'nden Trabzon'a dair tarihsel akışla karşılaşacaksınız. Eski insanlarımızın sağlıklı görünümünün bile tarif edildiği seyahatnâme içeriklerinde halkın kazanç kaynaklarına, meşhur sanatlarına, şair övgülerine ulaşacağınız gibi saraylarımız, camilerimiz hakkında da Evliya Çelebi'nin notlarını okuyacaksınız.

8000 kilometrelik uzunluğu ile eski dünyanın en kapsamlı ticaret ve tabi ki sosyal iletişim yolu olan İpek Yolu'nun Trabzon durağını Işın İrem Aktan'ın kaleminden aktarıyoruz. Bu şehrin tarihsel geçmişinin çok eskilere dayanıyor olma sebeplerinden biridir İpek Yolu.

Bu sayımızda Trabzon denilince akla ilk gelenlerden Karadeniz'imizin mercan gözlü kızı hamsimizi de dergimize konuk ettik. Hamsinâme'yi duydunuz mu? Cevabınız hayırsa yazıya bir göz atın derim.

"Hamsi kana erişti, kemençeler çalıştı; hamsi vurdu karaya, Turabozan karıştı..."

Trabzon denilince akla gelen ilklerden bahsediyoruz madem diğer konuklarımızı da takdim edeyim:

Karayemişi es geçmek olmaz değil mi? Meyve olarak tükettiğimiz bu yemiştan daha neler neler yapılabildiğine yazının içeriğinden ulaşabilirsiniz.

Ve tabi ki eşsiz bir lezzetimiz daha sürmene pidesi... Başka başka şehirlerde de karşımıza çıkan ama esas lezzet için bu şehri gerekli kılan meşhur pidemiz. Yazının içeriğinde peynirine ve yapımına dair bilgiler aktarılmıştır. Meraklılarına ve ustalaşmak isteyenlere duyurulur.

Çoğunuzun bilmediği ilginç bir hikâye dergimizin sayfaları arasında sizleri beklemektedir: "Trabzon"İsimli İtalyan Bir Atlet Kızın Hikâyesi... Sayfaya buyurun.

Birçok Trabzonlunun oynamakta usta olduğu kolbastının hikâyesini öğrenmeye ne dersiniz? Bereketli bir av sonrası Farozlu balıkçıların eğlencesi nâmidğer hoptek için," Öğrenmekle oynamaz. Müziğin ruhuna ve ritmine kendinizi teslim etmelisiniz." deniliyor.

Çalmayı öğrenmeden önce ona âşık olunmalı diyor usta kemençe sanatçımız İlyas Parlak.

Dergimizin editörleri bu sayımızda da merak uyandıran yeni konuları sizlere taşımaktadır: ilk yıllarında Trabzon basını, doğa içinde nostaljik bir mimari Hapsiyaş Köprüsü, Ofllu Uzun Hasan'ın uçma denemesi, Trabzon'da fotoğrafçılık... Ve tabi ki şair ve yazarlarımızın kaleminden dökülen satır ve mısralar dergimizin sayfalarında sizleri beklemektedir.

Kültür, sanat ve tarih perspektiflerinden hayata dokunan içeriklerimizle bu sayımızı da siz kıymetli okuyucularımıza ulaştırmış olmanın mutluluğuyla sizlere keyifli okumalar diliyorum.

ATATÜRK KÖŞKÜ MÜZESİ

"Trabzon Atatürk Köşkü" ismiyle müze binası olarak hizmet sunan yapı, Trabzon şehrine hâkim Soğuksu Mahallesi'ndeki sırt üzerinde, Köşk Caddesi ile Ata Caddesi arasında, binaya ait bahçe içerisinde yer alır.

Esra Tırnık

“**Mimar Kakulidis tarafından 1906 yılında Banker Kabayanidis için inşa edilen 'Art Nouveau' stili 3 katlı villa, bugün Atatürk Köşkü Müzesi olarak kullanılmaktadır.**

“Trabzon Atatürk Köşkü” ismiyle müze binası olarak hizmet sunan yapı, Trabzon şehrine hâkim Soğuksu Mahallesi’ndeki sırt üzerinde, Köşk Caddesi ile Ata Caddesi arasında, küçük bir çam korusu içinde yer alır.

Bodrum ve çatı katı dâhil toplam dört katlı olarak kârgir inşa edilen bina, biri doğuda diğeri ise kuzeyinde yer alan kapılarla girilen, genel olarak doğu-batı doğrultusunda düzenlenen; kuzey, batı, güney ve doğu yanları duvarla çevrilmiş bir bahçe içerisinde bulunmaktadır. Bahçeye geçiş, doğu kapısından sağlanmakta olup asıl geçişi sağlayan kuzey kapısı aktif olarak kullanılmamaktadır.

Köşk 19. yüzyıl sonları ile 20. yüzyılın başlarında (1890-1912 kabul edilir.) Konstantin Kabayanidis tarafından yazlık olarak yaptırılmıştır. Mustafa Kemal Atatürk, 15-17 Eylül 1924 tarihinde Trabzon’a ilk gelişinde burayı ziyaret etmiş ve beğenmiş, Trabzon İl Daimi Encümeninin 18.05.1931 tarih ve 361 sayılı kararıyla Trabzonluların bir armağanı olarak

Atatürk adına temlik ettirilmiştir. Mustafa Kemal Atatürk, 10-12 Haziran 1937 tarihindeki üçüncü ziyaretlerinde de köşkte (iki gece) kalmıştır. Trabzon Belediyesi tarafından 06.04.1943 tarihinde satın alınan bina, Atatürk Müzesi olarak düzenlenmiş ve ziyarete açılmıştır.

KÖŞKÜN İNŞA EDİLME SÜRECİ

Atatürk Köşkü’nün yapım yılı birçok kaynakta 1890 olarak verilmiş, bir kaynağa göre de 1903 yılında bitirilmiştir. Karadenizli Rum Mimar Alexandros Kakulidis tarafından yapılmıştır.

Mimar Kakulidis tarafından 1906 yılında Banker Kabayanidis için inşa edilen ‘Art Nouveau’ stili 3 katlı villa, bugün Atatürk Köşkü Müzesi olarak kullanılmaktadır. Denizi gören büyük teraslara sahip olan köşk, beyaz taş ve etrafı ahşap dantela süslü kornişlerle, kırmızı kiremitli çatıya sahiptir. Büyük bir bahçe içinde serası ve yardımcı binası olduğu bilinse de bu birimler günümüze ulaşmamıştır. Köşkün inşasının 7 bin altın liraya mal olduğu kayıtlara geçmiştir.

Atina Bankası şubesinden başka Trabzon’da çalıştığı Kabayanidis, Fostiropulos, Theofilaktu bankalarının hepsinin Kunduracılar Caddesi yöresinde binaları vardı. Bu banka binalarının mimarları bilinmemektedir.

MİMAR ALEXANDROS KAKULİDİS (1857-1941)

Trabzon’da 1857 yılında doğdu. Trabzon Rum Dershane Okulu’ndan mezun olduktan sonra 1885 yılında Atina Teknik Üniversitesi’nden mimar diplomasını aldı. Karadeniz’in birçok şehrinde eserler yaptı. 1922 yılında göçerek yerleştiği Atina’da 1941 yılında vefat etti. Eserlerinin çoğunluğu Karadeniz Bölgesi’nde (Trabzon, Samsun, Giresun ve İnebolu) olup, İstanbul’da da bazı eserleri vardır. Birçok farklı tarzda neoklasisizm, eklektisizm, Art Nouveau, Osmanlı ve Bizans revivali (canlandırma) ve oryantalizm mimarisi gibi ekol tesirli tasarımlar ile dinsel yapılar inşa etmiştir.

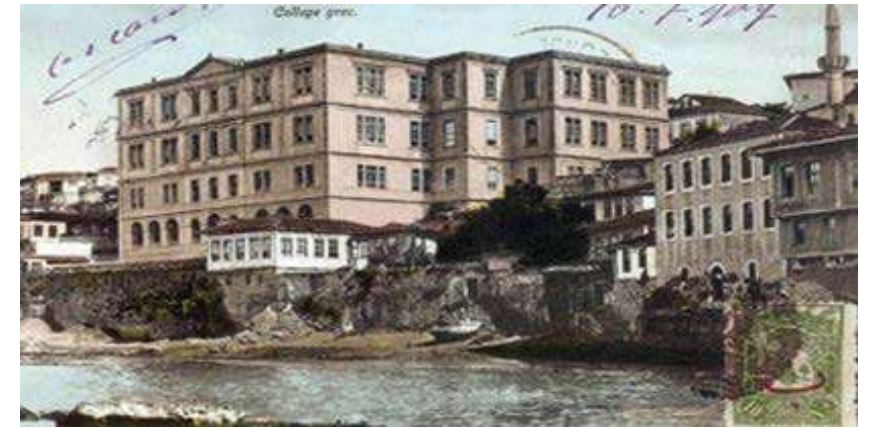
Üç eseri hâlen Trabzon’un simge binalarını oluşturmaktadır. Bunlar: Trabzon Dershane Okulu (Frontistirion), Theofilaktos Evi (Trabzon Müzesi), Kapayanidis Villası’dır (Atatürk Köşkü).

Geçmişte Kız Sanat Okulu olarak hizmet veren yapı, günümüzde Trabzon Müzesi olarak kullanılmaktadır.

Aleksandros Kakulidis’in görkemli neoklasik, simetrik ve İyonik şekilli eseri Trabzon Dershane Okulu (Frontistirion) olarak anılır. Eski bir eğitim kurumuna ait binanın temeli, Eylül 1899’da atılmış ve açılış töreni 1902 Eylül ayında yapılmıştır. İnşası için 12.322 Osmanlı altın lirası, donatımı için de 1.000 lira harcanmıştır. Bu fonlar büyük miktarda Rusya’da yaşayan Karadenizli Rumların bağışları sayesinde toplanmıştır.

Banker Konstantin Theofilaktu Konağı (1905)

Frontistirion (1902)

Öğretmen Okulu olarak bir süre hizmet veren yapı, günümüzde Kanuni Anadolu Lisesi olarak yapıldığı günden bugüne eğitim öğretim yuvası olma misyonunu değiştirmeden taşımaktadır.

TRABZON FIRKA KUMANDANI FERİK HAMDİ PAŞA ANIT MEZARI (1900)

1937’de yıkılan ve Ata Park’a dönüştürülen imaret, mezarlığın içindeki onlarca anıt mezardan biriydi. Anıt mezar Trabzonlu ünlü mimar Alexandros Kakoulidis tarafından yapılmıştı.

KABAGIANNİDİS (KABAYANİDİS) AİLESİ

Gregories Kabagiannidis, 19. yüzyılın ortalarında Trabzon’da küçük bir bakkal dükkânıyla ticarete başlamıştı. Eşi Domna’yla birlikte ekonomik bunalımlar, savaş ekonomisinin etkisi gibi dönemin

ANNA VE KONSTANTINOS KABAGIANNİDİS

Anna ve Kostas Kabagiannidis, yeni çıkan fotoğraf makinesini evlerinin aynasının önüne getirerek bu fotoğrafı çekmişler, kendilerini dönemine göre orijinal bir düşünce olan bu pozla ölümsüzleştirmişlerdir. Belki de bu düşünceleri ile bilinen en erken dönem selfie’lerden birini çekmişlerdir.

Trabzon Fırka Kumandanı Ferik Hamdi Paşa Anıt Mezarı

Konstantin Kabayanidis Soğuksu'daki Evinin Bahçesinde (1913)

olumsuz şartlarını değerlendirerek kısa sürede Trabzon burjuvazisine egemen olan büyük bir aile hâline geldiler. Biri, iş hayatında babasının yerine geçen ve Triantaphyllidou (Theofilaktos) ailesinden Anna'yla evlenen Costas Kabagiannidis olmak üzere, dört çocukları oldu.

Trabzon ekonomisinde etkin rol oynayan ailenin Trabzon ve Gürcistan'da bankaları, uluslararası sularda çalışan ticari gemileri vardı. Triantaphyllidou ailesiyle akrabalık kurarak ekonomik bir imparatorluk inşa ederler. Anna ve Kostas, düğünden sonra Trabzon'un kırsal kesiminde "Soğuksu" olarak bilinen

yerde oldukça ihtişamlı, lüks bir köşk inşa ettirdiler. Trabzon'un en görkemli evlerinden olan Kabagiannidis Konağı, ünlü Mimar Alexandros Kakulidies tarafından yapılmıştır.

Kabayanidisler 1890-1903 yıllarında yaptırdıkları köşkte uzun süre kalamadılar. 1923 yılındaki mübadeleyle Yunanistan'a gitmişlerdir. Döneminin ötesinde mimari bir tasarımın örneği olan ve dantel gibi işlenmiş görüntüsüyle döneminin en güzel binalarından olan köşk, Gayrimüslimlerden kalan taşınmaz malların aktarıldığı İl Özel İdaresi listesine eklenmiştir.

Şehrin Bankerlerinin Soğuksu Mevkisinde Yazlıklarına Gidişi

KÖŞKÜN MİMARİ ÖZELLİKLERİ

Köşk, 19. yüzyıl başlarında Rum asıllı banker Konstantin Kabayanidis tarafından yazlık konut olarak inşa edilmiştir. Avrupa ve Batı Rönesans mimarisinin etkilerini taşıyan yapıda büyük ve gösterişli Avrupa simgeleri kullanılmıştır. Köşkün yapıldığı sırada aileye ait gemilerin uluslararası sularda yüzmesinin etkisi, köşkte kullanılan malzemelerin kalitesi ve ileri teknoloji ürünlerinin kullanılmasından anlaşılr. Hiçbir masraftan kaçınılmadan Avrupa ülkelerinden malzemeler getirtilerek yaptırılmıştır. Köşkün dış cephesinde taş iç cephesinde ise tuğla kullanıldığı görülür. Katlar karo döşemeli, tavanlar ampir tarzda alçı süslemelidir. Su ve ısı tesisatı ise zamanın ileri teknolojisiyle döşenmiştir.

Köşkün içinde kullanılan materyallerde, camlardan yerdeki karolara kadar ince bir zevkin izleri görülür. İtalya'dan gelen camlar, Rusya'dan getirtilen şömine, Murano avizeler, kristal aynalar, Victoria dönemini yansıtan perde ve koltuklar, piyano gibi detaylar da dönemin modasına uygun olarak Avrupa'dan getirilmiş olmalıdır.

Giriş katında oturma odası, dinlenme odası, mutfak, yemek ve misafir odası bulunmaktadır. Birinci katta çalışma odası, büyük yatak odası, bekleme ve toplantı odası vardır. İkinci katta ise iki küçük oda mevcuttur.

Soğuksu mevkisinin iklim şartları göz önünde bulundurularak çağın ilerisinde bir teknolojiyle kalorifer tesisatı da yapılmıştır. Binanın duvarlarında ısıtma kanalları açılmıştır. Şöminenin ısıttığı hava binanın duvarlarında

Mustafa Kemal Atatürk Köşkün Balkonunda

dolaştırılarak, odalarda bulunan bu kanallara bağlı deliklerden içeriye üfleyecek şekilde bir sistem kurulmuştur. Böylece şömine yandığında binanın bütün katları ısınmış olacaktır.

Zemin katta bulunan yemek odasında yemekleri sıcak tutmak amacıyla kalorifer peteğinde yer alan yemek koyma bölümü, köşkteki en ilginç ayrıntıdır. Bu dikkat çekici detaya, kalorifer peteğinin içinde pişen yemeklerin servise hazır ve sıcak olarak tutulabilmesi için servis dolabı sistemi eklenmiştir. Trabzon'da elektrik yokken bu binada jeneratörler vasıtasıyla üretilen elektrik kullanılmıştır.

BILARDO MASASI

Köşkün sahipleri, muhtemelen köşkten ayrılırken ağır olduğu için Cenevre yapımı bilardo masasını köşkte bırakmışlardır. Kalorifer petekleri, 120 yıl öncesinden bugüne gelen elektrik tesisatına ait sigorta kutusu ve köşkün meşhur piyanosu Cenevre'den getirilmiştir.

Köşkün giriş katından itibaren, balkon kapılarının eşiklerinde küçük deliklerden oluşan drenaj sistemi yapılmıştır. Balkona yağın yağmur suları, bu mazgallardan sızarak bodrumda yer alan sarnıçta birikmiş ve bahçenin sulanması gibi işlerde kullanılmıştır.

“Bu,
Benim
Kentim!”

Diye bilmek...

Bekir Gerçek’le Trabzon Kent
Kültürü ve Mimarisi Üzerine Söyleşi

Söyleşi:

Yaşar Bedri Özdemir

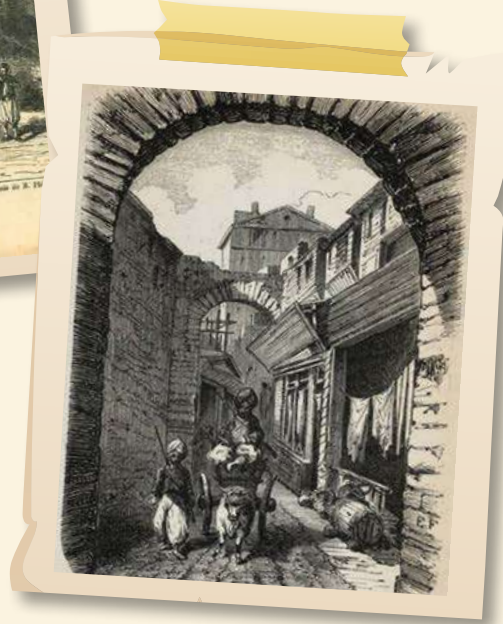
Geçmişin taşıdığı, süregelen değerleri başta olmak üzere; yaşayanlarına eskisiyle, yenisiyle, duygusal doyumlarını da sağlayan mekânları bulunduran kentler; şahsiyeti oluşmuş, yaşayanlarının sevgilisi olmuş kentlerdir. İşte yaratılan böylesi kentler; şahsiyetli, kimlikli kenti tarifler. El birliğiyle “kimlikli kent” başarılmıştır.

Mimar, şehir plancısı, eski Mimarlar Odası Başkanı, baterist Bekir Gerçek; Kasım 1948’de Trabzon’un Ortahisar Mahallesi, Sarayatık Sokak’ta dünyaya geldi. Gazipaşa İlkokulu’nda okudu. 1959’da Trabzon Lisesi’nin orta kısmına başladı. Lise eğitimiyle birlikte altı yıl bu okula devam etti. Sarayatık Sokak, “büyükbaba evi” ve Trabzon Lisesi günlerini hep mutluluk dolu Trabzon günleri olarak benimsemiştir. İlkokuldan itibaren resim yapmayı sevdi. Resim ve tabela atölyelerine uğrar oldu. Lise bittiğinde resim ve görsel sanatlara ilgisi daha da artmıştı. Mimar olmak istiyordu. Karadeniz Teknik Üniversitesi’nde mimarlık eğitimine başladı.

Lise yıllarından itibaren; Trabzon Liselerinden Yetişenler Cemiyeti, Karadeniz Teknik Üniversitesi ve Türk-Alman Dostluk Cemiyeti çatıları altında kurdukları çeşitli gruplarda müzik yaptı, bateri çaldı. Trabzon Liselerinden Yetişenler Cemiyeti’nde, Ahmet Selim Teymur’un “Türk Musikisi Nazariyatı” derslerine devam etti.

1966’da çalışmaya başladığı proje bürosuna 1972’de mimarlık eğitimini tamamladıktan sonra da devam etti. 1974-1984 yılları arasında Bayındırlık Bakanlığı Yapı İşleri Genel Müdürlüğü’ne bağlı 11. Bölge Müdürlüğü proje bürosunda çalıştı. 1984-1986 yılları arasında Trabzon Belediyesi Etüt-Proje biriminin kuruluşunda bulundu. 1986’da devlet memurluğundan ayrıldı. Tekrar serbest projecilik günleri başladı. Hâlen kendi bürosunda aynı işi yapmaktadır.

Mezuniyetinden bugüne projeci olarak çalışan Bekir Gerçek, çeşitli yarışmalara katıldı. Eğitici olarak dört yıl proje derslerinde yöneticilik yaptı. Mesleğini, kentini, kentinin değerlerini yazdı. Yayımlanmış çok sayıda araştırma ve makalesi, ayrıca bir de kitabı vardır. Çeşitli panel, forum, sempozyum ve konferanslara konuşmacı olarak katıldı. Mezuniyetinden sonra Mimarlar Odası Trabzon Temsilciliği’ni yürüten Gerçek, 1986’dan sonra Mimarlar Odası Trabzon Şubesi Yönetim Kurulları’ndaki görevleri

dâhil kırk yıl yöneticilik yaptı. Trabzon Liselerinden Yetişenler Cemiyeti, ADD Trabzon Şubesi, Trabzon Çevre Meclisi yönetici olarak görev aldığı diğer kuruluşlardır. 1996’dan beri Çekül Vakfı Bölge Temsilciliği görevini sürdürmektedir. 1991’de evlendi. Ece ve Gülce adlı ikiz kızları vardır.

Ortahisar kitabınızın tanıtımında, “Bir kentin yolunu, tarihini, coğrafyasını, denizini, toplumsal hayatını, geçirdiği değişimleri, insan tiplerini, atmosferini, doğa güzelliklerini, unutulmuş değerlerini, yeme içme kültürünü, gecesini gündüzünü, yazını kışını, folklorunu, eğlence hayatını, daha bin türlü özelliğini herkes kendince görür. Tarihçi başka, coğrafyacı başka, turizmci başka, asker başka, öğretmen bambaşka bir gözle görür ve kendi bakış açısıyla yazmak ister. Ama bir yazar ve edebiyatçı, kendince bir duyarlılıkla yaklaşır kentine. Çevresine gönül gözüyle bakar. Kendini değişik insanların yerine koyar, onların yüreğiyle de hissetmeye çalışır öylece.” deniliyor. Biz, Trabzon’u daha iyi anlayabilmek için nasıl bir panorama çizebiliriz?

Sevgili kardeşim, biliyorsun ki bir kitabını da (Ayasofya) senin yazdığın, Heyamola Yayınları’nın “Trabzon’dur Yolumuz” diyerek hazırlatıp, yayınladığı yirmi iki kitap kentin yirmi

Yaşayanlarının, hemşehrilerinin, kentten yana taraf olmaları gerekir. Çünkü hemşehrisi olduğu kent asırlardan beri yaşayanlarının birlikte ürettikleri bir sanat eseridir.

Ortahisar Valilik ve Çevresi

Halk olmadan kent olmaz. Kent bütünüyle anıttır. Yalnızca bir mimari ürün değil, aynı zamanda -ve her zaman- hayatın da sahnesidir.

iki mahallesini, bu soruda tekrarladığın yazıyla tanıtıyor ve sunuyordu.

Kentler, insanların birlikte yerleşik yaşama geçtikleri günden beri var olan mekânlar bütünüdür. Söz konusu tanıtım yazısında sıralanan kentlere ait özellikler, güzellikler ve bu güzelliklerle oluşan kültürel farklılıklar kentlerin kimliğini belirler.

Kentlerin kuruluşundan itibaren çeşitli sorunları oluşur. Bu sorunlar artar, çözüm üretilir, eksilir; yeni sorunlar yeni çözümlerle sürer. Bu süreçte yaşayanlarının, hemşehrilerinin, kentten yana taraf olmaları gerekir. Çünkü hemşehrisi olduğu kent asırlardan beri yaşayanlarının birlikte ürettikleri bir sanat eseridir. Kolektif bir sanat eseri ve bizlere bırakılmış mirastır.

Bugün bazı iletişim araçlarının sunduğu geçmişe dair anılar, fotoğraflar günümüz kentlilerine "Hey gidi Trabzon!" dedirtiyorsa; bizlerin o kolektif esere sahip çıkamamamızdan, hatta ihanetimizden söz edilebilir.

Kent kimliği, kimlikli kent, kentin mimarisi... Esasen bu kavramlar iç içe olup birbirlerini tamamlarken

mekânların etkisi öne çıkar. Mimari, kentin tüm değerlerini etkileyen birincil etken olarak belirir.

Kimlik; "Kim olduğunu kanıtlayan belge" diye tanımlanır. Bu belgeler; adı, soyadı, doğum yeri, doğum tarihi gibi bilgileri içerir.

Trabzon'un isminin nereden geldiğine dair çeşitli düşünceler vardır. Bence en inandırıcı olanı, iki vadi arasında ilk kurulduğu yerin topografyası; "Trap'e.zoid" şeklinde olmasıdır. Bazen bu şekilde olana "Trapezoidal" denir. "Trapeza, Trapezium, Trabazon, Trapezus ve de Trabzon..."

Doğum yeri; Anadolu'da, Karadeniz kıyısında, yumuşak iklimli, iki vadi arasında, savunma sorunu çözülmüş, korunaklı bir yerdir. Bu yer ayrıca Yoros ve Ganita'nın arasında oluşmuş bir kıyı yayının içinde korunuyor.

Kuruluş tarihi; tam olarak saptanamamaktadır. Önemli bir karanlık dönemi vardır. MÖ 2000 yılı gibi bir tarih kabul görmektedir. İki ayrı alıntı şöyledir: Roma'dan beş yıl önce... MÖ 1200... Truva'ya gidenler arasında Trabzonlular vardı (Mahmut Goloğlu). Tüm bunlara karşın yanlış tarih belirleme gayretleri

söz konusudur (700, 636 gibi tarihler bildirilir. MÖ 4. yüzyıl Greklerin iddiası).

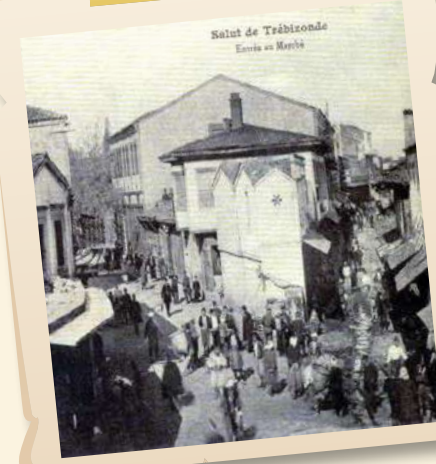
Tarihçi Charles Texier, "Arşitektür Bizanten" adlı yapıtında; Trabzon kıyılarının MÖ 4. asırdan çok evvel Orta Asya'nın her tarafından gelmiş olan birçok kavim tarafından ele geçirildiğini bildirdikten sonra, Rum tarihçileri hakkında; "Greklerce bütün tarihi hadiseleri kendi ırklarına izafe için Ksenophon'un Sinoplu kolonilerin Trabzon'da ticarethaneler tesisinden evvel Orta Asya'dan gelip buraya yerleşen kavimlerin mevcudiyetini bilmez gibi görünmesine hayret olunmamalıdır." diyor. Oysa Trabzon; Roma, Paris, Londra'nın ağabeyidir. Doğum tarihi hakkında görüşler özetle böyledir.

Kadim kentler, ilkin savunma ve topoğrafik koşullarını belirleyerek, çözerek şekillenirler. Kentlerin sorunları daha sonra çeşitlenir, çoğalır; sağlık, iş, ulaşım, eğitim, eğlence gibi. Çözüldükçe bitmeyen türdendir.

Kent ve yaşayanları birbirlerini yansıtır. Kentin kimliği oluşurken, kentliler ve ürettikleri kentin kendine has koşullarında oluşan kültür, çok büyük önem arz eder.

"Halk olmadan kent olmaz. Kent bütünüyle anıttır. Yalnızca bir mimari ürün değil, aynı zamanda -ve her zaman- hayatın da sahnesidir kent. İnsan, kentin bir ögesidir. Dolayısıyla da kent en canlı anıttır. Kentin tarihsel mirasıyla, kentlilerin tarihsel kimliği binlerce bağla birbirine bağlıdır." (Andras Roman: Icomos Bşk. 1986).

Fiziksel ve sosyal sorunları çözülen kentin, yaşayanlarına estetik sunumları da olmalıdır. Algısal, duygusal doyumlarını da karşılamalıdır. Kent; o zaman mutlu mekânları barındıran, mutlu insanların, mutlu kenti olur. Bunu da sağlamak için estetik sorunlara özenle ve dikkatle müdahale edilmelidir. O zaman bir eser, sanat eseri birlikte üretilmiş olur. Başarılabildiğinde bu kentlilerin birlikte ürettikleri bir sanat eseridir artık.

Geçmişin taşıdığı, süregelen değerleri başta olmak üzere; yaşayanlarına eskisiyle, yenisiyle, duygusal doyumlarını da sağlayan mekânları bulunduran kentler; şahsiyeti oluşmuş, yaşayanlarının sevgilisi olmuş kentlerdir. İşte yaratılan böylesi kentler; şahsiyetli, kimlikli kenti tarifler. El birliğiyle "kimlikli kent" başarılmıştır.

Artık böylesi kentlerin yetiştireceği, bu kentlerde yetişecek evlatlarının sağlıkları, kişilikleri, değerleri tartışılmaz. "Sağlıklı nesiller, sağlıklı mekânlarda yetişir!"

O zaman böylesi bir kenti, böylesi mekânları hemşehrileriyle anlatmak, yazmak inanın çok zevkli, çok kolay olur.

Ortahisar'ın tarih içindeki önemini özetleyebilir misiniz?

Kısaca şöyle yanıtlamak isterim: Ortahisar; tarih, sanat tarihi, şehircilik, mimarlık bilgisi açısından hâlen yaşayan bir müze. Tüm saldırılara karşın binlerce yılı izlemek mümkün.

Öğrencilik yıllarımızda öğrendiklerimizden kısa başlıklarla anlatmak isterim: Kent kurulacağı zaman, ilk önce savunma sorunu çözülür. Bu nedenle evvela sur inşa edilir. Surlar muhkem ve ulaşılmaz, aşılması oldukça imkânsız olmalıdır.

"TRAP'E.ZOID"

Trabzon'un isminin nereden geldiğine dair çeşitli düşünceler vardır. Bence en inandırıcı olanı, iki vadi arasında ilk kurulduğu yerin topografyası; "Trap'e.zoid" şeklinde olmasıdır. Bazen bu şekilde olana "Trapezoidal" denir. "Trapeza, Trapezium, Trabazon, Trapezus ve de Trabzon..."

Sur içi kentler; İçkale, Ortahisar, Aşağıhisar ve kıyı kentlerinde iskele veya liman şeması ile kurulur, gelişir. Kentin bu kullanım planlaması hâlen okunmaktadır. “Doğanın koşullarına karşı alınan önlemler” (olumludan yararlanma, olumsuzdan korunma) ile kentin kendine özgü farklılıkları bir araya gelince kentlerin kendine has kültürel gelişimi yani yaşama kültürü oluşur.

Ortahisar: Antik kentin merkezi olduğuna göre Trabzon’un çekirdeğidir. Öğrendiklerimizi bu kadim kent özelinde gözden geçirelim: İki derin vadinin arasında düzlükteki kent; müstahkem surları, vadilerinden ulaşım sağlayan asma köprüleriyle emin mekânlar bütünüdür. Antik Trabzon, “iki köprü bir şehir”dir. Defalarca kuşatılmış, düşürülememiştir.

İç Kale: Kral sarayı, az sayıda, saray erkânının evleri ile ayrıcalıklıdır.

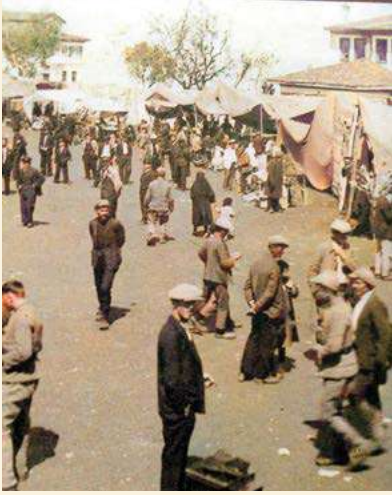
Ortahisar: Hükümet Konağı, dinî ve idari yapıları, varislerin evleri ile mimarisi özgün topoğrafyasıyla uyumludur.

Aşağıhisar: Kentin ticaretinin kalbi Aşağıhisar’da atar. Bedestenler, hanlar, pazarlar burada kurulmuştur. Antik kentin son bölümü limana ulaşır. Liman, Adrianos Limanı olarak da anılır. Ticaret bölgesi ve hemen limanla buluşması akılcı!.. Değil mi?

Mümkün olduğunca özetle anlatmaya çalıştığım antik Trabzon kentinin idari merkezi, kuruluşun çekirdeği Ortahisar, geçmişten taşıdıkları ile hâlen Trabzon’un odağında iki vadi arasındaki konumu, sivil mimari örnekleri, bahçeleri, bahçelerdeki asalet örneği florası ile mutlu mekân tarifine uygun ayrıcalıklı bir bölgedir.

Trabzon şehrinin tarih içindeki sivil yerleşim dokusu ve konut mimarisinin belirgin özellikleri nelerdir?

Sivil mimarinin önemli ürünleri evlerdir. Daha önce de söylediğim

1930'larda Kabak Meydan Pazar Yeri

gibi, sur içinde İçkale ve çoğunlukla Ortahisar’da bulunurlardı. Sonraları sur dışında da önemli konaklar, evler yapılmıştır.

Şehir, surlardan aşip, doğu ve batıya doğru büyürken, kentliler sur içinin mimari doğrularını, asaletini, kalitesini dikkatle ve mevcut kente saygı duyarak uyguladılar.

Trabzon’da evler, ulaştıkları düzeyleri ile ruhsal ve fiziksel gereksinimlere çok olumlu yanıtlar vermektedirler. Bu evlerin yerine gün geçtikçe daha az bizden olan, mutlulukları daha eksik mekânlar oluşturulmaktadır.

Kostaki, Kabayani, Nemlizade, Hacı Rüstü evleri, eski bir konak olan TDT Müdürlük binası, Kadir Mesut Evren evi gibi zengin konaklarını ayrı tutarsak, varsıllar her türlü değişime ayak uydurup, çoğu kez Batı’nın etkisinde eklektik yapılar yaptırırken, halk kendi kültürüne uygun olanı, gelenekseli geliştirerek sürdürmekteydi. Bu nedenle orta hâllilerin evleri Trabzon evinin özelliklerine daha bir uymaktadır.

Trabzon’da “Rum evi”ni anlatırken, zengin konaklarını tarif etmek daha doğrudur sanırım. Çünkü ulaştıkları ekonomik düzeyleriyle kentin zenginleri çoğunlukla Rumlardır. Banker, tüccar, dış ticaret erbabı vb. Müslümanların arasındaki bazı varsıllar da kendilerine konak yaptırırken, çok

az değişiklikle hemen hemen onların evlerini tekrarlatırlar. Görülen farklılık; baş odaya gusülhane ilave edilir, tuvaletler doğu-batı istikametinde yapılır, bodrumdaki şarap mahzeni, depo olarak değişikliğe uğrar vb.

Bu konakların dış duvarları tamamıyla taştır. Bu taş, bölgeden; Maçka’nın Esiroğlu ve Akçaabat köylerinin bazılarında taş ocaklarından temin edilen bazalttır. Taşı çok iyi işleyen ustalar vardır. Bu ustalar; başta Ermeniler olmak üzere, Türkler ve Gürcülerdir.

Çoğu kez cephelerde simetri sağlanmıştır. Proporsiyonlar üst düzeydedir. Cephe elemanlarında hatta tüm fasatlarda (cephede) altın oran izlenmektedir. Pencere taş söveli, söveler çoğunlukla dikdörtgen şeklinde pencereyi kuşatır; çok az örnekte basık kemerli, kilit taşlıdır. Bazı örneklerde, pencere üzerlerinde, cephede çeşitli alınlıklar bulunur. Ekseri fronton şeklinde kullanılmışlardır. Çoğunlukla saçak yerine taş kornişler bulunur. Zira taş yapıyı yağmurdan korumak çok da gerekmez. Kat aralarında silmeler yeknesaklığı bozar, üçüncü boyutu güçlendirir. Cephelerde yer yer kabartmalar, kabartma sütunlar bulunur. Bazı örneklerde balkon, saçak, hatta çıkmayı taşıyan taş kolonlar vardır. Bu elemanlar çeşitli tarzlar gösterirken ekseri bozuşmuş korint tarzı başlık taşırlar. Çoğu, Batı etkisinde düzenlenen bu cepheler, değişen akımlara uyarak çeşitlilikler gösterir (eklektik, levantenlerin evleri, konakları vb.). Çatılar çoğunlukla haç planlı olup, çatı odaları, çatı fenerleriyle plastik zenginliğe ulaşırlar; ithal Marsilya kiremidiyle örtülürler. Kapı, pencere doğramaları çoğunlukla kestane ağacından olup, narin kesitlidir. Kapılar işlemeli, göbekli, estetiği güçlü öğelerdir. Cephelerde, duvar üzerinde, balkonlarda kullanılan korkuluklar dökme demirden ithal ürünlerdir. Bu korkuluklarda çoğunlukla “meander” motifli olanlar kullanılmıştır. Planlarda konağın büyüklüğüne göre bazen iç

Tabakhaneden Ortahisar

ve dış sofa birlikte bulunur. Harem ve selamlık yerine çok istisna hâllerde bahçede selamlık olarak ikinci bir bina yapılmıştır.

Trabzon’da orta hâllilerin evleri, Trabzon evinin özelliklerine daha bir uymaktadır.

Deniz, rüzgâr, manzara, güneş gibi etkenlere uyumlu; çoğu kez iki, bazen üç kat, zemin kat duvarları taş, üst katlar çoğunlukla bağdadi, pencere söveleri frezeli ahşap, oturma çatılı, cephesini koruyan geniş saçakları bulunan, alaturka kiremitle örtülü evler. Bu evlerde bazen parselinde veya çevrede yıkılan binalardan elde edilmiş yapı elemanları (devşirme elemanlar) kullanılmıştır (başlıklı taş kolonlar, kaideler, kitabeler, merdiven basamakları vb.).

Yüksek duvarlarla sokaktan ayrılmış bahçesinde, zengin florasıyla komşuluk eden mutluluk yuvalarıdır bunlar. Bu bahçelerde çok nadide ağaç ve çiçek türlerinden örnekler yaşamaktadır.

Orta hâllilerin “Trabzon evleri”nde Müslim-Gayrimüslim evi ayrımı

hemen hemen yoktur. Nasıl olsun ki? Paylaştıkları yaşama kültürü müşterek olan bu insanlar arasında; Muharrem ayında Bayan Eva’ya “aşure” yollayan Havva Hanım’la, paskalyada Havva Hanım’a “çörek” gönderen komşusu Eva Hanım hoşgörüsüyle aynı yaşama kültürünün üretkenleri, paylaşanlarıdır. Birlikte yaşarken, barınma kültürünü dolayısıyla konutlarını da aynı gerekçelerle, aynı mimari anlayışla üretiyorlardı.

Trabzon evlerinde bahçeye, evin önündeki taşlığa çeşitli işlevler yüklenmiştir. Çardağı, kuyusu, kırmızı balıklı havuzu ve fiskiyesi, kameriyesi bulunan bahçede, çoğu evlerde selamlık, ikinci bir mutfak (bahçe mutfacı) bulunur. Bahçede ateş yakılacak bir ocaklık ya da iki taşı ile bir köşe vardır. Kavurma, reçel, yufka bu köşede ya da ocaklıkta pişirilir. Bahçe dinlence mekânıdır. Yazın misafirler eve girmez, bahçede-taşlıkta ağırlanır. Aile yapısında yaşanan değişim sonrası, kat mülkiyeti yasasıyla başlayan süreçte, apartmanlaşmalar ile “Trabzon evi” ve sundukları terk edilmiş, yerine daha az bizden olan mekânlar üretilmiştir. Mutlu

mekânı tarif eden evler ve bahçeleri, çiçekler içindeki mis kokulu sokaklar aranır olmuştur. Bu mekânlarda oluşan yaşama kültürü de değişime uğramıştır. Bu sokaklarda eskiden olduğu gibi eskisi kadar sağlıklı, yetenekli, duyarlı, sanatçı, yönetici nesiller yetişecek mi? Kim bilir?

Antik Trabzon kent dokusundan günümüze kalan izler nelerdi? Gelecek için gerekli mi? Gerekiyorsa alınacak önlemler neler olabilir?

İzin verirsenez, geçmişini anımsayalım kısaca: Antik kenti saran, bölüklerini ayıran, koruyan surları... Surların doğu ve batıdaki iki ayrı vadiye inen yemyeşil yamaçlarını... Zağnos Vadisi’ndeki yamaçta kaya mezarları, Iustinianos su kemeri, köprüden kemere kadar mandalina bahçesi, her mevsim yeşil... Yatağında tertemiz akan dere...

Kuzgundere Vadisi’nde de yamaçlar yemyeşil, bu kez incir ağaçları süslüyor vadinin tabanını. Çiçek bahçeleri; biri yamaçta, diğeri vadide. Her iki vadide de denize kadar çok az sayıda geleneksel Trabzon evlerinden vardı.

Her iki vadi de gecekondulara göz yumulmamıştı henüz.

Eski şehir, bulundurduğu kentsel mekânları, bahçeler içindeki evleri, bu bahçelerden sokaklara taşan çiçekleri, ağaçları, türlü güzellikleri, kültürel miras niteliğindeki çeşitli yapıları, oluşturulan yaşama kültürüyle sürdürülebilir bir yaşam söz konusuydu.

Nüfus surlardan aştığında, doğu ve batıda yeni yerleşimler oluşuyor. Bu yeni oluşan bölgelerde de kentin çekirdeğindeki kentleşmeye, mimariye saygı ile aynı yöntemler, kurallar uygulanıyor. Gülbahar, Hacıkasım, Tekke, Yenicuma, Sotha büyüyen kentle uyumlu, uzlaşmış, bütünleşmiş...

Trabzon bir kıyı kenti; kuzey komşusu deniz. Denizle barışık; denizden nemalanan, denizden kaynaklanan bir kültür oluşmuş. Balıkçılık, taşımacılık, su sporları, dinlence, kentin peyzajına, mutluluğuna sayısız katkıları olan o mavilik, o su az bir varlık mıdır? Ganita, Kemer kaya, Molo, Sotha, Faroz, Ayasofya, Uzunkum... Sürekli birbirini takip eden kentle denizin barışık, seviştiği bir kıyı cenneti.

Denizi bıçak atmak kadar iyi bilenler, Karadeniz'in bereketini aş edenler, su ile spor yapanlar ve çeşitli başarıları; giden gelen yük ve yolcu taşıyan gemiler, takalar vb. denizle dinlenmek, denize yönelmek... Hepsi Trabzonlu'nun denizle yaşayan, denizle ürettiği kültürdür.

Denizsiz türkü, denizsiz şenlik olmaz. Horon, denizin ta kendisidir.

Kültürel değerlerini sürdürebilen yaylalar, kırsalımız, liman ve kente-kentliye sundukları, Kavakmeydanı, Hüseyin Avni Aker Stadi, lise ve bahçeler içindeki diğer eğitim yuvaları; Değirmendere, Kavaklık vb. yapılı çevre, bitki örtüsü...

Tüm bu mutlu mekânların yaşayanları; köyde ve kentte doğal koşullardan, var olan kültürel birikimden yararlanarak güzel geleceklere varmak için kararlar alıyorlardı.

İnsancıl planlanmış bir kent ve onla oluşan övünülesi bir barınma kültürü mevcuttu.

Çarşı, sanat, zanaat, ticaret vb. Rızık peşine düşenlerin, Aşağıhisar'da kullandıkları çarşılar, hanlar, arastalar; birlikte ürettikleri...

Kısaca anımsadığımız bu değerleri, bu yaşanmışlıkları, bugün için düşünelim. Gerekli mi? Geçmiş olmayanın, geleceği olur mu? Geçmişin değerlerini koruyup ilham almamızı sağlarsak, geleceği sağlam mesnetlere oturup sağlıklı geliştirerek inşa ederiz.

Hadrianus Limanı'nın kadim tarihindeki önemi neydi?

İpek Yolu'nun güzergâhıyla ilgili ilk belgeler, Antik Yunan ve Romalılara dayanmaktadır. Ünlü tarihçi Herodot, kuzey rotasını MÖ 450 yılında ayrıntılı bir şekilde tarif etmiş. Trabzon'da Roma

dönemi MS 50 ile 395 yılları arasına tarihlenmektedir.

Trabzon; denizcilerin, ticaret gemilerinin, kervanların Karadeniz'deki önemli bir erim noktasıdır. Kent, MS Roma dönemini yaşarken, çok önemli eserler yaptıran Adrianos, kente bir de liman yaptırmış. Limanla ilgili düşünürken sizinle de paylaşmak istedim. Tarihçi Minas Bijişkyan'ın 1817'de, bu limanla ilgili yazdıkları şöyle: "Aşağı Hisar'ın genişliği, kuzeyden deniz tarafından ölçtüğümüzde üç yüz adım çıktı. Surun genişliği, yer yer on iki adımdan fazladır. Bu sur, kalenin iki tarafından liman binasına kadar uzanır. Kalenin kuzeyinde bulunan eski limanın muazzam bir yapı olduğuna dair müelliflerin söylediklerinin doğruluğu müşahede edilmektedir. Uzunluğu bir mil kadar olup, elliden fazla gemi barınabiliyordu. Muazzam bir eser olan bu liman, Ksenophon'dan çok evvel, büyük bir gayret ve masrafla yapılmış olsa gerek."

Günümüzde balıkçıların 'ada' diyerek isim taktığı eski liman, dalgakıran olarak bilinir. Bu kalıntılar bazı balıkların üremeleri için verimli bir ortam oluşturmaktadır. Yaklaşık iki bin yıllık muazzam bir eserdir.

Kentlerin geleceğe aktardığı ve kent kültürüne kattığı değerler konusunda neler söylenebilir?

Kentlerin kuruluşundan itibaren yaşayanlarıyla birlikte kültür adına ürettikleri kentin kimliğiyle ilgilidir. İnsan ömrüyle kıyaslanamayacak kadar uzun olan, sonsuzluğa ulaşması hedeflenen kentler, yaşayan varlıklardır. Yaşamları daha gelişmiş, daha sağlıklı geleceklere programlanmalıdır. Bunu başaracak olanlar kentin evlatlarıdır, yaşayanlarıdır. Geleceğe esin kaynağı olabilecek üretilenler, anılar, öyküler; iyisiyle, kötüsüyle kuşaktan kuşağa yol gösterici olacaklardır. O zaman kentlerin yaşayanlarıyla birlikte ürettikleri korunmalı, saklanmalı; her kuşak üzerine ekleyerek, geliştirerek sürece katkılar koymalıdır.

Balıkçılar

Bunca umur yaşamış, yaşanmış bu kentin de geleceğe aktarması gerekenler çokça vardır. Yol göstericimiz, çıkaracağımız dersler; doğruya, güzele, yararlıya ulaşmamız için öğreticilerimiz, koruduklarımız, paylaştıklarımız olmadan gelecek başarılmaz. Saygısızca saldırıldığında kaybedilen bizlerin, evlatlarımızın, kentimizin geleceğidir. Bu değerlerin tahribatı, korunmaması ile her türlü yozluğun üreme şansı bulacağını yadsıyamayız.

Uzun yıllar, Trabzon Mimarlar Odası Başkanlığı görevinde bulundunuz. O yıllarda size göre Trabzon'un dokusunda, yol projelerinde yapılan yanlışlar nelerdir? Nasıl olmalıydı, özetler misiniz?

Tasarım, bir şeyin biçimini kafada oluşturma işi ve bu yolla düşünülmüş biçimdir. TDK sözlükte bunlar yazılı... Tasarım, bu hâliyle olmayanı hayal etmek değil midir? Hayal ile üretme söz konusu olduğunda üretilen, eser olur. O, sanat eseridir. Sanat ile zanaatı ayıran fark, yalnızca bu kadar.

"Kimlikli kentler, bu kentlerin mekânları kolektif sanat eserleridir." demiştik. Bu eseri tasarlayanlar; mimarlar, şehir plancıları aldıkları eğitim, biriktirdikleri bilimsel doğrular, mevcut değerlere ve koşullara göre hayal ederek, geleceğin projeksiyonlarını da değerlendirerek hayallerinde yaşar, yaratır ve sunarlar.

Bu eserler onandığı andan itibaren yasal koruma altına alınır. Çeşitli mevzuat hükümleri bu korumayı düzenler ve uygulandığında yeterli olabilir. Bu aşamadan sonra uygulama ve halkın katılım dönemi gelir. Kolektif üretim, projeyi gerçekleştirme dönemi...

Çoğu kez bu dönemde yetki aşımı ile çeşitli müdahaleler, engellemeler gözlenir. Bunu yapanlar ekseri yöneticiler, kentleri kendilerine emanet ettiğimiz şehremini ve maiyetindekiler olur.

Bu tespitlerden sonra kısaca Mimarlar Odası'nın statüsünden ve görevlerinden bahsedelim: Anayasa'nın hükmü ile hukukunu belirleyen yasalarla kurulmuş olan "Kamu kurumu niteliğinde" bir kuruluştur. Mevzuatını tamamlayan çeşitli yönetmelikler vb. mevcuttur.

Mimarlar Odası ana yönetmeliği, odanın görevlerini sıralarken, "Meslekî alanda ülke ve kamu çıkarları ile uluslararası gelişmeler çerçevesinde çalışmalar yapmak", "Mimarlık kültürünün korunmasını ve geliştirilmesini sağlamak" hükümlerini içerir.

Odamızda görev yaptığımız süre içerisinde yönetici arkadaşlarımızla, meslektaşlarımızın katkılarıyla bu görevimizi yerine getirmeye özen gösterdik. Önlediğimiz yanlışlar oldu, kesinleşmiş yargı kararlarına uyulmadığını gözlemledik. Yapılan

yanlışları gelin burada tekrar anmayalım. Yalnızca iki örnek: Tg yolun güzergâhını hukuka aykırı değiştiren idari kararlar, kıyıları yok eden Sinop-Sarp kıyı yolu uygulaması. Doğal ve kültürel mirasın tahribi...

Ve hepimize, "Hey gidi Trabzon!" dedirten uygulamalar.

Trabzon'un tarihsel dokusunu bozmadan mimari değişim ve kentsel dönüşüm nasıl sürdürülebilir, önerileriniz nelerdir?

Sizin deyiminizle, "tarihsel dokuyu bozmamak" için önlemler alarak... Koruma kurullarının kararlarında, kentin geleceğini tasarlayan imar planlarında ve bu uygulamaları düzenleyen başta Anayasa olmak üzere, altına imza koyduğumuz uluslararası sözleşmelere, ilgili yasalara ve mevzuata uymak gerekmektedir.

Odalar, bahsettiğimiz görevlerinin bilincinde olmalı, çeşitli etkinliklerle eğitimlerle kentlileri de bu mücadeleye katabilmelidir. "Bu, benim kentim!" diyebilmek, neleri çözmez?

Trabzon'da kent ve yayla turizmini daha etkin olarak nasıl zenginleştirebiliriz?

Bu sorunuza olumlu yanıt vermem, tüm anlattıklarımın inkârı anlamına gelir.

Yayla; dağlık, yüksek yerlerde, kışları yaşam koşulları zor olduğu için genellikle boş kalan, yazları havası serin ve güzel; suyu, otu bol olduğu için geçici olarak bir süre oturlan yer demektir. Yaylacı, yaylacılık, yaylak gibi kavramlar türetmiştir. Tümünü araştıralım, inceleyelim; hiçbirinde turist, döviz, kentsel yapılar, oteller vb. yoktur.

Yayla, yaylacılık, yaylak hepsi bir kültürden bahseder. Sağlık, üretim, ekonomi, dinlence ve de o güzellikleri koruyan önlemleri içerir. Bunlar bir kültürün sunduklarıdır. Türkülere

Meydan ve Suluhan

“Trabzon’da tiyatro oyunundan kartpostala yansımış bir kare”

konu olmuş yaylalarımızın da korunmaya ihtiyacı var. Tüm otantik değerleriyle korunmalı diye düşünüyorum.

“Başka denizimiz yok!” infialini yaşayan Karadeniz, yarına nasıl kalacak?

Karadeniz, İstanbul Boğazı dışında çıkışı olmayan bir iç deniz niteliğindedir. Boğazdaki eşik, bunu daha da pekiştirmektedir. Bu hâliyle Karadeniz, yaklaşık iki yüz metre derinlikten sonra yaşama şansı vermeyen kirlilik ve hidrojen sülfür (H₂S) gazı ile ölü bir sudur.

Bilim insanları, bu kirliliğin her yıl iki santimetre yükseldiğini söylemekte. İki yüz metrelik temizliğin kalan ömrünü hesaplayıp dünya tarihini o kısa süreyle kıyaslayınca ürkütücü!.. Değil mi?

O zaman kirlitenleri saptayıp, önlemleri düşünersek neler söylenebilir? İç denize dökülen akarsular ve taşıdıkları ile havza ülkelerinin her çeşit atıkları (kimyasal, biyolojik, fiziksel, nükleer vb.) kıyılarda yapılan dolgular, Karadeniz’in üreme alanlarına direkt saldırı oluşturmaktadır. Zira, derin suda yaşam olmadığına göre canlı ortamın tahribi, üremeye engel oluşturmaktadır.

Karadeniz’i bekleyen kötü günlerin uzak olmadığını şu örnekle anlatabilir miyim? 1961-1962 Trabzon Balıkhanesi’nde her tezgâhta bir fiyat listesi asılıydı. O gün sattığı balığın fiyatını tebeşirle o listenin siyah boyalı yerine yazardı balıkçı. Sanırım buna zorunluydu. Listede otuz dört çeşit balığın ismini anımsıyorum. Bugün, bu

denizde ticari balık çeşidi sekize düşmüş. Kırlangıç, kalkın, kötek, mavruşgil, karagöz, mercan, kofana ve daha nicelerini tanıyan kalmadı denecek kadar az.

Karadeniz’in yarını için dünya ayağa kalkmalı; acil bir eylem planı, süratle ve ödünsüz uygulanmalıdır. İnsanlığın geleceğini yok etmeye kimselerin hakkı ve yetkisi yoktur.

Trabzon’da tiyatro ve sinema deyince hatırladıklarınız nelerdir?

Merhum gazeteci, yazar İlkay Somel’in yazdıklarından öğreniyoruz. “MS 6. yüzyılda Komnen dönemi, İmparator Adrian; ‘Kent Puar’da sarayın yanında tiyatro yapılsın!’ buyruğunu verir.” Daha eskiye dair benim bilgim yok. İlkay Somel’in yazdıklarıyla devam edelim:

“1404’te İspanya Elçisi Ruy Gonzales; sarayın yanında tiyatrolar, spor alanları, yarış ve toplantı yerlerinden bahseder.”

Çok sonra Karagöz Bahçesi, kentin temsiller verilen alanıdır. Spor kulüplerinin sanat kolları dönemi başlar. 20.01.1922 İdman Ocağı temsil kolu “Sultan Osman’ın “Mezarından” oyunuyla perdesini açar. Gençlerbirliği, İdmangücü, Halkevi, Birlikspor temsil kolları ile kentte tiyatrolar bulundurulur. 1935’te bu dört temsil kolu, yedi oyunla perdelerini açar. Sonra okullar, kulüpler ve diğer bazı kuruluşlar tiyatro sanatını Trabzonlulara sunar, sevdirebilir.

Mustafa Kemal Atatürk’ün gelişlerinde sahnede oyunlar vardır ve tiyatro izlemek iki gelişinde de programa dâhil edilir.

1962 yılı geldiğinde Haluk Ongan Bey’in gayretleriyle “Amatör Tiyatro Kulübü” kurulur. Tiyatro, gönüllülerden ve kentlilerden yoğun ilgi gören bir kuruluş. Haluk Ongan Bey’in önderliğinde Trabzon’da ve çevre illerde perde açar, oyunlar sunarlar.

1982’de Devlet Tiyatrosu, Trabzon’da TDT olarak örgütlenir. Ardından birçok amatör tiyatro kentte perde açar. Kentimizde hâlen yoğun bir tiyatro faaliyeti mevcuttur.

Kısaca değindiğim bu dönemde, bilhassa Cumhuriyet sonrası İstanbul’dan, Ankara’dan turneye çıkan tiyatro kumpanyaları, Trabzon’a da uğrar ve oyunlarını yoğun ilgiyle kapalı gişeye oynarlar.

Kentimizde bulunan çok sayıda sinemayla bu sanatın altın çağı çakışırken, biz de bundan fazlasıyla yararlanan talihli bir kuşaktık, diye düşünürüm hep.

Müzikle geçen gençlik yıllarında hızlı bir davulcu olduğunuz biliniyor. Trabzon’da sizin de içinde bulunduğunuz müzik etkinliklerini anlatır mısınız?

Trabzon’da müzik, başlı başına bir gündem, bir araştırma konusu. Horon, dolayısıyla kemençe, kaval, zurna hep varlar.

1811’de ünlü bestekâr Dede Efendi, Trabzon’a sürgüne gönderilir. Bazı şairlere, musikişinaslara dersler verir. 1879’da valimiz Giritli Sırrı Paşa’dır. Eşi şair ve bestekâr Leyla Hanım’ın (Leyla Saz) şiir ve bestelerini Trabzonlu kadınların ezbere söylediğini, Türkiye Ansiklopedisi’nden öğreniyoruz. Yine Leyla Hanım’ın önderliğinde musiki faaliyetlerinin yoğun olduğunu ve çok iyi ut çalan hanımlar yetiştiğini kuşaktan kuşağa biliyoruz.

Merhum Aslan Pulathaneli’den öğrendiğimize göre; Meydan’da Ferah Lokantası’nda Madam Hegler, piyano

çalmakta. Hafız Mehmet saz heyeti, Mahmure Handan, Hafız Burhan bu bahçede konserler veriyorlar. Parkın bitişiğindeki sanat amaçlı kullanılan opera, konser salonu ve sinemada 1911’de opera ve operet sahneleniyor.

Sessiz film dönemi, film başlamadan uvertür olarak Mösyö Robert ve eşi, piyano ve keman dinletileri sunuyorlar. Aynı dinletilerde daha sonraki yıllarda Terzi Akilef’in kızları; Tilda ve Şerika’yı izliyor Trabzonlular.

Halkevi, spor kulüpleri, ellili yıllardan itibaren büyük gayretlerle hizmet veren Trabzon Liselerinden Yetişenler Cemiyeti (TYLC) ve ardından Musiki Sevenler Cemiyeti, Türk Musikisi Cemiyeti gibi “feyz ocakları” var.

1957 yılı olmalı, Numune Hastanesi’nde hasta olan anneanneme yemek, ilaç vb. taşıyorum kurye olarak. Hastanenin başhekimlik ve ameliyathaneler bloğunun doğusundaki bahçeden müzik sesleri geliyor. O yıllarda hastanenin en üst katı hemşire koleji. Mesleğe yeni atılacak olan “Beyaz Kelebekler”in diploma töreni var. Koşup orkestranın karşısında yer alıp oturuyorum. Hayran hayran izleyip dinlerken çalan müzisyenleri sayıyorum, on kişi. Anımsadıklarım; iki saksafon, bir klarnet, bir trompet, bir akordeon, bir panço, bateri, tumba ve marakas. Bir diğer enstrümanı anımsamıyorum. İzlediğim TYLC Orkestrası’nı ilk kez görüyordum. Bir de bu çalgıların isimlerini, enstrüman ve diğer kelimeleri çok sonra öğrendim.

1959 yılı TYLC’de ortaokullu bir çocuk olarak İngilizce kurslarına gidiyorum. Hocamız merhum Şahap Tümer. Uzun Sokak’taki TYLC salonunda, hastane bahçesinde gördüğüm enstrümanlar var ve dersimiz onların provası bitince başlıyor. Erken gelip bir kenarda dinliyoruz hayranlıkla, özenerek. Tam dokuz yıl sonra çoğu değişen o on kişilik orkestra (TYLC Orkestrası) artık altı kişiden oluşuyordu. Eskilerden yalnızca akordeoncu Ertan Gençsoy çalışıyordu grupta. Yeni orkestranın

orgcusuydu, ben de davulcu. Kentte Trabzon’a ve çevre illere hizmet götüren ve belli bir düzeyin üzerinde müzik yapabilen bizden başka iki, üç orkestra daha vardı.

Güzel günlerdi. İyi ki yaşamışız o günleri diyerek anıyor, özlüyoruz.

Bekir Gerçek deyince, “Müzikten derinlemesine anlayan, rapidoyu çay kaşığı olarak kullanan, yaramaz çocuk bakışlarıyla insanları etkileyebilen, eski tüfek bir mimar.” tanımlamasını okudum. Neler ilave edeceksiniz?

Müzik eğitimi veren kurumlar ve bu kurumların öğretmenleri çok değerliydi. Bu işi ustalıklı, özveriyle yapan kişilerdi. Okullarda Süleyman Hatipoğlu, Sedat Sonat, Lütfü Baykan Beyler ve lisemizin değerli müzik öğretmeni Şükran Çolakoğlu unutamadıklarım; çok sesliliği ilk öğretmenlerimizdir.

Çeşitli kuruluşların çatısı altında özveriyle Türk müziğini tek sesli, koma farklı seslerle kompozite edilen, makam musikisini öğreten hocalarımız; Ahmet Selim Teymur, Temel Şükrü Doğru, Turgut Eryalçın, Suat Kurtuldu, Taşkın Özer kendilerinden bu farklı türü öğrendiklerimizdi. Özverili çabaları ve öğrettikleri için sonsuz şükran duygularımı tekrarlamak isterim. Böyle bir ortamda hasbelkader bir şeyler öğrendik. “Derinlemesine” değil. O derin deryada ancak kıyıda kulaç atacak kadar.

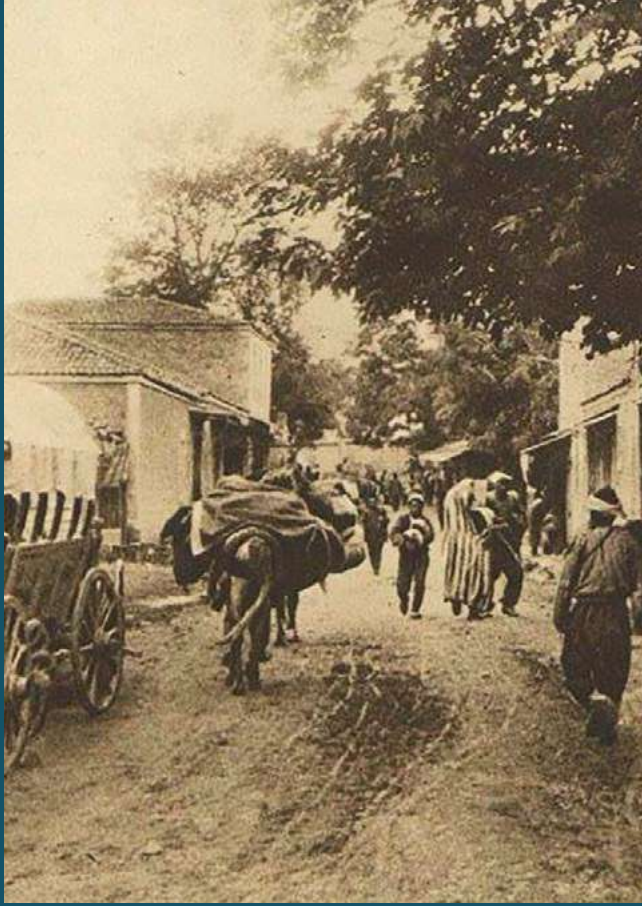

Rapidoyu çay kaşığı gibi kullandığım doğrudur. Temizse sakıncası da yoktur, pekâlâ olur. Bu tür pratik çözümler bu kentin insanlarında çokça görülür. Bu pratik zekâyla çözüm ararken, uğradığımız başarısızlıklar da üretip sunduğumuz o güzel mizah örneği fıkralarımızdır.

“Eski tüfek” olduğum doğru ama mimar olmak kolay değil. Hâlen ve sürekli mesleğini öğrenen bir mimarlık öğrencisi diyelim. Olur mu?

Bu hoş söyleşiyi gerçekleştirdiğimiz sevgili Bekir Gerçek ağabeyimize; ayrıca konuşulanları daktilo ortamına geçiren sevgili İsmail Fandaklı’ya emeği için çok teşekkür ediyorum.

Kentimi konuştuk ve mutlu oldum. Esas ben size teşekkür ederim, sağ ol kardeşim. İsmail kardeşime de emeğinden dolayı teşekkür ediyorum.

Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde Trabzon İzlenimleri

Bu şehrin halkı eski zamanlardan beri yedi bölüktür. Bir bölümü ileri gelenlerden bey, beyzadeler ve hizmet ehli halk tabakasıdır ki samur kürklerle güzel elbiselere gömülmüş paşazade lerdir.

T Dergi

(Birinci Bölüm)

TRABZON HALKININ YÜZ RENKLERİNİN ÖZELLİKLERİ

Beşinci iklimde bulunduğu için suyu ve havasının tatlılığından bütün halkı, gezip eğlenmeye hevesli ve zevk ehli olup içmeye ve eğlenmeye düşkündür. Gamsız ve aldırışsız zarif dostlar ve âşık kimseler olduklarından yüzlerinin renkleri kırmızımsıdır. Kadınlar kısmı Abaza, Gürcü ve Çerkeş güzelleri olduklarından güzel erkek ve kız çocukları olur ki sanki her biri birer ay parçası ve güneş gibidirler.

TRABZON HALKININ İŞLERİ VE KAZANÇLARININ ÖZELLİKLERİ

Bu şehrin halkı eski zamanlardan beri yedi bölüktür. Bir bölümü ileri gelenlerden bey, beyzadeler ve hizmet ehli halk tabakasıdır ki samur kürklerle güzel elbiselere gömülmüş paşazade lerdir.

Bir bölümü âlimler, sâlihler ve büyük şeyhler hâl sahibi kimselerdir ki ulema görüntüsünde özel elbiseleriyle gezen âlimlerdir. Bunların hepsi geçmiş padişahlarının vakıflarından maaş alan ve dua edenlerdir ki saygı görece kimselerdir.

Üçüncü kısmı karalar ve denizler tüccarlarıdır ki Azak'a, Kazak'a, Mikril'e, Abaza'ya, Çerkezistan'a ve Kırım'a gidip ticaret edip çuka ferace, kontuş, dolama ve yelek giyerler, zengin bezirgânlardır.

Dördüncüsü türlü türlü san'at sahipleridir. Hepsisi çuka, ferace ve boğası hil'at giyip işlerini yapıp kâr ederler.

Beşinci bölümü gemicilerdir ki Karadeniz içinde gemicilik edip kâr ederler. Bunların elbiseleri kendilerine mahsus demir kopran, şalvar, çuka dolama ve başlarına astar sarık sararak deniz yüzünde gaza edip savaşarak ticaret edip kâr ederler.

Altıncı bölümü bağcılar ve bahçıvanlardır. Zira bu şehrin Boztepe Dağları bağlardır ki "Sicil"lerde yazılı olduğu üzere tamamı otuz bin bağ ve

bahçedir. Birer bağcıdan 31.000 adam sayılmıştır. Ama bazı bahçede iki, üç işçi ve hizmetçi vardır.

Yedinci fırkası nice bin adam balık avcılarıdır. Zira bu kavim balığı gayet pek severler. Nice bin çeşit iş ve meslek sahibi insanları vardır ama yazılması mümkün değildir.

TRABZON'UN MEŞHUR SAN'ATLARININ ÖZELLİKLERİ

Evvelâ yedi iklimde kuyumcuları gibi yetkin usta kuyumcular bir diyarda yoktur. Hatta Sultan I. Selim bu şehirde doğduğundan çocukluğunda kakmacılık ilmini öğrenip babası Bayezid Han ismine Trabzon Darphanesi için sikke kazırdı. Sanki sikkeyi mermerde kazırdı. Bu hakir mümessek Trabzon akçesini görmüşüz.

Süleyman Han da bu Trabzon'da doğmuştur. Beşiktaş'ta Yahya Efendi ile süt kardeş olup onunla Kostanta adındaki bir zimmînin öğrencisi olup Süleyman Han usta kuyumcu olmuştur. O zamandan bu âna dek kuyumcuları meşhur oldular. Bir tür at rişmesi (gem) işlenir ki o diyara mahsustur.

Buhurdan, gülabdan, kılıç, gaddâre (büyük bıçak) ve aşçı bıçakları işlerler ki insanı büyüler. Gurguroğlu bıçağı bir çeşit bıçaktır ki onu kullanan elbette düşmandan kinini alır, her tarafta meşhur olmuş bir tür çok keskin bıçaktır.

Ve bir çeşit Trabzon baltası var, yeni icat edilmiş bir çeşit kakmalı balta işlenir ki diğer diyarlarda benzeyeni bile yoktur.

Sedefkârî çekmeceleri ve sandukası, sedefkârî rih hokkası, devatı ve iskemlesi bir diyarda yoktur, ancak benzeri Hindistan ülkesinin sedefkârîsi ola.

TRABZON'UN ŞAİRLERİNİN ÖVÜLMESİ

Evvelâ şairlerin seçkini Gınâyî Efendi: Tayyar Mehmed Paşa'nın reisi idi. Daha sonra Melek Ahmed Paşa'ya reisülküttap olmuştu. Kâmûs-ı Ahterî ve Şem'î'yi ezberden tamamlayıp Hafız

Evvelâ yedi iklimde kuyumcuları gibi yetkin usta kuyumcular bir diyarda yoktur. Hatta Sultan I. Selim bu şehirde doğduğundan çocukluğunda kakmacılık ilmini öğrenip babası Bayezid Han ismine Trabzon Darphanesi için sikke kazırdı.

Örfî'yi ve Fuzûlî Dîvânı'nı ezbere bilir idi. Harf sırasına göre divanını tamamlamıştı. Hâtem-i Engüşterî'nin secii: Gınâyî dilde buldum ben gınâyî idi.

Melek Ahmed Paşa sadrazamlıktan azledilip Özü beylerbeyisi, sonra Rumeli beylerbeyisi olduğunda Reis Gınâyî zâtülcenb (akciğer iltihabı) hastalığından öldü. Sofya'da Derviş Mehmed Paşa Camii'nin mihrabı önünde defnolundu. Ölümüne tarihtir.

(...)

Hayatı ve mematı tarihi, "Gınâyî" lafzıdır. Sene 1061 [1651] Allah rahmet eylesin.

Ve şair Gınâyî Efendi oğlu Ali Canı: Babasından sonra bu zât Melek Ahmed Paşa'ya reis oldular. Fazıl, ilim ehli, divan sahibi ve nesirde üç cilt kitabı vardır ki Siyer-i Veysî onun yanında okumaya yeni başlayan çocuk sözü gibi kalır. İyi huylu, hoşsohbet, çelebi bir zât idi.

Evvelâ Boztepe Dağı etekleriyle Karadeniz sahili arasında iki büyük kaledir ve üç bölüktür. Birine Aşağı Hisar derler, birine Orta Hisar derler ve iç kalesine Kule Hisar derler.

TRABZON KALESİ'NİN ŞEKLİNİN ANLATILMASI

Evvelâ Boztepe Dağı etekleriyle Karadeniz sahili arasında iki büyük kaledir ve üç bölüktür. Birine Aşağı Hisar derler, birine Orta Hisar derler ve iç kalesine Kule Hisar derler.

Bunların hepsinden sağlamı ve dayanıklısı budur, zira Boztepe ensesine doğru yapılmıştır. Ama o tarafta cehennem çukurlarına benzer derin hendekler vardır. 77 adım germe hendektir ve safi kesme kayadır. İçinde bir camii var, koruyucuların evleri, mahzenleri ve cebehaneleri vardır.

Kuzey cephesi duvarında Orta Hisar'a açılır bir kapısı var, dışarı şehre çıkar kapı budur, başka yoktur. Bir uğrun (gizli) kapısı da var, ama daima kapalı durur. Gerekli olduğunda açılır.

Orta Hisar uzunlamasına sağlam ve dayanıklı surdur. İlk defa bu kalenin doğu tarafı duvarında Kule demekle bilinen kalenin Orta Hisar'a açılan kapısı yakınında Yeni Cuma Kapısı derler.

İkinci kapı yine bu duvarın doğusunun bitimindedir. Bütün debbağların iş yerleri bu kapıdan dışarıdadır. Bunun için bu kapıya Debbağlar Kapısı derler. Bu kapı önünde bir küçük nehir akar. Doğu tarafındaki Boztepe ve Lezgi dağlarından toplanıp bu tabakhaneler içinden geçip o mahalde denize katılır. Bazı zaman taşkın akar.

Bu Debbağlar Kapısı'ndan dışarı Debbağlar Çarşısı içinde kârgir büyük yapılarla inşa olunmuş büyük bir köprü var, yapıcısı Sultan Uzun Hasan'dır ki, Erzurum'un doğu tarafındaki Hasankalesi sahibi idi ki, Trabzon'a sahip olmuştu.

Üçüncü kapı bu kalenin batı duvarında Zindan Kapısı'dır. Bütün katiller ve borcunu ödemeyen borçlular bu kapı kulesinde mahpuslardır.

Bu Zindan Kapısı'ndan dışarı yine bir kârgir yapı köprü ile Zağanos Kapısı'na geçilir ki bu köprüye gelecek kale duvarı bellidir ve sayılıdır. Zindan Kapısı'ndan Zağanos Kapısı'na varıncaya kadar bu köprüye bitişik kale duvarı uzanır.

Sonra dördüncü kapı bu kale duvarının kuzey tarafı duvarından Aşağı Hisar'a açılır. Bu kapıya Aşağı Hisar Kapısı derler.

AŞAĞI HİSAR'IN ÖZELLİKLERİ

Kuzey tarafındaki duvarı deniz kıyısındadır ve dörtgen şekilde uzunlamasına yapılmış, Bunun da dört kapısı vardır.

Birinci kapı Zağanos Kapısı'dır ki Zindan Kapısı ile arasında kale duvarına bitişik uzun bir köprüdür.

İkincisi Süthane Kapısı'dır ki bu kapıdan dışarı deniz kıyısında bir Hristiyan Mahallesi.

Üçüncü kapı Moloz Kapısı'dır. Urum dilinde moloz, küçük çıkıntı taşına derler. Bu bölgenin deniz kıyısında baştan başa moloz taşları olduğundan Moloz Kapısı derler. Ve Laz dili lügatinde moloz, bir duvar yıkılmaya yüz tutsa ona destek ayaklar yaparlar, Laz kavmi öyle yapıya moloz derler. Bu anılan kapı denize açılır.

Bu Aşağı Hisar'ın iki tarafındaki kale duvarları denize bitişiktir. Bir köşeden bir köşeye deniz içinde duvarlar yapılmıştır ki insanlar geçmesin ve düşmanlara geçit yeri olmasın diye bu köşelere duvar çekip kapatmışlardır. Bu Moloz Kapısı o kadar geçilebilir yol değildir.

Dördüncü kapı Mumhane'dir. Trabzon'da bal mumu ve yağ mumu gayet çok olduğundan bu kapıdan taşra işlenir, başka yerde işleyemezler. Zira şem'ahane devletin olduğundan başka emini vardır. Kalenin tamamı on bir adet olan kapıları burada tamam oldu.

Bu yukarıda yazılan Trabzon'un üç kat kalesi firdolayı dokuz bin adımdır. Bu büyüklükte olan büyük bir kale içinde tamamı Müslüman mahallesi ve kefer mahallesidir. Başka Yahudi Mahallesi yoktur.

Bu şehir içinde tamamı adet kat kat yüksek saraylar ve başka evler vardır ki bütün evleri birbiri üzere yapılip

pencerelerinin tamamı kuzey tarafa, yıldız yönüne ve batı tarafa bakar manzaralardır. Bütün evleri kırmızı renkli kiremitler ile örtülmüş gösterişli ve bayındır bir şehirdir.

TRABZON SARAYLARININ ÖVÜLMESİ

Bunlardan başka nice yüz saraylar vardır. Ama bildiğimiz saraylar bunlardır. Bazı eski yapı haneler var ki insanı büyüler.

SELÂTİN CAMİLERİ, VEZİRLERİN VE DİĞER İLERİ GELENLERİN CAMİLERİNİN ÖZELLİKLERİ

Evvelâ Orta Hisar'da kefer elinde san'atlı bir kilise imiş 865 [1461] tarihinde bu kaleyi Fâtih Sultan Mehmed Han Gazi fethedince açık Allah emri ki "Yüzünü artık Mescid-i Haram tarafına çevir" [Bakara, 144] yüce fermanı üzere bu büyük kilisenin mihrabını doğudan kible yönüne çevirip apaçık nurlu bir cami etmiştir ki hâlen günümüze kadar cami içi nur ile dopdoludur.

Mihrabı ve minberi eski iştir. Ama bu caminin doğu tarafına bitişik bir hünkâr mahfilı vardır. İnce işli marangoz ustası buna bıçkı, keser ve törpü vurup ustalığını sergileyerek öyle bir mahfil yapmış ki seyretmeye değer. Hepsinden ahşapları servi levhası, ceviz levhası ve şimşir levhası ile yapılmış padişahlara mahsus yüksek kürsü mahfilidir. Gece ve gündüz açık durur yüksek bir makamdır.

Bu yüksek makamdan başka bu caminin üç tarafında yüksekçe sütunlar üzere mahfiller vardır. Cemaati çok olduğunda cemaat bu mahfillerde ibadet ederler.

Kapısı ve güzel bir minaresi vardır. Dış avlusunun dört tarafında medrese odaları var. Bu aydınlık yapı cami baştan başa kiremit ile örtülüdür.

Bu cami ile kulede olan Yeni Cami'den başka camiler sur

dışındadır ki Trabzon'un batı tarafıdır. Orada olan yerleşim yerinde dört cami vardır. Doğu tarafında olan yerleşim yerinde iki cami vardır ve batı tarafındaki yerleşim yerinde dört cami vardır. Ama Orta Kule Camii gayet bakımlı ve süslü bir minareli şirin camidir.

Batı Tarafındaki Yerleşim Yerinde Hatuniye Camii:

Sultan I. Selim Han, bu Trabzon'da doğduğundan dolayı saygıdeğer annesi yaptırmıştır. Aydınlık bir camidir. Tamamen kiremit ile örtülü bir minareli nurlu camidir. Gayet sağlam evkafı vardır. Hatta Polata Pazarı adıyla bilinen kasaba bu Hatuniye Vakfı'na aittir ve nice mamur köyleri de vardır. Tek parça olan kubbesi içinde her gece süslenmiş kandiller yanar ve bütün kalabalık cemaat ibadet ederler.

Bir kat san'atlı minaresi uzun servi ağacı gibi göklere baş uzatmıştır.

Bu caminin duvarlarının taşlarının bir sırası cilalı taşlardır, bir sırası beyaz ve bir sırası da parlatılmış taşlar ile yapılmıştır. Caminin tarihi budur: Ez be-hâhî beytül'ibâd âmed 1 Sene 920 [1514].

Caminin tamamlanmasına tarih "fe-temmet" lafzı uygun düşmüştür. Sene 920 [1514].

SÜLEYMAN BEY CAMİİ

Hatuniye Camii'nin batısındadır. Bu iki caminin arası bir mildir. Süleyman Bey Camii Kavak Meydanı'nda yapılmış bol cemaatli bir camidir.

KİLİYE KALESİ'NİN ANLATILMASI

Bu da Trabzon nahiyelerinden olup fazlaca bakımlı ve şenlikli Laz köyleri vardır. Başka zeamet subaşlıları vardır. Kalesi deniz kıyısında yüksek bir tepe üzerinde Ceneviz yapısı eski bir kaledir.

YOROZ BURNU KALESİ'NİN ANLATILMASI

Deniz kıyısında bir kayalı burun üzerinde dörtgen şeklinde bir küçük gayet sağlam yapıdır. Dört tarafında mamur köyleri vardır. Rum keferelerinden bir papaz yapısı olduğundan Yoroz Kalesi derler.

AKÇAABAT KALESİ'NİN ANLATILMASI

Trabzon hükmünde bakımlı ve bayındır büyük nahiyedir. Başka subaşısı vardır. Kalesi deniz kıyısında beşgen şekilli gayet sağlam bir yapıdır. Bu da Rum keferesi yapısıdır ama yapanın ismi bizce bilinmemektedir.

İpek Yolu ve TRABZON

Karadeniz'de yer alan Trabzon, Doğu Kafkaslara ve Türkiye içlerine yapılacak ulaşım da tam bir kapı noktası olmuştur. Demir yolları gelişmediği için Erzurum'a ve Rusya'ya açılan tek kara yolu kapısı Trabzon'dan geçmiştir.

Işın İrem Aktan

Ticaret yolları üzerinde yer alan kentler ticaret kentleri olarak adlandırılırlar. Ticaret kentleri, ticaret ile ulaşım arasındaki iki yönlü işlevsel ilişkiden dolayı ana ulaşım yolları ya da ticaret yolları üzerinde bulunduklarından gelişmeye son derece uygundurlar. Hiçbir uygarlıkta kent yaşamı sanayi ve ticaretten bağımsız olarak gelişmemiştir (Ertürk ve Sam, 2009).

Trabzon ilk çağlardan beri Doğu Karadeniz kıyılarında önemli bir limana sahiptir. Trabzon Limanı diğer limanlardan farklı olarak, Anadolu içlerine hatta Doğu Anadolu üzerinden Kafkasya ve İran'a ulaşan dolambaçlı ve oldukça güç takip edilen bir yol vasıtasıyla geniş bir hinterlanda sahiptir. Trabzon'dan başlayıp Değirmendere Vadisi'ni takip ederek Zigana Geçidi'nde 2.025 metreye kadar yükselen bu yol, oradan Harşit Vadisi'ne (Torul'da 930 metre) inerek Gümüşhane'den geçip önce Vavuk Geçidi'nden (2.300 metre) Yukarı Fırat Havzası'na ve Erzurum'a ulaşıp oradan da doğuya doğru devam eder. Bu yol sayesinde Trabzon, geniş ülkelerin ticaret limanı rolünü oynamaktadır (Tekindağ, 1947).

Kentin doğudan ve güneyden gelen ticari yolların kesiştiği bir kavşak noktasında kurulmuş olması, Trabzon'un stratejik konumunu oldukça güçlendirmektedir. MS 1. yüzyılda Yukarı Kelkit Havzası üzerinden Anadolu'ya bağlanan askerî yol ve sahil yolunun inşası ile kentin hinterlandla bağlantısı sağlanmıştır. Ayrıca doğuda Hindistan, Afganistan; kuzeybatı da İran içlerinden gelen ve Anadolu'da Doğubayazıt, Erzurum-Bayburt, Gümüşhane ve Zigana Geçidi üzerinden Trabzon'a ulaşan ünlü kervan yolunun da etkisiyle Trabzon bir ticaret merkezi hâline gelmiştir (Tozlu, 1997).

Osmanlı İmparatorluğu döneminde, sahip olduğu kara yoluyla Anadolu içlerine, Güney Kafkasya ve İran'a ulaşan kent, limanları ile de İpek

Yolu'nun denize açılan kapısı, doğu ile batı arasında bağlayıcı bir ticaret merkezi konumunda olmuştur (Tekindağ, 1974: 469).

Antik dönemden itibaren kesintisiz olarak bir yerleşim özelliği gösteren Trabzon, önemli ticaret ve kervan yollarına yakınlığı ve güvenli bir iç liman özelliğiyle Karadeniz'in en önemli yerleşmelerinden biri olmuştur. Trabzon kentinin bu önemi bünyesinde birçok tarihi yol barındırmasına olanak tanımıştır.

Bir liman-şehir olan Trabzon'da diğer liman şehirlerin taşıdığı birçok özelliğe sahiptir. Bu tür şehirler genellikle başlangıç veya bitiş noktaları değil ara-aracı yerlerdir. Ancak Trabzon, Tebriz-Erzurum-Trabzon ana yoluyla buna bağlı tali hatların oluşturduğu iktisadi ve toplumsal faaliyet alanıydı. Bu durum Trabzon Limanı'na aynı anda hem başlangıç hem vasıta hem de bitiş noktası olma özelliği kazandırmıştır (Tozlu, 2001: 381).

Karadeniz'de yer alan Trabzon, Doğu Kafkaslara ve Türkiye içlerine yapılacak ulaşım da tam bir kapı noktası olmuştur. Demir yolları gelişmediği için Erzurum'a ve Rusya'ya açılan tek kara yolu kapısı Trabzon'dan geçmiştir. Trabzon, İstanbul-Rusya ve İstanbul-Erzurum kara yolu bağlantısının kilit noktası olmuştur (Akbal, 2008).

İskele, liman ve kervan yolu gibi birbiriyle ilişkide olan işlevler, doğudaki gelişmelerin ana omurgasını oluşturmaktaydı. Kentin doğudan ve güneyden gelen ticari yollarının kesiştiği bir nokta olması, Trabzon'un stratejik konumunu oldukça güçlendirmektedir.

Trabzon kentinin biçimlenmesinde deniz ve kara ulaşımının birebir etkili olduğunu, bu yollar sayesinde ortaya çıkan ekonomik ve ticari faaliyetlerin ise kentin büyümesi ve askerî, siyasi ve ekonomik açıdan

Kentin doğudan ve güneyden gelen ticari yolların kesiştiği bir kavşak noktasında kurulmuş olması, Trabzon'un stratejik konumunu oldukça güçlendirmektedir.

örgütlenmesinde belirleyici rol oynadığını söylemek daha doğru olacaktır (Aygün, 2005: 136-137).

Osmanlı İmparatorluğu döneminde, sahip olduğu kara yoluyla Anadolu içlerine, güney Kafkasya ve İran'a ulaşan kent, limanlarıyla da İpek Yolu'nun denize açılan kapısı, doğu ile batı arasında bağlayıcı bir ticaret merkezi konumunda olmuştur (Tekindağ, 1974: 469).

Trabzon'daki ticaret gelişimini etkileyen en önemli faktörler kentin deniz kıyısında olması ve ulaşımında kavşak noktasında bulunmasıdır. Ağır ve geniş hacimli yüklerin kara yolundan ziyade deniz yoluyla taşınması ürünlerin maliyetini azaltmış ve bundan dolayı Trabzon Limanı'nın cazip hâle gelmesini sağlamıştır.

1896 yılında Maçka üzerinden Zigana'ya, oradan da Gümüşhane'ye ulaşan İngiliz Seyyah Austen H. Layard Gümüşhane'den geçen kervan yolunun Karadeniz ile İran ve Orta Asya'yı birbirine bağladığını söylemektedir. Layard'a göre; Trabzon Limanı'nda birleşen kervan yolları üçe ayrılmaktadır. Birinci güzergâh, dağların yükseklerinden, yaylalardan geçen ve atların otlamasına izin veren yazlık güzergâhtır. Bu yol kar yağdığında kapanmaktadır. İkinci güzergâh, orta kısımlardan geçen merkezî bir yoldur. Bu yol en kullanışlı olan ve daha alçak yerlerden geçen yoldur. Üçüncü güzergâh, daha çok tüccarların tercih ettiği bu yol Gümüşhane'nin maden bölgelerinden (Krom, İstavri ve İmera) geçerek Trabzon'a ya da İran veya Orta Asya'ya ulaşmaktadır. Gümüşhane'de ayrılan bu üç yol tekrar Bayburt'ta birleşmektedir (Köse, 2010).

Prusya'nın Trabzon Konsolosu Otto Von Blau, Trabzon'dan başlayıp Tebriz'e kadar devam eden ticaret yolunun en rahat kısmının

Trabzon Limanı, tarih boyunca taşımacılıkta büyük öneme sahipti; bu önemini 19. yüzyıl başlarına kadar muhafaza etmiştir.

Gümüşhane-Bayburt hattı olduğunu söylemektedir. Blau, Gümüşhane-Bayburt arasındaki yol hakkında bu olumlu tespitleri yapmasına rağmen Gümüşhane-Trabzon hattı için hiç de iyimser değildir. Yolun bu kısmındaki nakliyatın zorluğunun oldukça büyük olduğundan bahseden yazar özellikle de Kolat Dağı ile Karakaban Dağı'nın kervan reislerinin korkulu rüyası olduğunu kaydetmektedir (Tozlu, 2002).

Tarih boyunca ve özellikle Bizans döneminde büyük önemlerine istinaden; Trabzon-Erzurum arasındaki ticaret yollarının etrafında pek çok yerleşim yeri kurulmuştur (Uspenski, 2003).

Erzurum üzerinden gelen ve Erzurum'a gidecek olan bütün emtianın yüklenip boşaltıldığı yer olan Trabzon Limanı, tarih boyunca taşımacılıkta büyük öneme sahipti; bu önemini 19. yüzyıl başlarına kadar muhafaza etmiştir. Gümüşhane'de çıkartılan gümüş ve bakır madenleri Trabzon Limanı'ndan İstanbul'a gönderilmekteydi (Köse, 2010).

13. yüzyılın ünlü seyyahı Marco Polo'nun verdiği bilgilere göre; Trabzon'dan hareket ederek Maçka-Gümüşhane arasındaki dağ zincirini

geçmekte olan kervanlar Bayburt veya Erzincan güzergâhıyla çok ileriye; Kazvin, Nişabur ve Badahşan'a veya Kabil ve Gazne üzerinden Hint limanlarına ulaşmaktaydı. Yine bu tarihlerde Trabzon'dan başlayıp Bağdat'ta biten bir ticaret yolu mevcuttu ve Trabzon'dan Tebriz'e gitmekte olan kervanlar buraya yaklaşık 2 günde ulaşabiliyorlardı (Cahen, 1994).

İran, Ermenistan ve Azerbaycan'dan geçen ya da buralardan yola çıkan kervanların genellikle Erzurum'a ve Trabzon'a kadar gelerek Trabzon Limanı'ndan mallarını deniz yollarıyla göndermektedir (Cahen, 1994).

Onbinlerin dönüş yolunda kullandığı güzergâh olan Trabzon-Tebriz-Tahran arasındaki kervan yolunun yüzyıllar boyunca çok iyi şekilde korunduğunu, deve kervanlarının ortalama 1.380 km uzunluğundaki mesafeyi gidiş-dönüş yaklaşık altmış günde gidebildiklerini ve 19. yüzyıl başlarında bu yoldan yirmi bin devenin geçerek yük taşıdığını kaydetmektedir (Batuta, 2019).

İpek Yolu'nun batı ucundaki liman olarak Trabzon Geç Roma Dönemi ve Orta Çağ boyunca gerçekten Doğu'nun Avrupa'ya açılan kapısı gibidir. Uzak Doğu'dan kervanlarla gelen ürünler buradan gemilerle Karadeniz'in diğer limanlarına, İstanbul'a (Bizans) ve buradan Ege ve Akdeniz'in kıyılarına taşınyordu. 1295 yılının kışında Bayburt üzerinden Trabzon'a gelen Marco Polo, buradan bir gemiyle İstanbul'a ve oradan da memleketi Venedik'e dönmüştür (Kılıç, 2005).

Trabzon İran ile Türkiye arasında ticaret yapan tüccarların geçiş yeridir. Bu tüccarlar yazın gemiye binip bu limana hareket eder, daha sonra Erzurum'a ve oradan da Tebriz'e geçerler. Kış aylarında ise tersine karadan seyahat ederler ve yine Erzurum üzerinden Bayburt-Cevizlik-Sürmene-Trabzon veya Bayburt-Gümüşhane-Torul-Zigana-Maçka ve Trabzon'a inerler.

Kış aylarında Zigana bölgesi tercih edilmektedir. Yaz aylarında yolun biraz daha kısa olması nedeniyle Bayburt Cevizlik bölgesi tercih edilir (Fontainer, 1829). Gemi bulunmadığı zamanlar kara yolunu kullanan kervanlar bu iki yoldan İran'a kadar inmiştir (Kayaoğlu, Ciravoğlu, 1997).

Trabzon Limanı'nı iç kesimlere bağlayan tarihî İpek Yolu güzergâhları olarak da bilinen yolların ilki Antik Çağ'dan günümüze kesintisiz olarak kullanılan Zigana Yolu'dur. Yazılı kaynaklarda ve tarihî haritalarda Roma İmparatorluk döneminde de yoğun bir şekilde kullanılan Zigana Yolu, Trabzon Limanı'ndan başlayarak güneye doğru Değirmendere Vadisi (Pyxites) boyunca devam ederek Maçka'ya (Ad Vicesimum, Dikaisimon, Magnana) ulaşmaktadır. Maçka'dan itibaren rota Hortokop (Chortokopion) ve Yanandon'dan geçerek Hamsiköy'e (Palaiokastros) uzanır. Daha sonra güneye doğru devam eden bu yol (kışlık yol) 2.025 m yükseklikte bulunan Zigana Geçidi'yle birleşmektedir. Bu noktadan itibaren yol, 850 m aşağıda Harşit (Philobonites) Vadisi'ne inmekte ve Gümüşhane yoluna bağlanmaktadır. Karadeniz'den İran'a giden en önemli İpek Yolu güzergâhlarından biri olan bu yolun, Roma İmparatorluk döneminden itibaren aktif olarak kullanıldığı bilinmektedir (Emin, 2020).

Ana kışlık rotayı kullanan kişiler Antik Çağ'da Roma'nın doğudaki en önemli garnizonlarından birinin konuşlandırıldığı Sadak'a ya da Erzurum'a (Theodosiopolis) devam etmek isterlerse ana yoldan ayrılarak daha uzun bir mesafe katetmek zorunda kalırlardı. Bu nedenle ana güzergâh dışında Trabzon Limanı'ndan iç bölgelere ulaşan ve yoğun olarak kullanılan alternatif yollar ortaya çıkmıştır. Bu alternatif yolların ortak özelliği ana yoldan çok daha kısa olmaları fakat genellikle yaz dönemlerinde aktif

olarak kullanılmalarıydı. Trabzon Limanı'ndan başlayarak güneye doğru giden üç önemli yazlık yol ve onlardan ayrılan tali kollarından söz edilebilir. Bu yollardan ikisi Maçka'da birleşirken üçüncüsü doğrudan Trabzon kent merkezine daha yakın bir bölgeden ana yola bağlanmaktadır (Emin, 2020).

Trabzon Limanı'ndan yaklaşık 30 km daha doğuda günümüz de Karadere'nin Karadeniz'e döküldüğü yerde bulunan Araklı Limanı (Hyssos), Trabzon Limanı gibi tarihsel süreçte gerek askerî gerekse ticari olarak kullanılan önemli yol güzergâhlarının çıkış kapısı olmuştur (Emin, 2020).

KAYNAKLAR

- Akbal, İ., 2008. Milli Mücadele Döneminde Trabzon'da Muhalefet, Serander Yayınları, Trabzon, s.27.
- Aygün N., 2005. On Sekizinci Yüzyılda Trabzon'da Ticaret, Serander Yayınları, Trabzon.
- Tekindağ, Ş., 1947. Trabzon, MEB İslam Ansiklopedisi, 12/1, İstanbul: MEB Yayınları, s.456. 12/1, 455-477, İstanbul.
- Batuta, İ., 2019. İbn-i Batuta Seyahatnamesi, Çev. A. Sait Aykut, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Ertürk, H. ve Sam, N., 2009, Kent Ekonomisi, Ekin Yayın, Bursa.
- Tozlu, S., 1997. Trabzon-Erzurum-Bayezid Yolu (1850-1900), Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Tozlu, S., 2002. Trabzon-Erzurum-Tebriz Yolu XIX. Yüzyılda Sosyal ve Ekonomik Bakımdan Bir İnceleme, Yeni Türkiye Yayınları.
- Kılıç, S., 2005, Sırt Çantam Gezi ve Kültür Dergisi, s.4.
- Uspenski, F., I., 2003. Trabzon Tarihi, Kuruluşundan Fethine Kadar, Çev. Enver Uzun. Eser Ofset Matbaacılık, Trabzon, s.99.
- Erüz, C., 2010. Sürmene-Köprübaşı Ağaçbaşı Bataklığı Doğal Sit Alanı, Doğal ve Tarihi Değerleri Koruma Derneği Yayını, Trabzon.
- Erüz, C. ve Erbaş, Y., S., 2020, Antik Çağ'dan 20. Yüzyıla Doğu Karadeniz'de Limanlar (Trabzon), Kervan ve Askerî Güzergâhlar: Kültür Rotaları, Geçmişten Günümüze Karadeniz'de Ulaşım, Karadeniz Teknik Üniversitesi Matbaası, Trabzon.
- Erüz, G., Çakıroğlu, B., Türkmen, S., Demirkır, L. ve Erüz, C., 2017. Doğu Karadeniz'de Keşfedilmeyi Bekleyen Yeni Bir Turizm Kapısı: Tarihi Hanlar, DOKAP Bölgesi Uluslararası Turizm Sempozyumu, Ekim 2017, Bildiriler Kitabı, 537-546.

Trabzon Limanı'nı iç kesimlere bağlayan tarihî İpek Yolu güzergâhları olarak da bilinen yolların ilki Antik Çağ'dan günümüze kesintisiz olarak kullanılan Zigana Yolu'dur.

TRABZON LİMANI

Trabzon ve bölge kıyılarında Antik Çağ'dan günümüze ana yolların denize ulaştığı en önemli askerî ve ticari liman olan Trabzon Limanı ve Sürmene (Araklı) limanları; Doğu Anadolu, Orta Doğu ve Orta Asya'nın denize, İstanbul ve Avrupa'ya açılan önemli deniz kapılarıydı (Erüz, Erbaş, 2020).

Yazılı kaynaklarda Roma İmparatorluk döneminde aktif olarak kullanıldığı bilinen Araklı Limanı'ndan başlayan iki önemli yol bulunmaktadır. Bu yolların ilki Karadere'den itibaren Çatak-Yağmurdere-Yayladere-Pirahmet-Kelkit yolu ile Sadak'a ulaşmaktadır. Araklı Limanı'ndan giden ikinci yol ise, Araklı Limanı-Çavuşlu-Kava Düzlüğü-Ağaçbaşı-Madur Dağı-Aşot Geçidi-Limansuyu üzerinden Aydıntepe-Bayburt yoluna katılır. Bu yolun en önemli özelliği ise Trabzon'dan Bayburt'a ulaşan en kısa ve en rahat yazlık rota olmasıdır. Ayrıca mezkûr güzergâh Ksenophon ve beraberindekilerin Trabzon'a gitmek için kullandığı düşünülen rotalardan da bir diğeridir.

HAPSIYAŞ KÖPRÜSÜ (KİREMITLİ KÖPRÜ)

*Trabzon'un Of ilçesinden Trabzon-Çaykara yolu üzerindedir.
Uzungöl'e gidenlerin yolu üzerinde görülmeye değer kıymetli tarihî
eserimizdir.*

Trabzon ili, Of ilçesi sivil mimari kültür envanterine kayıtlı olan Hapsiyaş Köprüsü (Kiremitli Köprü) Bölümlü Köyünün, Fatih Mahallesinde, Solaklı deresinin iki yakasındaki kayaların üzerine inşa edilmiştir. Yapımında dönemin tercih edilen mimari malzemesine uygun olarak ahşap malzemeler kullanılmıştır.

Kiremitli Köprü olarak da isimlendirilmektedir. Uzun ömürlü olması için yağmur ve kardan korumak amaçlı üzeri kapatılmıştır. Hapsiyaş Köprüsünün inşa edildiği yıllarda gözde ve nadir olan (Marsilya) kiremitleri ile çatısı örtüldüğünden köprü, 'Kiremitli köprü' olarak da bilinmektedir.

Eski tekniklerle inşa edilen Hapsiyaş Köprüsü, görsel güzelliğiyle yörenin çok bilinen anıt eserlerinden biridir. Köprü, kayalar üzerine oturtulan kesme taş ayakları, ahşap gövdesi ve üzerini örten kiremitli çatısıyla benzerlerinden ayrılmaktadır. Büyük ahşap kütüklerle inşa edilir. Üçgen geometrik biçimli destek tasarımı sayesinde geniş dere yatağını başarılı bir şekilde aşar.

1935 Yılında Abdülaziz Sandıkçı tarafından Solaklı deresi yatağı üzerindeki yaya-hayvan trafiğini sağlanması için yaptırılan Kiremitli Köprü, bölgenin ve mahallesinin dere üzerinden ulaşımını sağlamıştır.

Trabzon'un Of İlçesi'nden Trabzon-Çaykara kara yolu üzerindedir.

Uzungöl'e gidenlerin güzergâhında; 13-14 km'de kurulmuş Hapsiyaş Köprüsü; Doğu Karadeniz'de özgün mimari yapısıyla tek gözlü kemer köprüler arasında görsel farklılığıyla dikkat çekmektedir.

Uzungöl'den devam ederek Soğanlı ve Haldizen vadileriyle Bayburt'a ulaşan tarihi yol üzerinde bulunan köprü, tatilcilerin ve bölgeye tur düzenleyen seyahat şirketlerinin hatıra fotoğrafı çektirmek için mola verdikleri önemli bir durak noktasıdır.

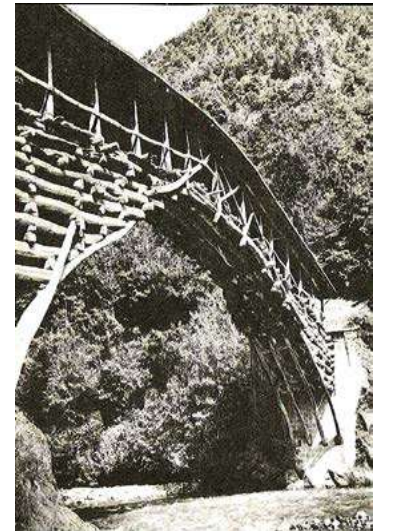
Uzungöl'e 25 km uzaklıktaki Hapsiyaş Köprüsü, Bölümlü mahallesine 1,54 km, Of'a 14 km, Trabzon'a 64 km mesafededir ve bölgenin önemli turistik yerlerindendir.

Karadeniz'in yağmurlu ve rutubetli yapısına fazla direnemeyip çok parçalı yapısıyla çürüyüp, tahrip olan köprü, yapımından 52 yıl sonra 1987 tarihinde Karayolları 10.Bölge Müdürlüğüne aslına uygun olarak restore edilmiştir.

2002 yılında Orman ve Su İşleri Bakanlığı DSİ 22.Bölge Müdürlüğü öncülüğünde başlatılan Solaklı Vadisi Taşkın Koruma, Rehabilitasyon ve Çevre Düzenlemesi projesi kapsamında düzenlenen mesire alanı içerisinde ziyaretçilerin piknik yapabilmeleri ve dinlenebilmeleri için çardak şeklinde yapılar yapılmış, peyzaj düzenlemeleri, seyir terasları, piknik alanları, yürüyüş yolu ve mola vermek için kapalı mesire alanı ile estetik bir görüntüye bürünmesi sağlanmıştır.

1996 yılında "anıtsal eser" statüsünde tescil edilen köprü, 2002 yılında Trabzon Valiliği tarafından aslına uygun olarak daha kullanışlı göze hitap eder şekilde restore edilmiştir.

2. KİREMITLİ KÖPRÜ

Uzungöl'e giderken aynı vadi üzerinde 13 metre uzunluğundaki 2.Kiremitli Köprü'nün Hapsiyaş'ın estetik bir minyatürü olabilecek, 19.yy sonlarında Taşörenköy (Zelaka) ve Eğridere Köyü'nü birleştiren köprüdür. 1938-1940 yıllarında restore edilmiş olup günümüzde korunmaya alınmıştır. Muhtemelen Kiremitli köprüye örnek olan bu tarihi geçiş noktasıdır.

İLK YILLARINDA TRABZON BASINI

Eskiden “şehir yıllıkları” anlamına gelen “salnâmeler” neşrediliyordu. Trabzon’da ilk salnâme 1869 yılında yayımlanmaya başlandı. Bu salnâmelerin yayını 1904 yılına kadar devam etti.

T Dergi

Trabzon’da basın hayatı bu şehirde ilk matbaanın kurulmasıyla 1865’te başlar. Anadolu’da ilk matbaa Trabzon’da, ikinci matbaa ise Erzurum’da kurulmuştur. Trabzon’da kurulan bu ilk matbaa “Vilayet Matbaası” adını taşıyordu. Öte yandan Anadolu’daki ilk gazete Erzurum’da, ikinci gazete ise Trabzon’da çıkarılmıştır. “Trabzon Gazetesi” bu şehirde çıkan ilk gazetedir. Bu gazetenin bütün sayıları elimizde yoktur. Gazete iki yaprak (dört sayfa) idi. İçeriğinde daha çok resmi ilanlar, haberler, şiirler ve yazılar yayımlanmaktaydı.

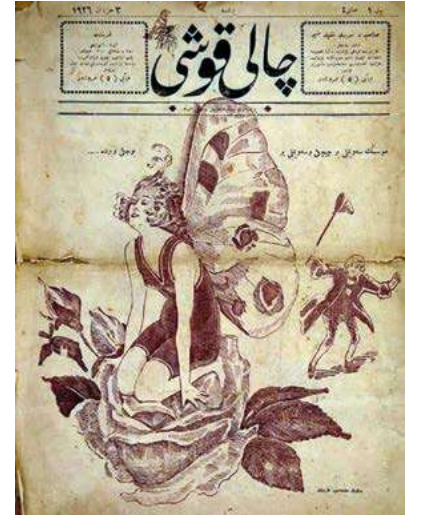
Eskiden “şehir yıllıkları” anlamına gelen “salnâmeler” neşrediliyordu. Trabzon’da ilk salnâme 1869 yılında yayımlanmaya başlandı ve 1904 yılına kadar devam etti. Bu salnâmeler Trabzon’daki Vilayet Matbaası’nda basılıyordu. 1869-1904 yılları arasında 22 tane salnâme yayımlanmıştır. Bunlar Trabzon Vakfı öncülüğünde günümüz Türkçesine çevrilerek tekrar yayımlanıyor. Şimdiye kadar 18’i çevrilip yayımlanmıştır.

“Trabzon” gazetesinin yayın hayatına başlamasından uzun süre sonra 1885 yılında “Saadet” adlı bir gazete daha çıkarılmış; İkinci Meşrutiyet’in ilanıyla (1908) Trabzon’da yeni gazeteler çıkmaya başlamıştır. “Feyz” gazetesi bunlardandır. “Meşveret” gazetesi de o dönemde çıkarılmıştır. Türkiye’de bir ilçede çıkan ilk gazete, bir zamanlar Akçaabat’ta yayın yapan Pulathane’dır. Trabzon’da çıkan bir diğer gazete Bahr-ı Siyah’tır. Bu gazete bir Rum tarafından çıkarılmıştır. “Haber Anası”, 1909’da Tevfik Yunusoğlu tarafından çıkarılan bir mizah gazetesidir. “Kehkeşan” bu şehirde çıkan, 15 günlük arayla yayın yapan bir dergiydi. “İkbal” gazetesi Osman Nuri Eyüboğlu tarafından 1909’dan 1948’e kadar devam ettirilmiştir. “Lazım, Şebab, Tasvir, İnkılâp” yine bu dönemlerde

çıkan kısa ömürlü gazetelerdir. “Enval-ı Vicdan” ise edebî bir dergidir. “Hekim” dergisi ise Anadolu’da çıkan, alanındaki ikinci dergidir. İlki İzmir’de çıkarılmıştır. O dönemlerde “Tarık” gazetesi de çıkarılmıştır. Yine bu şehirde o dönemlerde “Afacan” adlı bir mizah dergisi de yayın yapmıştır.

Bu yıllarda Trabzon, basın açısından Anadolu’nun öncüsü konumundadır. Bu dönemde Trabzon’da 21 farklı yayın çıkmıştır. Hiçbir Anadolu şehrinde bu yayın zenginliğini bulamayız. 1916’da, yani işgal yıllarında Vilayet Matbaası ve Trabzon gazetesi Rumların eline geçmiş, işgal yıllarında yayın yapılamamıştır. Millî Mücadele döneminde Anadolu’nun birçok şehrinde Millî Mücadele’yi destekleyen - desteklemeyen gazete ve dergiler çıkmıştır. Millî Mücadele yıllarında Karadeniz Bölgesindeki basılı yayın sayısı 56’dır. Bunlardan 11 gazete, 12 mecmua Trabzon’da yayımlanmıştır. Yeşilyurt ve Selamet gazeteleride Millî Mücadele yıllarında yayın yapmışlardır. O yıllarda yayın yapan en önemli gazete Faik Ahmet Barutçu tarafından çıkarılan “İstikbal” gazetesidir. Bu gazete önceleri bir Rum matbaasında çıkarılmış, daha sonra kurdukları kendi matbaalarında basımına devam edilmiştir. Faik Ahmet Barutçu başyazılarıyla Millî Mücadele’yi desteklemiştir. Hayri Eyüboğlu’nun “Fecir” gazetesini, İstikbal gazetesine rakip olarak 1922 yılında Ali Becil tarafından çıkarılan “Güzel Trabzon” gazetesi takip etmiştir. “Hak” gazetesi de o dönemin bir başka gazetesidir. Trabzon’da mizah alanında çıkan yayınların en önemlisi “Kahkaha” gazetesidir. Kahkaha mevcut düzene karşı bir gazeteydi.

Günümüzde bu gazetelerin arşivlerinin çoğu yağmalanmıştır. Ancak belli başlı gazetelerin arşivlerine ulaşabiliyoruz. Bazı gazetelerin nüshaları şuursuz insanların elinde kalmış, bunlar

Günümüzde bu gazetelerin arşivlerinin çoğu yağmalanmıştır. Ancak belli başlı gazetelerin arşivlerine ulaşabiliyoruz.

fırıncılara ekmek sarmada kullanmak için hurda kâğıt niyetine satılmıştır. (Kaynak: M. Nihat Malkoç)

TRABZON BASINI

Abdülaziz'in en önemli yenileşme hareketlerinden biri de imparatorluğun önemli illerinde matbaalar kurdurarak, gazeteler çıkartması ve matbaalarda vilayet salnâmelerinin bastırılmasını başlatmış olmasıydı.

Trabzon'da bilinen ilk basımevi, 1865 yılında kurulan Vilayet Matbaası'dır. Ortahisar'daydı. Valilikçe kurulan bu basımevinde 'Trabzon' adlı resmî gazete, vilayet salnâmeleri vb. basılırdı. Trabzon salnâmelerinden anlaşıldığına göre bu basımevi, giderek gelişmiş; personel sayısı 1870 Salnâmesi'nde 6 iken, 1904 Salnâmesi'nde 17 olmuştur. İsmail Hakkı Efendi Basımevi, Trabzon'da kurulan ilk özel basımevidir. 1880-81'lerde Meydan-ı Şarkî'de kurulmuştur. İkbâl Basımevi, 1909'da çıkarılan İkbâl gazetesinin basıldığı yerdir.

Meşveret Basımevi (1908), İstikbal Basımevi (1918), Turan Basımevi (1923) ...

Trabzon'da bunlardan başka Serasi Dimitraki (Semerciler'de), Mirkoviç, Şark, Saray basımevlerinin bulunduğu belirtilmektedir.

Trabzon Vilayet Matbaası, 1865'ten 18 Nisan 1916 Rus işgaline kadar faaliyetlerini sürdürmüştür.

Dünyada olduğu gibi imparatorluk hudutları içinde de bu yıllar arası hızlı bir gelişme olmuş, Trabzon İstanbul'u çok az sene farkıyla takip etmiştir.

Gazetelerde şehirle ilgili, bölgeyi ilgilendiren haberlerin yanı sıra hikâyelere, sohbetlere hatta tarih araştırmalarına da yer veriliyordu. Basıldığı şehirle, şehrin dışındaki dünya arasında bir bağ kuruyor, tıpkı bir mektuplaşma sistemi meydana getiriyordu.

Gazeteler çıktıkları yıllarda henüz koleksiyon fikri, merakı yerleşmemiş olduğu gibi hacimlerinin büyüklüğü saklanmasına, muhafazasına mâni oluyordu. Bu sebeple evlerde öteberi sarmakta; ocak, lamba, soba tutuşturmakta kullanılıyordu.

Şehrin iki yıla yakın işgal altında kalması, peşinden Harf İnkılabı'nda gayretkeşliğin sebep olduğu tahribat ve en son olarak kâğıt toplama kampanyası icadıyla elde avuçta kalanları silip süpüren imha hareketi sadece gazeteleri, mecmuaları değil diğer kıymetli vesikaları da seçilmeden toplandıkları için ortadan kaldırıyordu.

Bu sebeplerden dolayı Trabzon gazete ve mecmualarını bulmak oldukça zordu, bulunanlara ise tek tük ve her birisi ayrı bir kitaplıkta rastlanılıyordu; hatta bir gazete veya mecmuayı tam koleksiyon hâlinde temin etmek ise imkânsızdı. Bu hâl sadece Arap harfliiler için değil, 1928 yılından sonra çıkan Latin harfli gazete ve mecmualar için de rahatlıkla söylenebilirdi. Arap harflerinin yerini Latin harfleri alıyor, böylece elli dokuz yıl süren bir devir kapanıyordu.

(Anadolu basınında ön sansürün bulunmadığını hatta Pontusçuluk yapmadıkça Rumca basına bile yaşam hakkı tanındığını o yıllarda Trabzon'da ajans muhabiri olarak çalışan Sovyet gazeteci K. Yust belirtmektedir. Misakımillî'ye uymak kaydıyla bir özgürlük kabul ediliyordu.)

TRABZON GAZETECİLER CEMİYETİ TARİHÇESİ

Meşrutiyet'le birlikte canlılık kazanan gazetecilik hareketleri sonrası 1908 yılında İstanbul'da bir cemiyet kurulması düşünülmüş ancak gerçekleşmemiştir. 1917 yılında dönemin en yaşlı gazetecisi Mahmut Sadık Bey'in başkanlığında Yunus Nadi'nin (Abalıoğlu) ikinci başkanlığında ve Ahmet Emin'in (Yalman) genel sekreterliğinde "Osmanlı Matbuat Cemiyeti" adıyla ilk meslek kuruluşu gerçekleştirildi. İlk kongresi 15 Şubat 1917 tarihinde yapılan bu cemiyetin adı yasayla 1920'de "Türk Matbuat Cemiyeti"ne çevrilmiş oldu.

1923'ten sonra da adı "Matbuat Cemiyeti" olmuştur. 1930'da ise "İstanbul Matbuat Cemiyeti" adıyla faaliyet gösterirken 1935'te Atatürk'ün isteği üzerine yine yasayla adı "Basın Kurumu" olarak değiştirilmiştir. 1938 yılında ise yasa gereği Türkiye'de beş basın bölgesinde basın birliği kurulması öngörülmüş; İstanbul, Ankara, İzmir, Adana ve Trabzon'da bu kuruluş gerçekleştirilerek faaliyete geçirilmiştir.

Trabzon Basın Birliği bölge toplantısını 27 Teşrin 1943 tarihinde Trabzon Halkevi Salonu'nda yaptı. Başkanlığa Yeniyo! gazetesi sahibi Bekir Sükûti Kulaksızoğlu getirildi. Basın Birliği'nin faaliyetleri yurt çapında beklenen siyasi sonuçları getirmeyince yasayla kurulan bu kuruluş yine yasayla kapatıldığında tüm yurttta gazeteciler meslek açısından örgütsüz kaldılar.

Basın Birliği'ne son veren yasa çıkar çıkmaz Trabzon'da gazeteciler derhal cemiyet kurma çalışmalarını başlattılar. 30 Kasım 1946 tarihinde kurulacak Trabzon Gazeteciler Cemiyeti'nin tüzüğünü hazırlayan kurucular; Bekir Sükûti Kulaksızoğlu, Şevket Çulha, Kemal Kefeli ve Ali Kalkan, 2 Aralık 1946 tarihinde Trabzon Valiliği'ne başvurdular. Bu cemiyetin ilk genel kurulu 28 Ocak 1947'de yapılmış oldu.

Cumhur Odabaşoğlu, Hüseyin Albayrak Trabzon Gazeteciler Cemiyeti notlarından (sadeleştirerek)

İLK GAZETELER

Trabzon (Haftalık, resmî), 1869, Hasan Efendi yönetiminde

Feyz (Trabzon'da ilk özel gazete), 13.08.1908 (H. 1324), Eyübzade Osman Nuri

Meşveret (Haftada 5 gün, siyasi), 1908, Naci Bey

İkbâl (Haftalık, siyasi), 1909, Eyübzade Osman Nuri

İnkılab, 1909

Temkin, 1909, Tayyibzade Hafız Zühtü

Tarık (Haftalık 5 gün, siyasi), Hasan Hicabi (Şatırzade)

Bir SANTA Hikâyesi

Hep inanmışımdır; tarihin dili, dini, ırkı yoktur diye. Tarih ve tarihin izleri hiç kimseye hiçbir zümreye ait olamaz. Yaşanan gün yaşandığı anda kişiye özgü ve özeldir. Ama yaşandıktan sonra bıraktığı izler geneldir artık. Bu açıdan bakarak tarihsel mirasımızın hep korunması gerektiğine inandım. Hangi amaç, hangi toplum bırakırsa bıraksın tarihin derinliklerinden günümüze kadar gelebilen her şey korunmalıydı bence.

Ömer Söylemez

Bugün ülkemizde bu düşüncelerden hareketle çıkarılmış kanunlar, oluşturulmuş kurullar ve daha birçok teşekküller bulunmaktadır. Son yıllarda bu konuda önemli koruma adımları atılmaktadır.

Ama ne yazık ki henüz bu kadar bilinçlenmediğimiz dönemlerde tarihsel mirasımızın birçoğunu harap etmişiz. Bazı noktalara da kanunlar ve kurullar ulaşamamış, harap olmuş ve hatta yok edilme yolunda önemli adımlar atılmış. İşte buna en güzel ve en özel örnek olarak "Santa Antik Kenti" gösterilebilir.

Tarihî Santa köyleriyle ilgili çalışmalara Kemal Özdemir kardeşimle başladık. Doğduğumuz topraklara, Arsin'e her zaman bir şeyler yapmak, artı değer kazandırmak, gelişmesine ve genişlemesine önyak olmak konusunda çalışmış ve birçok konuda da başarılı olmuşuzdur.

Santa Antik Kenti'nin aslına uygun restore edilerek turizme kazandırılmasının Arsin için çok önemli olduğuna hep inandık.

Arsin Kaymakamı Ercan ÇİÇEK, (Kendisini selamette anıyorum,) bize büyük destek verdi. Kemal Özdemir, Arkeolog Esra Tırnik, ben ve Kaymakam Ercan Çiçek, Fevzi Hoca'da özenle pişirilmiş levrek buğulamanın da verdiği zihin açıklığıyla Santa'yı masaya yatırmış, yapılabilecek her şeyi listelemiş, görev dağılımı yapmıştık. Ortak fikrimiz Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın tüm dikkatini Santa Antik Kenti'nin üzerine çekmekti. Bunun için etkileyici bir rapor hazırlayacak ve bunu dokümanlarla destekleyerek Bakanlığa sunacaktık.

Böyle bir rapor özenle hazırlandı ve Bakanlığa sunuldu. Bu arada Kemal kardeşim Kültür ve Turizm Bakanı'nın karşısına dikilmiş, Santa ile Kültür Bakanı'nı bir araya getirmişti.

Bakan'ın Santa'yla ilgilenen talimatıyla da rahat bir nefes almıştı Kemal

kardeşim. Doğrusu Kemal kardeşimi Arsin'e duyduğu aşk tebrik ediyorum.

Neyse yazdıkça uzayıp gidiyor. Fazla sıkıcı olmadan sadede geleyim. Bakan talimat verdi. Rapor Bakanlığa ulaştırıldı. Böylece Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Santa Antik Kenti'nin farkına vardı. Kültür Bakanlığı biri mimar, diğeri şehir plancısı olmak üzere iki teknik elemanı Santa konusunda çalışma yapmak üzere Trabzon'a gönderdi.

Santa konusunda çalışma yapmak üzere oluşturduğumuz ekip yeni katılımlarla çoğalmıştı: Şehir Plancısı Alper Sami Çayır, Mimar Abidin Bayraktar, Bendeniz Ömer Söylemez, Arkeolog Esra Tırnik, Doktor Seyit Hisoğlu, Harita Mühendisi Ali Temel, Arsin Muhtarlar Derneği Başkanı Harun İş. Sabah 07.00'da Arsin Ulu Cami önünde bir araya gelerek iki araçla birlikte Santa'ya doğru yola çıktık. Bizim aracımızı Harun İş kullanıyordu. Arazi çekişli kamyonetimizin ön tarafına Esra, Harun amcanın arkasına ben, benim yanıma Kemal ve en sağ tarafta da Seyit oturmuştu.

Yanbolu Deresi'nden yukarı yılan gibi kıvrılarak uzanan yoldan Santa'ya doğru ilerlerken vadi boyunca doğal

Fransız İhtilali 18. yüzyıl Avrupa'sına milliyetçilik ideolojisini getirirken Anadolu halk kitleleri bu akımdan 19. yüzyıl ortalarından itibaren etkilenmeye başlamışlardır. Bunun sonucunda Ortodoks Hristiyanlar Helenleşmiş, Müslümanlar da Türkleşmişlerdir.

güzellikler eşliğinde Harun amcanın hoş sohbetini, İstanbul maceralarını, silah tutkusunu dinleme şerefine nail olduk. Rakım yükseldikçe iliklerinize kadar doğayı ve serinliği hissediyorsunuz. Arabanın yarı açık camından içeri dolan havanın sertliği camları kapattırıyor insana.

Atayurt beldesinde mola veriyoruz. Her ne kadar bizimle Santa'ya kadar gelmediği için gönül koysam da Atayurt Belediye Başkanı Sayın Hüseyin Zengin Bey'e bize sunduğu ballı, tereyağlı kahvaltı için teşekkür etmeliyim doğrusu.

Doğrusunu söylemek gerekirse, bölgede yaşayan insanların atikliğine, cesaret ve girişimciliğine yakışmayacak bir yol bizi Santa'ya ulaştırmaya çalışıyordu. O kadar bozuk ve tehlikeli bir yol başka bir yerde var mıdır bilemiyorum.

Yanbolu Deresi boyunca yaklaşık 40 km'lik bir yol, bu şartlar altında oldukça zor geçse de Harun amcanın hoş sohbetiyle biraz daha çekilebilir hâle gelmişti.

Oldukça zorlu geçen bir yolculuktan sonra bitki örtüsünün azalması ve havanın iyice sertleşmesiyle Santa'ya geldiğimizi anlamıştık.

Santa Antik Kenti'ne vardığımızda, birbirini kuş bakışı çok net görebilen üç ayrı yamaç üzerine kurulmuş yedi yerleşimden ilki olan Piştöflü ilk uğrak yerimiz olmuştu.

19. yüzyıldaki nüfusu 4.000-5.000 civarında olduğu bilinen Santa'nın yedi mahallesinde dolaşırken aklımın bir köşesinde daha önce okuduğum Yılmaz Bahadır tarafından kaleme alınarak Şubat 2008 tarihinde Trabzon Belediyesi tarafından çıkarılan "Anadolu'ya Göçler" isimli kitapta Santa hakkında yazılan bilgiler dolaşıyordu.

Dr. Georgies Nakracas'ın "Anadolu ve Rum Göçmenlerinin Kökeni" isimli araştırma kitabından alıntı yapılan bilgilere göre Santa (Dumanlı), Bafra'dan sonra Trabzon vilayetinde Türk devletine karşı ikinci isyan odağını oluşturmuştur. Sert, canlı dağlılardan ve pek savaştan

insanlardan meydana gelen Santalılar 2.500 metre yükseklikteki bir yaylada yaşıyor ve her zaman silah taşıyorlardı. Yedi köylü Santa'nın dağlı sakinlerinin kökeniyle ilgili kaynaklarda ayrıntılı bilgilere pek rastlanmaz. Strabon, MÖ 27'de Trabzon'un güneybatısındaki dağlık bölgede eskiden Makronlar diye adlandırılan Kaldeli ve Samilerin (Tçaniler) ikamet ettiklerini

yazmaktadır. Dağlarda yaşayan bütün bu halklar tümüyle yabaniydiler ve bunlardan Haptakomitler (Yediköylüler) içlerinden en kötüleriydi.

Aynı yazar Yediköylülerin dağlık bölgeden geçen Pompeisus'un ordusunda üç çifte bölüğü kılıçtan geçirdiklerini yazmaktadır. Ancak Strabon'un Yediköylüler derken Santa'yı kastettiği kesin bir olgu değildir.

Santalıların eski Yunan soyunun zaman içindeki devamını oluşturduğuna ilişkin gerçek dışı kuram, aşırı milliyetçi görüşe sahip yazarların kitaplarında bugün bile dile getirilmeye devam etmekte ve Yunan gençliğinin düşüncesindeki rasyonalizmi oluşturmaktadır.

Santa ve çevresindeki bölgelerde gerek Müslüman gerekse Hristiyanlar ezici çoğunlukla sözü edilen eski halkların torunlarından başkaları değildir. Bu halklar, Justinianus döneminde Romalılaştı ve devamında Hristiyanlaştı. Osmanlı egemenliği sırasında bu yerli boyların büyük bir bölümü Müslümanlaştı. Santa'nın yedi köyü ise bölgenin tahkimli olması nedeniyle Ortodoks Hristiyan inancını koruyabilmiştir.

Fransız İhtilali 18. yüzyıl Avrupa'sına milliyetçilik ideolojisini getirirken Anadolu halk kitleleri bu akımdan 19. yüzyıl ortalarından itibaren etkilenmeye başlamışlardır. Bunun sonucunda Ortodoks Hristiyanlar Helenleşmiş, Müslümanlar da Türkleşmişlerdir.

Gerçekte burada sıkı sıkıya akraba bir soy mozaiki söz konusudur. Burada yaşayan halkların ne eski Yunanlar ne de Türkmen akıncılarla herhangi bir ilişkisi bulunmaktadır.

1915'ten 1917'ye kadar bölge Rus ordusunun işgali altında kalmış, bu süre içinde Santalılar coşkuyla Rusların tarafını tutmuşlardır. Bu süre boyunca kendilerini savunuyor veya komşu Türk köylerine saldırı düzenliyorlardı.

Nakracas, kitabında, Santalıların komşu Türk köylerine saldırılarını yazarken bu halkın ırkî kökeninin Türk olabileceğini ancak Ortodoks olmaları nedeniyle Müslüman ve Türk köylerine saldırılarda bulunduklarını yazmıştır. Bunlar dünyevi ve uhrevi bağlılıkları olan Sümela Manastırı'nın etkisindeydiler. Kendilerini Ortodoksluğun savunucusu görmüşlerdir.

1920 yılında Türk devleti Santalılara af çıkardı. Ancak her türlü uzlaşmayı reddeden Santalılar af koşullarını ihlal ettiler. Santalıların Türk toplumuna ve Türk devletine karşı bu düşmanca tutumu nedeniyle cephe gerisinde güvenliği sağlamak isteyen Millî Mücadeleciler 6 Eylül 1921 tarihinde güçlü bir orduyla Santa'ya saldırdılar.

O sırada Yunan ordusu Ankara önlerine yürüyordu. Amaçları Megalo İdea adına Türkiye'nin bir bölümünü ilhak edip, Bizans İmparatorluğu'nu yeniden kurmaktı. Maceracı yapıdaki bu askerî serüvenler Bizans devletinin kısmen yeniden kurulmasını sağlayamadı ancak Santa'nın yıkımına, nüfusunun tümüyle sökülüp atılmasına ve Anadolu Ortodoks Hristiyanların tümünün göçmen olmasına sebep olmuştu.

Yukarıdaki tarihsel süreç yazarın kitabından noktasına virgülüne

dokunulmadan alınmıştır. Yine bu bilgiler eşliğinde Santa'nın yedi köyünde yapılan gezi ve incelemelerde burada yaşayan halkların savaşçı ve dışarıya karşı saldırgan oldukları kadar kendi inanç ve kültürlerinin devamını sağlamak için eğitim ve ibadete önem verdikleri anlaşılmaktadır.

Her köyün en hâkim noktasında en muhteşem, en büyük, en yüksek ve en korunaklı yapısının kilise olması dikkat çekicidir. Hakikaten barınma amaçlı yapıların oldukça sade mimari üslup taşımalarına karşı, ibadethanelerin oldukça şatafatlı ve etkileyici olmaları inanç konusunda bir meydan okuma ve direnme olarak algılanabilir. Zaten inançlarının uzunca bir süre korunabilmesinin bu bilinçle sağlandığı da ortadadır.

Santalıların kim olduğu, tarih boyunca kimlerle nasıl mücadele ettikleri, kimlere zarar verdikleri, kimlere hizmet ettikleri elbette önemlidir. Ancak tüm bunlar tarihin ve tarihçilerin konusu olarak kalmalıdır. Bize bu konuda düşecek olan burada yaşayan halkların neden yurtlarından sökülüp atıldığını bilmek ve bu bilgileri gelecek nesillere aktarmak olabilir. Fakat hiçbir neden bize ait olan bu yedi köyün harap edilmesine gerekçe olamaz, olmamalıdır.

Dr. Georgies Nakracas'ın "Anadolu ve Rum Göçmenlerinin Kökeni" isimli araştırma kitabından alıntı yapılan bilgilere göre Santa (Dumanlı), Bafra'dan sonra Trabzon vilayetinde Türk devletine karşı ikinci isyan odağını oluşturmuştur. Sert, canlı dağlılardan ve pek savaştan insanlardan meydana gelen Santalılar 2.500 metre yükseklikteki bir yaylada yaşıyor ve her zaman silah taşıyorlardı.

Doğru bilgilerin aktarılması, kasıtlı ve taraflı çıkarılan efsanelerin de önüne geçecektir. Burada yaşayan halkların tamamen masum olduğu, kimseye zarar vermedikleri büyük haksızlığa uğrayarak yurtlarından kovulduklarına dair oldukça yaygın şehir efsaneleri sürekli anlatılmaktadır.

Gerçeği yansıtmayan bu hikayelerden biri de Santa'dan Yunanistan'a göç ettirilmiş bir ailenin son ferdi yaşlıca bir adam tarafından bir köylüye anlatılmış. Köylü de babamın ve başkalarının bulunduğu bir ortamda anlatmış bu asılsız hikayeyi:

Santa'nın yedi köyünde yaşayan halkların tamamı meslek sahibi, zanaatkâr ve eğitilmiş kişilermiş. Bu yüzden çevredeki diğer köylüler tarafından hep kıskanılmış ve dinî farklılıktan dolayı da ötekileştirilmişler. Devletine bağlı ve oldukça saygılı bu topluluk Osmanlı'nın son döneminde çevre köylülerin ortaya attığı bir iftira sonucunda yerlerinden, yurtlarından kovulmuşlar.

O dönemde komşu köylerde duman ve sis nedeniyle birkaç baş inek kaybolmuş ve bir türlü bulunamamış. Köylüler Gümüşhane zaptiyesine ihbarda bulunmuşlar, "Santalılar 70 baş ineğimizi çalıp, kesip yediler." demişler. Gümüşhane bu olayı İstanbul'a aktarırken 700 baş ineğin çalındığını ve bu tür vakıaların sürekli

cerayan ettiğini rapor etmiş. Osmanlı Hükümeti de bu durum karşısında bir kanun çıkararak asker yollamış ve tüm Santalıları yurdundan kovmuş.

Bu olayı anlatan adam Yunanistan'da yaşıyor ve sürgüne gönderilme anında yaşının 10 civarında olduğunu söylüyor.

Baştan aşağıya doğru olmayan beyanlarla dolu olduğu anlaşılan bu hikâye, tamamen bilinçli zihin bulandırma eyleminden başka bir şey değildir. Bu ve bunun gibi birçok hikâye, şehir efsanesi gibi dilden dile dolaşmakta, Santalıların asıl sürgün nedenleri gizlenerek masum bir gerekçeyle bağlanmaya çalışılmaktadır. Bu çalışma o kadar itinalı ve öylesine bilinçlidir ki anlatıları yaygınlaştırma işi yine bizim saf insanlarımıza yaptırılmaktadır.

Aslında bütün bu bakış açıları Santa'nın sahiplenilmesiyle ilgilidir. Biz Santalıların bize yaptıklarının öfkesiyle Santa'yı harap etmişiz ve etmeye devam ediyoruz. Santalılar da nereye göç ederlerse etsinler bir gün geriye dönebilmek hayaliyle hep kendilerini masum gösterme arzusunda olmuşlardır.

Doğrusu Santa'da ekip arkadaşlarımla dolaşırken içimiz acıdı. Yüreğimiz sızladı. Bir tarih ancak bu kadar harap edilebilir. Yakın bir zamana

kadar bütün yapılar çatılarına kadar sağlam ayakta duruyorken defineciler ve yöre halkının marifetiyle müthiş bir yıkım gerçekleştirilmiş. Yedi köyde görebildiğim bir kilisenin üzeri kapalıydı. Tüm binalar perişan olmuş, yok edilmeye çalışılmış. Doğrusu utanılacak bir durum.

Hemen hiç vakit geçirmeden bu yıkım durdurulmalı, bütün binalar restore edilmelidir. Bunun için öncelikle yapılması gerekenler kişisel fikrime göre aşağıda sıraladığım gibi olmalıdır:

- Bölgedeki yedi köyde kadastro çalışmaları yapılarak mülkiyet dokusu ortaya çıkarılmalıdır.
- Bölgenin hâlihazır haritası yapılarak mevcut durum envanteri yapılmalıdır.
- Teknoloji imkânlarından yararlanılarak bölgenin uydu fotoğrafı temin edilmeli, hâlihazır harita verilerinden yararlanılarak üç boyutlu görüntüleri oluşturulmalı, tematik haritaları yapılmalıdır.
- Bölgenin en önemli sorunu olan ulaşım ele alınmalı, Yanbolu Vadisi'nden, Sümela Manastırı'ndan ve Gümüşhane bölgesinden Santa'ya ulaşan yollar derhal standart seviyelerde iyileştirilmelidir.
- Bölgedeki bütün yapılar aslına uygun bir biçimde restore edilmelidir.
- Köylerdeki mimari özelliklerle örtüşmeyen, sonradan yapılan binalar ve eklentiler yıkılmalıdır.
- Her köyün öne çıktığı meslek grubuna göre sembolik de olsa yüklenecek fonksiyonlarla geçmişe saygı yâd edilmelidir. Örneğin Piştovlu Mahallesi'nde silah yapım atölyeleri, Terzili köyünde terzihaneler kurulmalıdır.
- Mevcut binalardan uygun alanlar butik otel tarzında bölgeye gelebilecek misafirlerin konaklama ihtiyacını karşılamak üzere kullanılmalıdır.

- Santa'nın tanıtımına büyük önem verilmeli, bu konuda teknolojik imkânlar kullanılmalıdır.
- Yukarıda sıraladığım eylemler, konularında deneyimli uzmanlarla yapılmalı ve Santa turizme kazandırılmalıdır.

Aslında ben sadece Santa gezisini anlatacaktım ama Santa sevdası kalemime hâkim oldu ve belki istem dışı yukarıdaki yazılar dökülüverdi içimden. Yine de daha fazla derinliklere inmeden ben gezi yazıma döneyim müsaadelerinizle. Evet, yanlış hatırlamıyorsam Santa'ya giriş yapmış ve sırasıyla köylerde inceleme ve araştırmalarımıza başlamıştık. İlk uğradığımız köy, Piştovlu köyüydü. Silah yapımı konusunda bölgede otorite olan köyün adı bu yüzden Piştovlu olarak konulmuş.

İşhanlı köyündeki incelemelerimizden sonra Harun Bey, yayladaki evini göstermek istediğini söyleyince yaylaya doğru yola çıktık. Ancak yayla yolu karla kaplıydı ve devam edemedik. Bu arada öylesine şiddetli bir rüzgâr başladı ki tarif etmek imkânsız gibiydi. Harun Bey, "Bir yol daha var." deyip bir tepenin üzerine sürdü arabayı. Sadece arazi vitesli araçların çıkabileceği yol bizi tepenin en zirvesine ulaştırdı. Öylesine şiddetliydi ki sanki araba uçacak sanıyorduk. Araba uçmadı ama kamyonetin kasa kısmını örten brandanın ipleri koparak içindeki demir çubuklarıyla beraber aracın üstüne vurmaya başladı. Öyle şiddetli vuruyordu ki korkmamak elde değildi. Harun Bey'e durmasını söyledik. Aklımızca sıra inip kopan ipleri bağlayacaktık. Araçtan aşağıya indim ve belki de hayatımın en büyük korkusunu yaşadım. Şiddetli rüzgâr ayağımı yerden kesmişti. Son anda atılıp arabanın kapısından tutunamasaydım poşet veya çanta gibi savrulacaktım kim bilir hangi uçuruma. Allah'tan atik davranıp kendimi kurtarabildim. Arabaya bindiğimde Harun Bey "Ben sana demedim mi buranın rüzgârıyla şaka yapılmaz." dercesine bana gülüyordu.

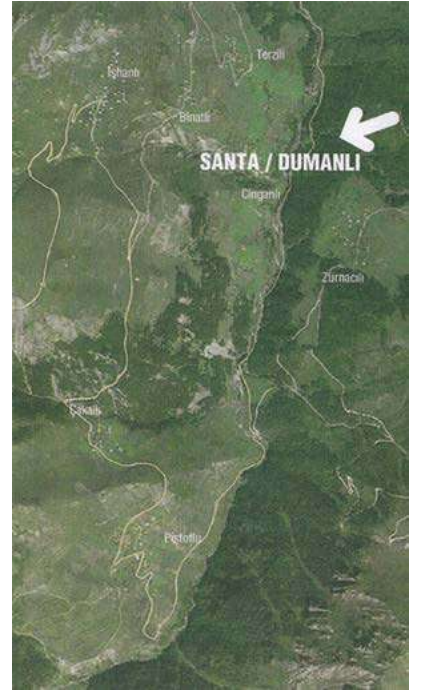
Çaresiz, branda demirleri arabamızın tavanını döve döve tepeden aşağıya indik. Diğer ekip arkadaşlarımız da bize doğru geliyorlardı. Hep beraber geri döndük. Daha dolaşacak bir sürü köy vardı.

İşhanlı köyünden geçerken muhteşem kilise binasını tekrar görüp resim çekmek için durduk. Diğer ekip arkadaşları devam etti. Harun Bey araçta kaldı, biz kiliseye gittik. Hakikaten çok etkileyiciydi. Yapıldığı tarihte kullanılan boyalar bütün tahribat çalışmalarına inat zamana direniyordu.

İncelemelerimizi tamamlayarak aracın yanına döndüğümüzde Harun Bey'in aracın arkasına taş yüklemekte olduğunu gördük. "Ne yapıyorsun?" diye sorduğumda, "Bu araç azizli. Rampa aşağıya emniyetli gitmek için ağır olmalı. Aklınız varsa iki taş da siz atın." diye cevaplamıştı bizi. Biz de hep beraber arabanın arkasını taşla doldurduk.

Yola çıktık karnımız acıkmıştı. Esra'nın çantasından çıkardığı çubuk krakerler iştahımızı kabartsa da Harun Bey'in "Az daha sabredin balık yiyeceğiz!" uyarısı Esra'nın nazik teklifini geri çevirmemize sebep olmuştu.

İşhanlı köyünden belki 100 belki 150 metre uzaklaşmıştık ki aracın sola doğru uçurum tarafına yakın gittiğini fark ettim. Belki sağ taraftaki taşlıklardan kaçıyor diye düşündüm. Ama bu gidiş pek taşlardan kaçmaya benzemiyordu. Bir anda aracın sol iki tekeri yolun dışına çıktı, araç yan yattı. Hâlâ tam olarak ne olduğunu anlayabilmiş değiliz. Ne zamanki sağ ön teker soldan çıkıp aracın yönü uçuruma doğru yönelince ne olduğunu anlayabildik. Ani bir hareketle arkadan direksiyona sarıldım. Harun Bey kalp krizi geçiriyordu. Direksiyona doğru kaykılmış, kendinden geçmişti. Direksiyonu sağa doğru çevirip sol ön tekerin tekrar yola girmesini sağladım. Bu anlattıklarımı yazmak için geçirdiğim zamandan çok daha kısa zamanda gerçekleşen

Santa'nın yedi köyünde yaşayan halkların tamamı meslek sahibi, zanaatkâr ve eğitilmiş kişilermiş. Devletine bağlı ve oldukça saygılı bu topluluk Osmanlı'nın son döneminde çevre köylülerin ortaya attığı bir iftira sonucunda yerlerinden yurtlarından kovulmuşlar.

bu olaylar şu an bile etkiliyor beni. Arabanın sol iki tekeri yolun dışında, araba tamamen uçurum tarafına yatmış ve biz hâlen gidiyoruz Kemal, Doktor ve Esra araçtan atlamış, çığlıklar birbirini kovalıyor. Bir an ben de direksiyonu bırakıp atlamak istedim. Ama direksiyonu serbest bırakınca aracın yönü uçuruma doğru gitmeye başladı. Bırakamadım; Harun Bey henüz ölmemişti. Bırakırsam araba ve kendisi parça parça olacaktı. Bırakamadım. Allah'tan aracımız yolun kenarındaki yükseltiye takılıp durmuştu.

Araç durunca ben de atladım. Yaşadığımız şok, çok kısa sürdü. Doktor çırpınıyordu Harun amca'yı araçtan indirmek için. Ancak aracın uçuruma doğru yatmış olması ve Harun amcanın kilolu olması buna fırsat vermiyordu. Bütün uğraşlarımıza rağmen sağ taraftan indiremedik. Aracın solu tamamen uçurum kenarıydı. Ama araçta da kalp krizi geçiren bir insan vardı. Bütün cesaretimizi toplayıp uçurum tarafına geçtik. Büyük güçlüklerle Harun amca'yı araçtan indirdik. Yola çıkardık. Doktor tam bir profesyonel gibi davranıyor ve bizi yönlendiriyordu. Esra'ya telefonla arama görevi verildi. Kemal koşarak bizden önceki aracın peşine gönderildi. Doktor kalp masajı yapma görevini aldı. Bana da suni teneffüs yapmak düştü.

Tam 1 saat boyunca hayatımın ilk suni teneffüsünü yaptım. Ben suni teneffüs yapıyorum, hemen ardından doktor kalp masajı yapıyor. Bir ara Harun amca nefesini toplamaya başladı, gözlerini açtı. Sanki bize "Beni kurtarın!" der gibiydi. Doktorla göz göze geldik. Büyük bir istek, şevk ve heyecanla Harun amca'yı hayatta tutabilmek için mücadeleye başladık. Bu arada öteki araç geldi. Zaman kaybetmeden Harun amca'yı aracın arkasına aldık. Suni teneffüs işini Kemal devraldı. Doktor yine kalp masajı yaparak hızla ayrıldılar. Bu arada Esra'nın aramaları neticesinde ambulansın da yola çıktığını öğrenmiştik.

Onlar hızla uzaklaşınca biz beş kişi araçsız kaldık dağı başında. Önce biraz oturduk, kendimize gelmeye çalıştık. Her ne kadar soğukkanlı davransak da yaşadığımız adrenalin psikolojimizi tahrip etmişti. Hiç konuşmadan belki bir yarım saat kalakaldık oturduğumuz yerde. Vakıt ilerliyordu ve dağın başındaydık. Kimsenin bizi almaya gelmeyeceğini biliyorduk. Herkes Harun amca'yı hayatta tutabilme gayreti içinde olacaktı. Bizi umursayan kimsenin olmayacağından emindik. Kalktık, önce araçtan sağa sola savrulan eşyaları topladık araca koyduk. Sonra aracın kapılarını kilitledik ve yaya olarak yola koyulduk.

İçimizde yaşadığımız olayın etkisi, dilimizde Harun amcanın hayata tutunması için yakarış ama hiç konuşmadan yürüdüğümüz rüzgârlı yolun sonundaki dönemeç felaketin daha bitmediğinin habercisiydi. Kaza geçirdiğimiz bölge dağın eteğindeydi ve güneybatı istikametinden esen şiddetli kasırganın etkisini hissettirmiyordu. Ama ne zamanki biz dönemeci dönme gafletinde bulunduk, hiç abartmıyorum; Esra kardeşimin ayaklarının yerden kesildiğini gördüm. Öylesine şiddetliydi ki rüzgâr ben böyle bir rüzgârı daha önce belki Amerikan filmlerinde görmüş olabilirim diye düşündüm doğrusu.

Evet, şiddetli rüzgâr yürümemize mâni olmuştu. Yenilmiş ordunun askerleri gibi geri çekildik. Dönemecin arkasında korunaklı bir yerde çömeldik. Doğrusu bu yeni durum veya yeni felaket Harun amcanın yaşam mücadelesini unutturmuştu. Çünkü bizim de tam mücadelenin ortasında olduğumuz andı bu an.

Korunduğumuz yerde biraz kendimize gelince çareler aramaya, konuşmaya başladık. Ortak fikrimiz bir şekilde gitmek zorunda olduğumuzdu. Ama nasıl gidecektik. Kalktık mecburen, ben Esra'nın koluna sıkı sıkı yapıştım, bıraksam uçurtma gibi havalanacak kardeşim benim. Ali Temel, Alper Sami ve Abidin abi önde, Esra ile ben arkada çömelerek yolun üst kenarından yürümeye başladık. Hakikaten rüzgâr Esra için "Bırak o benim, alıp götürceğim!" diye avaz avaz haykırıyordu. Ama tabii ki ben de "Hayır, onu sana bırakmayacağım!" diye Battal Gazi pozlarına bürünmüştüm. Aslında kazadan sonra yanımızda bir muhtar vardı ama sonra ne zaman ayrıldı yanımızdan, bizi nasıl yüz üstü bıraktı hatırlamıyorum.

Yürüdüğümüz yol, bizi yol ayrımına getirmişti. Gitmemiz gereken yol Binatlı Mahallesi'ne dönerek dereye inen güzergâh olmalıydı. Abidin abi devam edelim dedi. Ama yol

ayrımının az ilerisinde iki katlı ev dinlenme ihtiyacımızı körüklemişti. Ali Temel, Alper, Esra ve ben, eve doğru çömelmiş bir vaziyette giderken Abidin abi Binatlı'ya doğru devam etti "Sizi bekleyeceğim!" diyerek. Biz iki katlı evin ahırına sığındık. Yürürken karşı yamaçtaki kar rüzgârın etkisiyle ciğerlerimize dolmuştu. Ahır sıcaktı, bütün kokusuna rağmen. Biz biraz ısınmanın rahatlığını yaşarken dışarıda kasırga şiddetini arttırmış, binanın üzerindeki kiremitleri sanki sayar gibi tek tek fırlatıp kırmaya başlamıştı. Yani içimizde müthiş bir endişe vardı. Hatta bir an 'Acaba bugün bitecek mi, acaba evime gidebilecek miyim?' diye düşündüğümü hatırlıyorum.

Vakit geçiyor, kasırga şiddetini arttırıyor ve biz çaresiz bekliyoruz ahırda. Gerçi ahıra girerken hissettiğimiz kesif koku etkisini kaybetmişti ama endişelerimiz artmıştı iyice. Bu geceyi burada geçiremezdik. Hem Abidin abi bizi bekleyecekti hem de biz bu ahırda hayatta kalamazdık. Yapılacak tek şey yola devam etmek olacaktı.

Ben yine Esra'nın koluna yapıştım, yürümeye başladık. Dikkatimi çeken ve beni mutlu eden bir durum vardı aslında, dört kişiydik ve hep birbirimizi gözlüyorduk. Birimizin ayağı tökezlese diğerleri hemen dikkat kesiliyordu. Hele Esra ile ben birlikte yürüdüğümüz için diğerleri hep bizi gözlüyorlardı. Biz de onları tabii ki...

Yamaçtan aşağıya doğru inen yol bazen yüzümüzü rüzgârdan yana çevirirken bazen de sırtımızı döndürüyordu rüzgâra. Yüzümüz rüzgâra dönükken yürümekte güçlük çekiyor, ciğerlerimize kar tozları doluyordu. Bir taraftan savrulmamak için mücadele ederken diğer taraftan ağzımızı, yüzümüzü korumaya çalışıyorduk. Sırtımız rüzgâra dönünce de freni patlamış kamyonlar gibi oluyorduk. Biz yavaş yürüyebilme arzusu içinde frene basarken rüzgâr bizi koşturuyordu.

Binatlı Mahallesi'nden geçerken şiddetli rüzgârın evlerdeki çatıları uçurduğunu

elektrik tellerini kopardığını görünce iyice endişelendik doğrusu. Abidin abi bizi Binatlı'da kuytu bir yerde bekliyordu.

Bu şekilde bin bir güçlük, düşe kalka dereye kadar indik. Dereye indikçe rüzgârın şiddeti azalıyordu. Ne kadar yürüdük bilmiyorum, kaç kilometre yol geldik farkında bile değilim ama Arsin ve Yeşilyalı belediyeleri için yapılan su şebekesinin şantiyesi bizim için felaketin bitme noktası olmuştu.

Şantiyede aldığımız Harun amcanın vefat haberi bizi perişan etmişti. Oysaki umutluyduk, hayata tutunacak diydük. Ama vefat etmişti. Kaybetmiştik Harun amca'yı. Santa âşığı Harun amca ölmüştü.

Harun İş: İsmail Türüt'ün sevgisini anlatmak için türküler yazdığı iş adamı. 1971 yılında gittiği İstanbul'da tüccar olan, iyi bir hemşehri... İstanbul'da Karadenizlilerin birbirine hangi partili olarak bakmadıkları dönemde siyasetle tanıştı. İstanbul'da yıllarca Trabzonluların ağabeyi oldu. Arsin Muhtarlar Derneği Başkanı oldu. En büyük hayalleri, Arsin Muhtarlar Derneği binasını inşa edip kurumsallaştırmak ve Santa harabeleri ile ilçeyi turizme açmaktı. Ve Harun İş, en büyük sevdası Santa Harabeleri'nde geçirdiği kalp krizi sonucu yaşamını yitirmişti. İçimizde Harun amcanın acısıyla şantiyede biraz dinlendikten sonra bize tahsis edilen bir araçla Atayurt beldesine geldik. Oradan da Abidin abinin çağırıldığı akrabasına ait bir araçla Harun amcanın cenaze evine geçtik. Herkes çok üzgündü. Çocukları perişandı. Santa'nın artık bizim için sadece bir resmî görev olmadığı, Harun amcanın vasiyeti olduğu konusunda görüş birliğine vardıkdan sonra ilerleyen vakitte cenaze evinden ayrılarak evlerimize döndük.

Yazılacak daha çok şey var ama bunları sonraki zamanlara bırakıp herkese saygılarımı sunuyorum ve Harun amcaya Allah'tan rahmet diliyorum.

SANTA

Santa kentinde ilk yerleşkelerin Orta Çağ'da başladığı bilinmektedir. Kente ilk yerleşenlerin kimler olduğu bilinmemektedir. XVII. yy'da adı duyulan kentin en parlak dönemi XIX. yy'dır. Bu yıllarda kentin nüfusunun 5.000 olduğu yazılı kaynaklardan edindiğimiz bilgilerdendir. Bu yüzyılda kentte kız ve erkek öğrenciler için okullar olduğu gene kaynaklardan elde edilen bilgiler arasındadır.

Santa'da yaşayan nüfusun tamamı Hristiyan Ortodokslardan oluşmaktaydı. Gorom bölgesinde yaşayanlar hariç hepsinin ana dili Gümüşhane'de yaşayan diğer Rum topluluklarında olduğu gibi Türkçe'di.

'Arkeolojik ve Doğal Sit Alanı' ilan edilen Santa; Binatlı (Pinatanton: 60 hane), Terzili, (Terzanton:200 hane), Zurnacı (Zournatsanton: 120 hane), Piştovlu (Pistofanton: 300 hane), - İşhanlı (İshananton : 260 hane), Sincanlı (?) ve Çakallı (sakalanton:53 hane) olmak üzere 7 (yedi) mahalleden oluşmaktaydı. Günümüzde ise bu evlerin 300'den fazlası ayakta kalmıştır. Kentte her mahallesi tümüyle taştan inşa edilen tek katlı konutlar, her mahallede en az bir kilise her sokakta da bir çeşme mevcuttur. Doğal konumu itibarıyla yayla özelliği taşıyan yerleşim tarihi ve kültürel varlıklarıyla çok zengindir.

YAYLALARIN NAZLI KIZI KEMENÇE

Kemençe Sanatçısı İlyas Parlak ile Röportaj

Bahtiyar Yanık

Dedem Koryanalı Hüseyin Köse'nin hikâyeleriyle büyüdüm. Nerde bir kemençe sesi duysam, işimi gücümü bırakıp sesin büyüüne, çağrısına kapılır giderim.

Kemençe; 40 cm uzunluğunda, 15 cm genişliğinde üç telli yaylı saza verilen ad. Standart bir ölçüsü olmamakla beraber 55 cm boyunda olan kemençeler ses kalitesi olarak tercih edilmektedir. Dün Osmanlı saz meclislerinde bugün orkestralarda çalınan, armuda benzeyen klasik kemençeyi şimdilik konumuzun dışında tutuyorum. En güzel ses veren kemençeler; erik, ardıç, köknar, ispandam, dut veya ladin ağaçlarından yapılmış.

Hem icra edip çalan hem de imal eden, ustalara kemençeci, kemençe ustası diyoruz.

Kemençelerini özenle imal eden; yıllardır konserlerde, festivallerde, düğünlerde ve televizyonlarda geleneksel türkülerimizi, gaydelerimizi çalıp söyleyen ve Sürmene Ormanseven köyünde 20.07.1971 tarihinde doğan kemençe ustası ve sanatçısı İlyas Parlak'la yaptığımız söyleşiyi paylaşıyoruz.

Kemençe yapımına ve çalıp söylemeye nasıl ve ne zaman başladın? Kimlerden etkilendin? Ailen karşı çıktı mı kemençe çalmana?

Köyümde çok kemençeci vardı. Ben de onların çalıp söylemesine çocukluğumdan beni merak salmıştım. Bir düğüne gittim. Köylüler, kemençelerinin üstüne horon oynuyordu; benim çok hoşuma gitmişti. 1979 senesiydi unutmam. Ağabeyim günün birinde kemençe bulup getirdi bir yerden, onunla başladım öğrenmeye. Elime kemençeyi sekiz yaşında aldım. O tarihlerde kasetler vardı, kasetlerden dinlerdik ustaları. Düğünlerde,

yayla şenliklerinde çalıp söylerlerdi. Sırf onları dinlemek için eğlence yerlerine giderdim. İlk başta onları taklit ederek kendi çabamla çalmaya, söylemeye başladım. Hüseyin Köse'nin bir türküsü vardı: "Kestim kızılağacı, kızılağaç bel verdi." O türküyü çok severdim. Hatta kasetime de koydum o türküyü. Dedem Koryanalı Hüseyin Köse'yi biz çok dinlerdik. Aynı dönemin sanatçılarından Bahattin Çamur vardı. Bunlar önemli sanatçılardı. Yani ben öğrenirken. Mahalledekiler kemençe çalmama karşı çıkardı ama babam beni teşvik etti, yalnız bırakmadı, destekledi; itiraz edenlerin hepsini tersledi.

Kemençe yapımına ise 2000'li yıllarda başladım, seri üretime ise 2015'te hız verdim.

Kemençenin tarihçesi hakkında bilgi verir misin? Bugünkü formuna benzer miydi? Ne gibi değişiklikler oldu?

Kemençenin yöredeki varlığı 1415 yılına kadar dayanıyor. Orta Asya'dan Trabzon'a gelen Türkler getirdiler, yani Çepniler. Kemençenin şekli farklıydı. Adı liy idi. Yunanistan'da müzede gördüm onu, armuda benziyordu.

Bizimkiler yani Trabzon kemençesi farklı, Rum kemençesi farklı, Görele ise daha farklı modelde olan üç çeşit kemençeden söz edebiliriz.

Ses olarak, nota olarak aralarında ne farklar var?

Rum kemençe modelleri kalın seslidir. Trabzon modeli orta ve ince sesli olup sapları daha kısadır. Yani türkülere göre, yorumlara göre kemençeler farklılık gösterir. Rumlar kemençede tamamen kalın sesleri kullanıyor. Onlar bu işte daha bilinçli, bu işi bizden daha iyi biliyor. Görele kemençesinde ise kendi türkülerine göre, yani yorumlarına göre ince la ve sol sesleri kullanılıyor.

“Kemençe teli bulamazdım. Kesildiği zaman teli ek yapıyordum. O ekli tellerle zor şartlarda öğrendim ve çaldım.

Kemençede en güzel sesi hangi ağaçlar veriyor?

Kalın seslerde, dut ağacı, ince seslerde ise ardıç ve Erik ağaçları en iyi sesi verir.

Kemençenin yapım elemanları nelerdir? Hangi malzemelerden imal edilir?

Kemençenin alt tel dipçiği kravat ve akort burguları Erik ağacındandır. Rumlar kemençelerin kravat tel dipçiği ve akort burgularını abanoz ağacından yapar. Abanoz yoksa Erik gibi sert ağaçları kullanıyorlar. Kemençelerin kapaklarında ladin ve köknar ağacı kullanılır. Düz ince damarlı ağaç daha iyi ses verir. Makbul yaylar, erkek atların kuyruğundan yapılır. At kuyrukları güzelce yıkanıp tarandıktan sonra iyice kurutulur. Yayları sağlam gürgen ağacı veya Erik'ten, genellikle sert ağaçlardan yapılır. Kemençenin 3 teli vardır. Sol ve la kemençelerin tel numaraları; 25, 28, 02 olur. Mi ve fa kemençeler; 30, 02, 03 olur. Kalın do ve re kemençeler; 32, 02, 03 numara tellerden olur. İnce, si kemençeler; 20, 25, 02 telden olur. İnce do ve re

kemençeler; 018, 020, 032 tellerden olur. Yani notalara ve kemençelere göre takılır telleri.

Kadın ve erkek kemençesi farklı mıdır? Kadınlar ilgi duyuyor mu bu işe? Ünlü kadın kemençe ustası olarak kimleri söyleyebiliriz? Özellikleri nelerdir?

Kıvrak olması için kemençenin yayını biraz güçlü atmak gerekir. Bizim kadınlar güçsüz atıyor yayı. Onun için çok başarılı olamıyorlar. Kadınların elleri daha küçük olunca kemençelerin sapları hâliyle daha incedir erkeklerden. Kadınlardan çok iyi çalan pek yok Türkiye'de. İlknur Yakupoğlu var çalan. Dünyada örnek olarak Rum kadınları bu işi bayağı iyi beceriyor.

Bir kemençenin yapımı ne kadar zamanınızı alıyor?

Kemençelerimiz tamamen el emeği göz nurudur. Bir kemençenin tek milini ancak üç günde bitirebiliyorum. Ağacın çok kuru olması lazım ki iyi ötsün, iyi ses versin. Yaş ağaç ötmez.

Önemsediğin kemençe icra ustaları kimlerdir? Dünyada hangi ülkelerde kemençe kültürü var? Dünyadaki en önemli kemençe ustaları kimlerdir?

Ülkemizde, Yunanistan'da, İrlanda'da... Bicoğlu Osman, Bahattin Çamuralı, Fahrettin Dilaver, Rizeli Hasan Sözeri, Rizeli Sadık eskilerden iyi üstatlardır. İrfan Şatı, Mehmet Darhanacı, Akçaabatlı Mağmet Atmaca bunları sayabilirim. Çok önemli ustalardı. Yaşayan ustalar: Şerafettin Bulut, Musa Aksoy, Hasan Cin ve daha niceleri de var.

Kemençeyle ekmek parası çıkıyor mu?

Bereket versin! İş saham şu anda kemençe yapımı ve kemençe kursları. Düşünlerde de iyi kazanıyorum.

Yetiştirdiğiniz öğrenciler var mı, sebatkârlar mı, neler yapıyorlar?

Çok var. Çoğu düşün yapıyor. Yalnız insanların çoğu nankör. Biz yanlarında olmayınca ustalarını inkâr edebiliyorlar. Bunu anlamakta zorluk çekiyorum.

Kemençe çalmasını öğrenmek isteyenlere neler tavsiye edersin?

Kemençe çalmasını isteyenler öncelikle kemençeye âşık olmalı, yani bu işi çok sevmeli. Öğrenemem, diye

özgüvenlerini asla kaybetmesinler. Kendine güvenince mutlaka bu işi öğreneceklerdir.

Unutamadığınız bir anınız var mı?

Unutamadığım bir anım var evet, şöyle ki: Kemençe teli bulamazdım. Kesildiği zaman teli ek yapıyordum. O ekli tellerle zor şartlarda öğrendim ve çaldım.

Kemençede nota aralığı nasıldır?

Akortta var. 2 aralıklıdır akordu: Mi, la, re, poş sesleri ile yapılır.

Perakende kemençe satış fiyatlarınız ne kadardır?

Kemençenin ustalığına ve ağacın kalitesine göre değişir fiyatları. Günümüz şartlarına göre 300 TL'den, 3.000 TL'ye kadar fiyat aralığı oluşabiliyor.

Son olarak söylemek istediğiniz bir şey var mı?

Kemençe her makamı, her müziği çalabilecek bir çalgı aletidir. İyi ki kemençemiz var. Yaşasın kemençe ve kemençe kültürü!

“Kemençede en güzel sesi, kalın seslerde, dut ağacı; ince seslerde ise ardıç ve Erik ağaçları en iyi sesi verir.

İLYAS PARLAK BESTESİ

“Ha bu yalan dünyada / Bir seni sevdi gönlüm

Seni sevdim seveli / Hiç bitmiyor kederim.

O güzel gözlerine bakmaya doyamazdım.

Hapsoldun yüreğime bir daha çıkamadım

Dur bir kez daha düşün sevdiğim

Benim için bırakıp gitme beni aşkım aşkına mahkûm.

Gidersen yar elinsin, kalırsan yar benimsin

Vazgeçmem senden sen benim kaderimsin.”

UNUTULAN 4000 YILLIK GELENEK

MAYIS

YEDİSİ

Yöreye Anadolu'nun fethi sırasında yerleşen Çepni Türkleri bu geleneği günümüze kadar sürdürmüşlerdir. Mayıs yedisi bahar mevsiminin bitip yaz mevsiminin başladığını, yaylalara çıkma zamanının geldiğini bildiren bir gelenektir.

Mustafa Reisoğlu

"Mayıs Yedisi" geleneği adını, miladi 20 Mayıs'a Rumi takvime göre 7 Mayıs'a denk gelmesinden almaktadır. Asırlar boyu geleneksel olarak kutlanılan şenlikler Orta Doğu kökenli bir hasat şenliğinin devamı niteliğindedir.

Yahudi bayramı Şavuot, Pentekost, Apollon'un doğum günü Thargelia festivalleriyle ilgili olduğu iddia edilse de "Mayıs Yedisi" geleneği Oğuz Türkleri'nden beri süregelmekte olup bu şenliklerin kökeni 4000 yıllı tarihlenerek Orta Asya'ya kadar uzanmaktadır.

Yöreye Anadolu'nun fethi sırasında yerleşen Çepni Türkleri bu geleneği günümüze kadar sürdürmüşlerdir. Mayıs Yedisi bahar mevsiminin bitip yaz mevsiminin başladığını, yaylalara çıkma zamanının geldiğini bildiren bir gelenektir.

Yaylalara çıkacak olanlar bugünde sahile inerler, büyükbaş hayvanlarını denizde yıkarlar, bahara veda eğlenceleri yaparlar ve "aklanan, paklanan" hayvanlarıyla birlikte yaylalara çıkarlardı. Bu gelenek gizil bir çağrıyla doğal olarak gerçekleşirdi. Yaylalara çıkmayan insanlar için de yaylacılarla paylaştığı bir veda ve eğlence kültürü yaşatılırdı.

Mayıs Yedisi geleneği yürüme mesafesi yarım gün ve az olanlar sahillere doluşurken, kıyıya uzak mesafedeki köyler yüksek yayla, mezra düzlüklerinde buluşup geleneğini yaşıtıyordu.

DAĞ KÖYLERİNDE YAPILAN ŞENLİKLER

Yüksek dağ köylerinde, her yıl Mayıs ayının 7'sinde (miladi 20 Mayıs) kutlanırdı. Şehir ve kırsal kesimlerden günün erken saatlerinde en güzel, en renkli elbiselerini giyip, yanlarına yiyecek ve içeceklerini de alan halk; uzun bir yolculukla önce ziyaretlere uğrar, Kur'an okur, dualarını yaparak, eğlence düzlerinde toplanırlardı.

Mesire yerlerinde toplanıp kutlarken; piknik yapıp türküler eşliğinde horonlar oynamakta, uzun zaman birbirini göremeyen dostlar karşılaşıp sohbet etmekte, sevdalılar gizli gizli buluşma imkânı bulmaktaydı.

Bazı köy(lü)ler horon düzüne geceden gelir ateşler yakar, küme küme toplanıp çıkınlarında getirdikleri yiyeceklerini paylaşıp, sohbet eder; kemençe eşliğinde horon oynar, türküler söylerdi.

Çimenler, düzlükler seyyar satıcıların da istilasına uğrar, panayır yerine dönerdi.

Pazar yerini oluşturan; halkacılar, dondurmacılar, seyyar salıncakçılar, basmacılar, yöresel el dokuması ve giysi satıcıları, keşan, peştamalcılar, kavurmacılar, oyuncakçılar, ayakkabıcılar vb. esnaf tezgâhını açardı.

Sesler seslere, türküler türkülere karışırdı. Silahlar atılır, kocaman horon halkaları kurulurdu.

Akşama yakın şenlik dağılırdı. Hayvanlarıyla ve göçleriyle gelenler yaylalarına yol alırken, köylerde ikamet edecekler evlerine dönerdi.

KIYIDA YAPILAN ŞENLİKLER

Kıyıya yakın köyler ve şehir halkı günün erken saatlerinde deniz kıyısında toplanır, suya girer, eğlenceler düzenlerlerdi.

Yaylalara çıkacak olanlar bugün de sahile inerler, büyükbaş hayvanlarını denizde yıkarlar, bahara veda eğlenceleri yaparlar ve "aklanan, paklanan" hayvanlarıyla birlikte yaylalara çıkarlar.

Kayıklarla geziye çıkanlar; yedi dere ağzından geçen suya yedi çift, bir tek taş atarak, dilekler dileyerek şifa bulacaklarına inanmaktaydılar.

Sacayaktan geçilmesi, "soyun sürdürülmesi" gibi ritüellerin ardından denize atılan taşlar "dertlerin, belaların denize atılması", tek taş "dileklerin yerine gelmesi" anlamına geliyordu. Yöre halkı, özellikle hastalar, dertliler, çocuğu olmayanlar, sevdiklerine kavuşamayanlar, dilekleri olanlar dere ağzlarında dilek dileyip, yedi çift bir tek taşı suya atarlardı.

Sahile yakın köylerde yaşayan yaylacılar büyükbaş hayvanlarını deniz suyu ile yıkıyordu.

Karadeniz Bölgesi'nin bazı yerlerinde sürdürülen geleneğe göre, kıyı

Trabzon'un Beşikdüzü ilçesinde 21 Mayıs 2000 tarihinde meydana gelen deniz kazasında hayatını kaybeden 38 kişi her yıl düzenlenen 'Mayıs Yedisi Şenlikleri' kutlamaları sırasında anılmaktadır.

kesiminde hayvanlar akarsuyla denizin birleştiği yerde, iç kesimlerde ise ırmakta yıkanır. İnanişâ göre hayvanları özellikle deniz suyuyla, denize ulaşılamıyorsa ırmak suyuyla yıkamanın yaylalara çıkmadan önce onlara sağlık, güç ve enerji verdiğine; kötülüklerden arındırdığına inanılır.

Bu deniz sefası yaz aylarını yaylalarda geçirecekler için sonbahara kadar denizle vedalaşma anlamına da geliyordu.

BEŞİKDÜZÜ'NDE MAYIS YEDİSİ YAYLAYA ÇIKIŞ HAZIRLIKLARI

Bu gelenek yapılacak yayla göçü öncesi süsledikleri ineklerini hastalıklardan korunmaları ve bol süt vermeleri için denize sokan geleneksel giysili kadınlar; kemeç ve türküler eşliğinde ineklerini deniz suyu ile yıkayarak atalarının geleneğini sürdürdüklerini, ineklere deniz suyunun iyi geleceğine inandıklarını söylüyordu.

Karadeniz'in bazı kesimlerinde, kış boyunca ahırda kapalı kalan inekler yaylaya çıkmadan önce şifalı olduğuna inanılan tuzlu deniz suyuyla yıkanıyor.

Böylece ineklerin hem kış boyunca vücutlarında oluşan yaraların iyileşeceğine hem de daha fazla süt vereceklerine inanılıyor. İneklerini deniz suyuyla yıkayan kadınlar da daha sonra yaz boyunca konaklayacakları yaylalara doğru yola çıkıyorlar.

"Hayvanlarıyla deniz suyunda yıkanmanın; deniz havası almanın; sağlık, güç, moral ve enerji

depolamanın; yayla dönüşü olan sonbahara kadar geçecek süre içinde engin su ile vedalaşmanın sembolü" olduğu söylenmektedir.

BEŞİKDÜZÜ SAHİLİNDE TEKNE FACIASI

Beşikdüzü kültür açısından da zengin ilçelerimizden biridir. Şehrimizi ve tüm Türkiye'yi derinden yaralayan faciada 38 kişi hayatını kaybetmişti. Tarih 21 Mayıs 2000 gününü gösterirken Türkiye acı bir haberle çalkalanmıştı: "Trabzon'da deniz kazası: Mayıs Yedisi denilen ve halkın deniz bayramı olarak adlandırdığı şenlikler Trabzon'un Beşikdüzü ilçesinde faciaya dönüştü. Kapasitelerinin üzerinde yolcu alan iki tekne, dalga ve panik nedeniyle alabora olurken kazada çoğu kadın ve çocuk 34 kişi öldü, 4 kişi kayboldu, 15 kişi de yaralı kurtuldu."

Anlatılana göre: "Hava güneşli ama deniz dalgalıydı. Tekneler Beşikdüzü'nün 500 metre açığındaydı. Saat 15.00 sularında ani bir dalga iki tekneyi sallamaya başladı. İki tekne de aşırı yük ve aniden gelen bir dalgayla çalkalandı. Teknedekiler panikleyince, bir tarafa yöneldiler ve her iki tekne de yan yatıp alabora oldu."

Teknedekilerin çoğu kadın ve çocuklardan oluşuyordu ve yine çoğu da yüzme bilmiyordu. Yüzme bilen gençler yüzerek kıyıya çıkmayı başarmıştı, diğerleri ise maalesef Karadeniz'in serin sularında boğularak can vermişti.

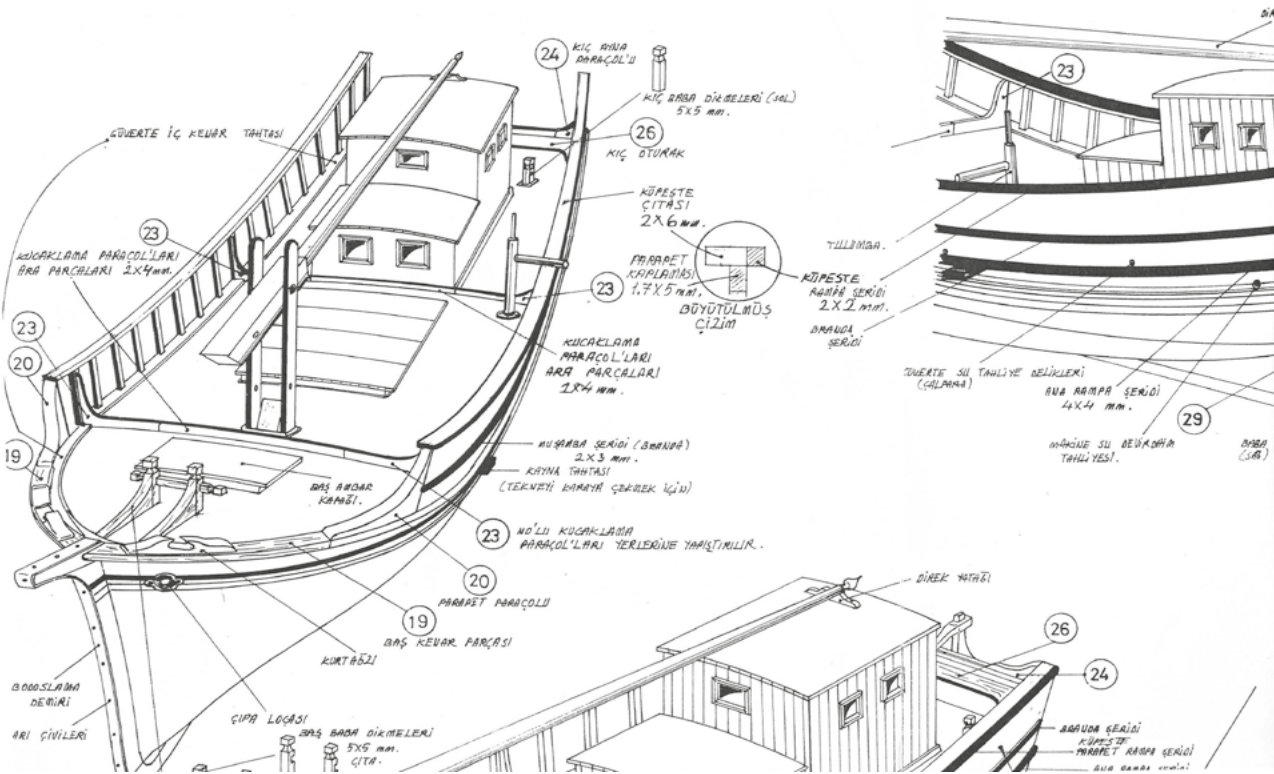

Denizin Nesli Tükenen Emektarları

Sürmene Takası

Taka, Karadeniz'in günlük hayatında her zaman ihtiyaç duyulan, hizmetine başvurulmuş, el altında olması gereken bir araç olmuştur. Düğünlere takayla gidilir; hastası olan doktoru, doğumu olan ebeyi getirmek için takayı yollardı. Haftada bir, sahil köylerinden kasaba pazarlarına yolcu ve yük taşırdı.

Süleyman Bilgin

TARİHÇE

Türk ağaç tekne inşaatının başlangıç tarihi asırlar evveline uzanmakla beraber son 15-20 yıla kadar ilk devirlerin ilkelliğini muhafaza etmekte idi. Gemi inşaatı tekniği, öğretimi ve eğitiminden mahrum kalmış ustalar ve kalfalar, babadan kalma el takımları ve basit kalıplarla, büyük zorluklar içinde büyük emek sarf ederek, ağaçları balta ve ayak keseriyle yontarak, Türk kıyı nakliyatının önemli kısmını alan bu tekneleri meydana çıkarmışlardır.

Havasız, karanlık ve son derece zor çalışma koşullarına sahip olan bu tekneler, Karadeniz insanının cesurluğu ve gözü pekliği sayesinde yıllarca denizlerimizde gezmişlerdi.

Hırçın Karadeniz'e ve sert doğa koşullarına cevap veren, Karadeniz insanının zekâsının bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır bu takalar. Yıllarca alternatifinin olmayışı onu Karadeniz'in sembolü hâline getirmiştir.

Taka yapım ustaları, 19. yüzyılda kendi imkân ve deneyimleriyle ulaşılması çok zor olan Karadeniz'de otantik Karadeniz takalarını yapıp ortaya çıkardılar. Eski denizciler, "Takaların güvertesi ıslanmaz." derler. Yapısı Karadeniz'in hırçın dalgalarına karşı koyacak şekilde imal edilmişlerdir.

Taka, Karadeniz'in günlük hayatında her zaman ihtiyaç duyulan, hizmetine başvurulun, el altında olması gereken bir araç olmuştur. Düğünlere takayla gidilir; hastası olan doktoru, doğumu olan ebeyi getirmek için takayı yollardı. Haftada bir, sahil köylerinden kasaba pazarlarına yolcu ve yük taşırdı.

Rusya'da 1917 yılındaki Bolşevik isyanından kaçanları yine takalar taşımıştır İstanbul'a. Daha sonraları bir ulusun kurtulmasında önemli görevler üstlenmiştir. Kurtuluş Savaşı'nda Rusya'dan cephane, malzeme taşımıştır Mustafa Kemal'in ordusuna.

Karadeniz takası; baltabaş, kıcı aynalı, başı yüksek ve gagalı, ortada alçalan ve kıça doğru yükselen bordası çalımlı (kavisli), talazlıklı, kırma direkli, aşırma yelkenli, yeke dümenli, ambarlı, geniş karınlı, 2-30 tonluk, boyları 8-15 metre arası yük kayığıdır. Taka kamaralı veya kamarasız olabilir. Denize kolaylıkla atılıp çekilen takalar, yük taşımaktan başka; kurşunculukta, hamsi ıgırplarında, çekme, aktarma ve demirlik motoru olarak, sürme yani parakete avında ve yolcu taşımada da kullanılmışlardır.

İlk takalar 19. yüzyıl sonlarına doğru ortaya çıktılar. O zamanlar bölge halkı Rusya'yla ticaret yaparlardı. Bu tekneler de takas ticaretinde kullanıldılar.

Küçük boy kürekli takalarda, iki sıra kürekçinin iskarmozlarını açıkta bırakacak şekilde, teknenin ortasına yakın bir yerde başlayan parapet, kıça

kadar gider. Daha büyük takalarda ise parapet baş omuzluktan başlar. Parapet kuşağı da borda kavisine uygun bir yay çizer. Parapet güverteye dalga ve serpinti girmesini önler.

Teknenin kığında parapet yoktur. Kamarasız takaların kık üstünde dümencinin oturması için iki karşı genişlikte bir oturma ve dümen yekesinin rahatça tutulabileceği bir alan bulunur. Baş bodoslamının omurgaya birleştiği yer kavislidir. Yüklü su hattının altında kalan bu yuvarlaklık, takanın ani dönüş ve manevra yeteneğini artırır. Suyu girdiği yerde takanın başı incedir ancak su hatları geriye doğru açılan eğriler meydana getirir. Teknenin karnı yuvarlak ve geniştir. Karadeniz'de doğal limanlar bulunmadığı için hemen her gün karaya çekilmesi gereken takanın baş omuzluklarında rahat sapan vurulabilmesi için gadebos bulunur. Kumsala felenkler dizilir. Baştankara tam yol verilip felenklerin üzerine taka bindirilir. Karaya çekilirken rahat olsun diye takanın omurgası çok geniştir.

Takanın bir madenî mil üzerinde dönerek yatırılan, alt kısmı çatallı bir direği vardır. Buna kırma direk denilir. Yelken açmak gerekmiyorsa ya da tekne karaya çekilip kayıkhaneye veya bir çardak altına konulduğu zaman direk indirilir, yatay hâle getirilir. Takalar Latin yelkenli teknelerdir. Latin yelkeni, üçgen şekilli büyük bir yelkendir. Hemen hemen teknenin boyuna yakın uzunlukta bir serenle direğe çekilir. Latin yelkene Karadenizli denizciler rüzgârın estiği istikamete göre, direğin bir tarafından öbür tarafına sereniyle birlikte aşırıldığı için aşırma derler. Yelken aşırılacağı zaman seren aşağı çekilir, yelkenin alt yakası elle toplanarak serene yaklaştırılır, baş ucu aşağı basılan seren direğinin etrafında çevrilerek bir taraftan öbür tarafa aşılır. Yelken açıldığı zaman, direğin başından

gelen ve takanın başına bağlanan ip, çekilerek yelkenin başı tekneye iyice yaklaştırılır.

Makinelerin henüz kuvvetli olmadığı dönemlerde kuvvetli havalarda, motorla birlikte yelkeni de açarlar. İki kuvvetin gücü birleştirilerek Karadeniz'in sert dalgalarına karşı koyulabilirdi. Makine ile yelkenin birlikte kullanıldığı seyirlerde yelken; tekneyi sudan kaldırarak teknenin deniz yemesini önüyor, yani çullanan dalganın altında kalmadan, hızı kesilmeden seyrini temin ediyordu.

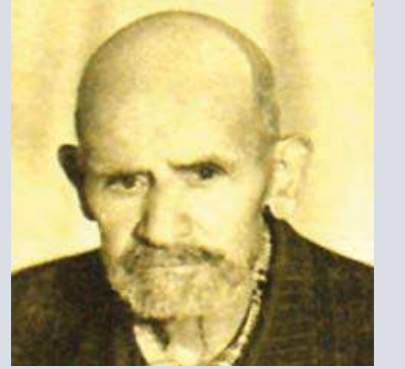
Takalar çubuk boya tabir edilen tarzda boyanırdı. Bu boya tarzı Karadeniz teknelerinin geleneksel tarzı hâline gelmiştir. Karadeniz insanı, kıyafetlerindeki renkleri ve ahengini teknelerine de yansıtmışlardı.

Karadeniz yapısı teknelerde, kaplama tahtalarının üst sırasına çizgi çizilir ve dar ağızlı kıyı kösteresiyle 2-3 mm derinlikte kanal açılırdı. Bu işleme, çubuk çekmek veya açkı açmak denilirdi. Baş bodoslamadan kık bodoslamaya kadar uzanan çubuklara farklı renklerde sürülen boya da çubuk boya diye tabir edilirdi.

Takaların çapa tahtasına veya yumrunun üstündeki tahtaya sürülen koyu vernik rengine sakız boyası denir. Sakız boyası sürülen tahtaya sakız tahtası denir. Sakız tahtasının üzerine boydan boya iki ince çubuk boya çekilirdi. Bu çubuk boyalar beyaz ya da açık bir renk olurdu.

Takaların renkleri birbirinin aynı olmaz. Ancak bazı taka sahipleri takalarında hep aynı rengi kullanırlardı. Uzaktan bakıldığında kimin takası olduğu belli olurdu. Boya renklerinde genelde açık renkler kullanılırdı. Örneğin açık yeşil ya da mavi kullanıldığında yanına gelen beyazın içine de aynı renkten bir miktar katılarak renklerin birbirine geçişini daha güzel yaparlardı. Birçok rengi deneyerek uygun renk sıralamasını tespit ederlerdi.

1950'li yılların sonlarına doğru balıkçılıkta alamatralar kullanılmaya

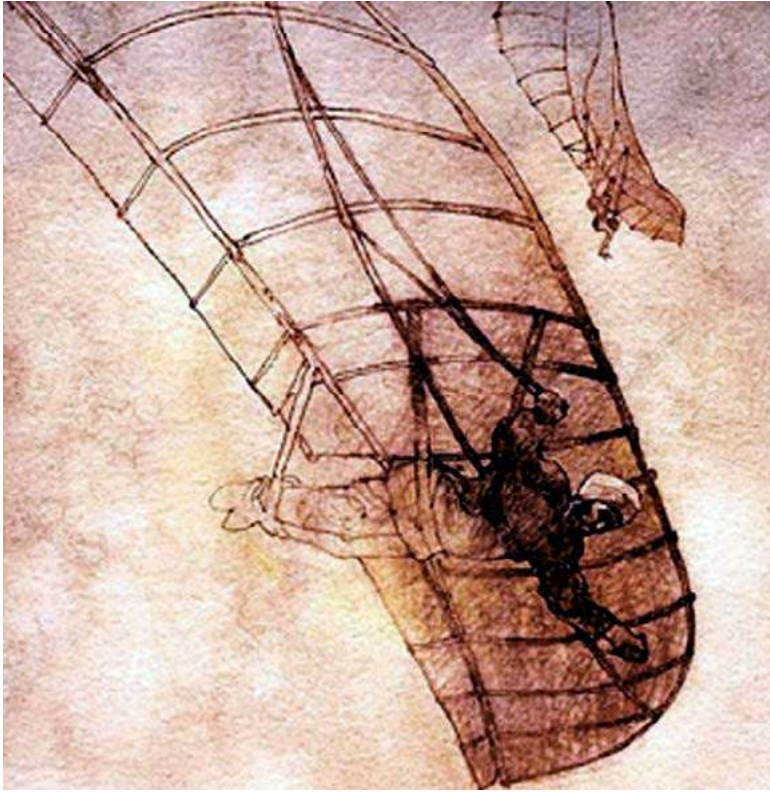

KANI OFLUOĞLU (1989-1966)

Kani Usta, Sultan Abdülhamid'in saltanat kayığının dümenciliğini de yapmış olduğu anlatılan büyük bir kayık ustasıydı. Onun yaptığı kayıklar döneminin en güzel ve en hızlı yol alan kayıklayıydı.

başlandı. Balıkçıların isteği üzerine ustalar, takaların arkasını bozarak teknelerin kıcını uzattılar; alttan da takviye ederek kık üstünde ağ koyacak bir alan yarattılar. Kamarayı da öne aldılar mı al sana yeni balıkçı teknesi. Bu tekneler çok uzun ömürlü olmadılar.

Karadeniz takası; baltabaş, kıcı aynalı, başı yüksek ve gagalı, ortada alçalan ve kıça doğru yükselen bordası çalımlı (kavisli), talazlıklı, kırmadirekli, aşırma yelkenli, yeke dümenli, ambarlı, geniş karınlı, 2-30 tonluk, boyları 8-15 metre arası yük kayığıdır.

UÇAN OFLU

Uçmayı ilk kez deneyen İbn-i Firnas'ın ismi tarihe değil âdeta suya yazıldı.

T Dergi

Endülüs'te 852 yılında, yani Müslümanların İber Yarımadası'na çıkışlarından yaklaşık 140 sene sonra Kurtuba şehrindeki Ulu Cami'nin minaresinde bir adam kuş kanadına benzer kocaman kanatlar takarak kendini boşluğa bıraktı. Kendisine delirmiş, hayatına kastedecek endişesiyle bakan kalabalığın üstünde belli bir mesafe havada kaldıktan sonra yere inen adam küçük zedelenmelerle atlattığı uçuştan sonra tarihe geçmişti.

Antik Yunan'da anlatılan kendine kaz tüyünden kanatlar yaparak ilk uçan insan İkarus efsanesinden sonra uçma işini bir araç vasıtasıyla gerçekleştirme yolunda 18. yüzyıldan sonra çaba sarf eden kişiler arasında Emanuel Swedenborg, Sir George Cayley, John Stringfellow, Jean-Marie Le Bris gibi isimler geçer. İlk sürdürülebilir, motorlu uçağı yapan kişiler ise Amerikalı Wright Kardeşler'dir. Bütün bu isimler arasında adı geçmeyen veya zoraki geçen ise Endülüslü bilgin İbn Firnas'tır.

Endülüslü bilim adamı Abbas Kasım İbn Firnas (ö. 887), 852 yılındaki ilk denemesinden sonra 875'te 65 yaşında iken Kurtuba yakınlarındaki Rusafa bölgesinde Gelin Dağı'nda (Cebelü'l-Arus) basit bir planörle bir uçuş denemesi daha yapar. İnşte sorun yaşar ve bacağı kırar. Bu denemeler onu meşhur eder. Kendisini çekemeyen saray şairi Mümin İbn Said bir şiirinde İbn Firnas'ı alaya alır:

“Uçuşunda Anka'dan daha hızlıydı / Kendini kerkenez tüyleriyle kaplamış adam.”

Gariptir, bu şiir onun uçuşu için tarihsel delillerden biri olmuştur. İbn Firnas'ın 887'de 77 yaşında ölümünden sonra çok geçmeden uçuşu tarihten silindi. Faslı tarihçilerden el-Mekkari, 17. yüzyılda İbn Firnas'ın nadir başarılarını kitabında topladı ancak bu kitap 200 yıl çevrilmedi.

İbn Firnas'tan sonra ikinci uçuş Cevheri tarafından yapıldı. Leonardo da Vinci de bu tür bir uçuş aleti tasarladı ama teşebbüs etmedi.

Hezârfen Ahmed Çelebi ve Lâgari Hasan Çelebi'ye ait uçma denemeleri çok fazla gündem oldu.

OFLU MOLLA UZUN HASAN

1885 yılında Trabzon'da doğan, Kurtuluş Savaşı sırasında İstanbul'dan parça parça kaçırılarak Amasra'ya getirilen uçağı monte edip uçuran, Rusya'dan gelen silahları bozuk bir taka ve bir deniz uçağı ile Anadolu'ya taşıyan, Üsküdar'dan Bilecik'e yürüyüp Kuva-yı Milliye'ye katılan Savmi Uçan'dan dört asır önce.

Of ilçesinin geçmişte uçma denemelerine sahne olduğunu öne süren Albayrak, başta Türk havacılık tarihinin ilk pilotları arasında yer alan Vecihi Hürkuş'un anıları olmak üzere birçok tarihî araştırmayı kaynak gösterdi.

Oflu üç din adamının 15. ve 16. yüzyıllarda uçma girişimlerinde bulunduğunu, Molla Uzun Hasan'ın da Of Çayı yamaçlarında uçmayı başardığını ancak bu cesaret dolu girişimi çekemeyenler tarafından, “Bu adam şeytandır.” fetvasıyla öldürüldüğünü öne sürdü. Tespitlere göre:

“Oflu Molla Uzun Hasan, martıların kanatlarını taklit ederek yaptığı bir çift kanatla Of Çayı yamaçlarında karşıdan

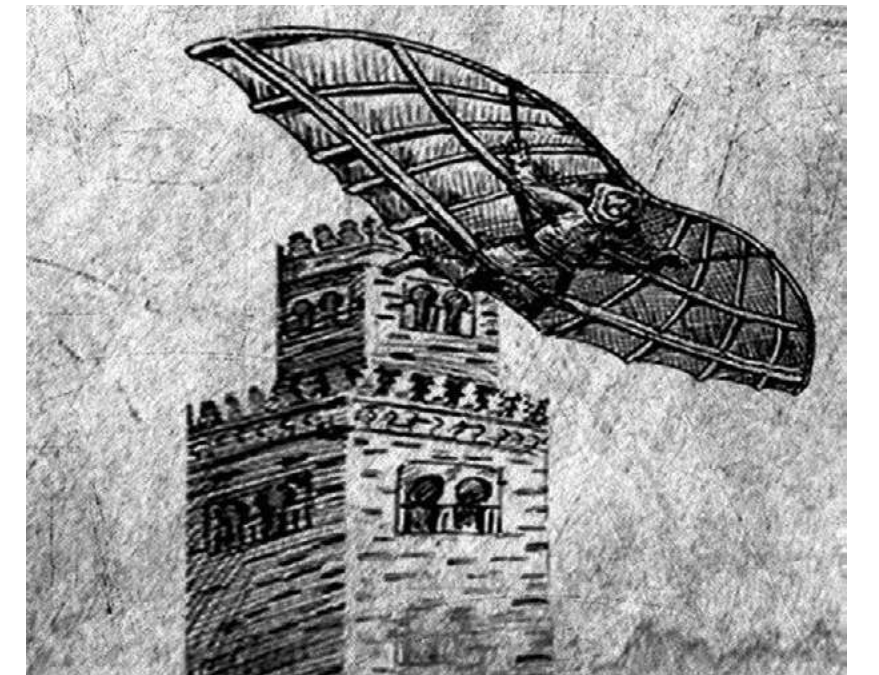
karşıya geçmeyi başarmıştır. Ofllu Molla Uzun Hasan'ın denemesini 15. 16. yüzyıllar arasında, Hezârfen Ahmet Çelebi'yle aynı dönemlerde hatta daha önce bu uçuş denemesini yaptığı ortaya çıkıyor.”

DİĞER KANATLI OFLULAR

Albayrak, Of'taki diğer uçma girişimlerini de şöyle aktardı:

Bir rivayete göre de “Dernek Bucağı'nın Arşolo köyü Ahtanos Mahallesi'nden Veli Direko ile arkadaşı Derelioğulları'ndan Ali'nin oğlu Ahmet Hoca 19'uncu yüzyılın başlarında Karadeniz'de Of kasabasında yaşayan bir medrese talebesinin planör benzeri bir aletle uçuş denemesi yaptığı rivayet edilir.

Ahmet ve Veli Hoca yaylada kuşlar gibi uçmak için denemeler yapmaktaydı. Bu arada vurdukları bir kartalın kanadını, vücudunu, kuyruk ölçüsünü, ağırlığını iyice tetkik ettiler. Sonunda kösele, tahta ve yaylardan müteşekkil bir nevi kanat yaptılar. Veli Hoca kanadı sırtına geçirdi ve 400 metre aşağıda, 2 kilometre mesafedeki Ahburnu'na doğru uçtu. Hedefini tutturamamakla beraber 200 metre aşağıda bir yere indi.”

“Oflu Molla Uzun Hasan, martıların kanatlarını taklit ederek yaptığı bir çift kanatla Of Çayı yamaçlarında karşıdan karşıya geçmeyi başarmıştır.”

KARADENİZ'İN MERCAN GÖZLÜ KIZI

Hamsi

*"Mevla'm Laz'ı yarattı, Lazlar için hamsiyi;
Ha boyle menşur oldi, söyleun ya hangisi?..
Yali yali geliyi, dalga-dalga kendisi...
Hamsi kana erişti, kemeçeler çalıştı;
Hamsi vurdi karaya, Turabozan karişti..."*

T Dergi

Karadeniz'in mercan gözlü, hırçın kızı hamsi, sürüler hâlinde yaşar ve 18 cm büyüklüğüne ulaşabilir. Ekim ayının ikinci haftasında balıkçılar dualar okuyarak ve kurbanlar keserek denize açılmakta, gırgır adı verilen çevirme ağılarıyla avlanmaktadır. Gündüzleri 30-40 m derinlerde, geceleri yüzeye yakınlarda dolaşır. Bir yaşından itibaren olgunluğa erişip 18-20 °C sulara, 25-60 m derinliklerde ve az tuzlu sulara üreyip yaklaşık 40.000 yumurta döker. Kayıtlara geçmiş en uzun yaşam süresi 5 yıldır.

Karadeniz kültürü ve mutfağının değişmez bir parçası olan hamsinin; hamsi buğulama, hamsi tava, hamsi salatası, hamsili pilav, hamsili börek, pazılı (lamesli) hamsi, hamsili pide, hamsili poğaça, hamsikoli (hamsili mısır ekmeği), yumurtalı hamsi, kiremitte hamsi, sirkede hamsi (hamsi salamurası), hamsi turşusu, hamsi kuşu (hamsi puli) ve hamsi köftesi gibi yemekleri yapılmaktadır.

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde 1970'li yıllara dek hamsi balığı öylesine çok bulunmaktaydı ve öylesine ucuzdu ki halk "hapsi" adını verdiği bu balığın fazlasını tenekelerle tarlalara gübre niyetine dökmekteydi.

Örneğin hamsinin bol olduğu 1937 yılında bir teneke Karadeniz hamsisi 5 kuruşa satılmaktaydı.

HAMSİNÂME

Divan edebiyatının "divan sahibi son şairi" olan Hamâmîzâde İhsan Bey, 1928'de yayımladığı konusundaki tek örnek olan "Hamsiname" isimli kitabında hamsi hikâyesini anlatıyordu.

Aslında daha sonraki senelerde de divan oluşturabilecek kadar eser vermiş başka şairler çıkmıştı ama eski harflerle basılan son divan ona ait olduğu için İhsan Bey, "Son Divan Şairi" unvanını almıştı.

1885'te Trabzon'da doğan, 1948'de İstanbul'da ölen Hamâmîzâde İhsan Bey; yazı hayatına Trabzon'da başladı, ardından da İstanbul'da çıkan çeşitli gazetelerde makalelerini ve şiirlerini yayımladı. Okullarda edebiyat, kitâbet, Türkçe, Osmanlı ve İslâm tarihi hocalığı ve idarecilik yaptı.

"Türk Edebiyatı Numuneleri, Baba Sâlim, Rübâiyât-ı Ömer Hayyam, Ticarî Muhaberat" gibi çok sayıda kitap ile divan edebiyatının son örneği olan kendi divanını da çıkardı. Ama edebiyat tarihimizdeki ününü, hamsi hakkında yazdığı ve konusunda dünyada tek örnek olan "Hamsinâme"siyle sağladı.

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde 1970'li yıllara dek hamsi balığı öylesine çok bulunmaktaydı ve öylesine ucuzdu ki halk "hapsi" adını verdiği bu balığın fazlasını tenekelerle tarlalara gübre niyetine dökmekteydi.

MÜBAREK HAMSİ

Tuzladılar, ızgaraya dizdiler /
Çatlattılar seni nazardan hamsi;
Beğenmeyenler de işi sezdiler /
Kapakap ettiler pazardan hamsi!..

Bilenler bahtiyar senin özünü /
En kibar tabaka yapar sözünü;
Haçan ki kayıkta gördüm yüzünü /
Sandım babam çıktı mezardan hamsi!..

Ey Baba, hamsiye yazdın bir destan /
Aferin aldın, düşmandan-dosttan;
Bir pileki hamsi, üç-beş de bostan /
Kurtarır bin kişi, zarardan hamsi!..

Evliya Çelebi, ünlü Seyahatnâme'sinde 'Balıkların Beğenilenleri' bahsinde şöyle yazar:

“Evvelâ hepsinden levrek balığı ve kefal balığı gayet kalaklı (burunlu) balıktır. Kalkan balığının kalağı yoktur ama âh canım kalkan balığı, gayet lezzetlidir. Kadınlar yeseler elbette hâmile kalırlar. Âdem Peygamber devrinden beri faydası tecrübe olunmaktadır. Birer karıştan büyük kırmızı başlı kızılca tekir balığı vardır, kızılbaşlı olduğundan bu da lezzetlidir. Kaloz balığı ve erbainde uskumru balığı olur. Daha nice bin türlü balıkları vardır. Ancak makbul olan bu anılan balıklardır.

Bunlardan fazla sevip uğruna bin can ile kurban oldukları alım satımı sırasında kavga edip kan akıttıkları balık, canım hamsi 'hapsi' balığıdır. Hamsin gününde ortaya çıktığı için hamsi balığı derler. Hamsin gününde çıkmasının sebebi: Büyük İskender zamanında bir olgun usta kişi gelip ruhban ve patriklere gıda olsun diye Moloz Kapısı'ndan taşra deniz içinde bir direk üzerine hamsi balığı şeklinde tunçtan bir balık tılsımı yapmış. Hamsin gününde o balıktan

ses çıktığında Karadeniz'de olan bütün hamsi balıkları Trabzon Limanı'na gelip deniz kıyısına düşerler. Daha sonra Peygamber Efendimiz yeryüzüne ayak basınca binlerce tılsımlar yıkılıp Nemrut ateşi söndüğünde bu hamsi tılsımı da yıkılıp denize düşer. Ancak denizle ilgili bir tılsım olduğundan hâlâ etkisi sürer. Her sene hamsin gününde hapsi balıkları karaya düştüğünde yahut meneksile adlı kayıklarla dopdolu iskeleye geldiklerinde balık dellâlları vardır, şu şekilde bağırırlar:

'Ey muhterûn, ey muhterûn! Esi çifata zun, den hürdesin, samur bada taraşa, ey lefte karun, ahnı kulüp ipsarya, ala pamun, ey ümmet-i Muhammed ala pamun'

Bir tür mürver ağacından boruları var, bir kere öttürünce azımallah eğer cemaatle namaz kılanlar duyarsa o an namazı bırakıp hamsi balığına koşarlar.

'Namaz bulunur, amma hapsi bulunmaz!' diye camide bulunan imam ve müezzin bile namazı bozup, 'Ahçacığumla bir makrama hapsi ver!' diye o nazik sırmalı makramalara (havlulara) balığı korlar. Balığın suyunu

akıtıp salınarak giderken, bazıları balığın suyunun aktığına acıyıp, 'Bre paluğun suyun ya ne akıdırın, suyunu bir pilâvcık salsana!' diye birbirlerine şaka ederler.

Bir keresinde Çiço Hüseyin adlı bir kimse eşiyle alavere eğlencesinde iken balık dellâlinin boru çaldığını duyunca, eşinden balığını çekerek alıp uçkurunu bağlayarak iskele başına gelerek hamsi balığı aldığı meşhurdur, ama ben görmedim.

Ancak bir kere balık meneksile borusu çalınınca (... hamamından beş tane çıplak adam kan ter içinde çıkıp har har soluyarak balık kayığına can atar, bellerindeki peştemallarına balığ doldurunca edep yerleri ortaya çıkar. Balıkçı bunlardan akçe isteyince, çıplak adamda akçe olmadığından balıkçıya kefil vermiş.

Balıkçı, 'Balık emini, kefil ve yemin almaz, hemen akçedür!' deyince

'Bre âdem, işte şu âdemler şahit olsun, imanım sana verdim.' demiş.

Balıkçı da 'Ben, kendim namazlı imanımından bezdim, al benimki de senin olsun.' demiş.

Bu gibi hamsi balığı şakalaşmaları Trabzon'un şehir oğlanları kibarları arasında darbimesel olmuş latifelerdir. Yine Trabzon zarifleri Çiço ırgatlarına şu tekerlemeyle sataşarak;

'Tarabozandır yerimüz Akça tutmaz elimüz Hapsi paluk olmasa Niç'olurtı halümüz?' kendi ırgatlarına üleşirler.

Tâ bu derecede sevdikleri balıktır. Faydası, şekilleri ve özelliklerini bildirir: Evvelâ bir karış kadar ince, morca, parlakça ve semizce balıkçıktır. Yararı o derecedir ki yedi gün bir adam yese her gece ehline varıp yedişer kere kendi balığın ehline yedire, gayet güçlendirici ve hazmı kolaydır. Ve asla balık kokusu olup yiyene hararet vermez.

Ve özelliği ve şıfası odur ki ağrı hastalığına tutulan adam yese Allah'ın emriyle şifa bulur. Bir evde yılan, çıyan ve akrep olsa hamsi balığının başını ateşte yakıp o evde tütsü etseler bütün Çıyanlar kokusundan yok ola. Nice yüz faydası ve özelliği vardır ama bunu yemek Trabzon halkına mahsustur.

Kırk türlü yemeğini pişirirler ki her birinde birer çeşit lezzet hâsıl olur. Çorbası, yahnisi, kebabı, böreği, baklavası ve çorbasının her türlüşünü pişirirler.

Ama pilaki derler bir çeşit ot taşından tavalar yaparlar. Öncelikle bu hamsi balığını pâk ayıklayıp onar onar kamışa dizip maydanoz, kereviz, soğan ve pırasayı pak küçük küçük kıyıp tarçın ve karabiberle karıştırıp bir kat kereviz ve maydanozu pilaki tavası içine döşeyip, sonra bir kat hamsi döşeyip, daha sonra Trabzon'un hayat suyunu benzer su zeytinyağını döküp orta hararetili ateşte bir saat pişince sanki nur olup yiyen nur dolu nur olur. Bu şekilde pişirilip yenirse görme.

Bazı Yahudi'ye 'Tarabuzun'a varsana' dediklerinde, 'Başına gelsin.' derler.

Trabzon halkı Yahudileri asla sevmezler. Zira gayet mü'min muvahhid ve ehl-i sünnet ve'l-cemaat, yumuşak huylu ve olgun insanlardır. Hak hepsinden razı ola."

BABA SALİM ÖĞÜTÇEN

'Hamsi Koşması'nın sevilen şairi Baba Salim Öğütçen, 15 Mart 1887'de Trabzon'da doğmuştur. Asıl adı Mehmet Salim'dir. Soyadı kanunundan dolayı "Öğütçen" soyadını almış, halk arasında "Baba" ve "Âşık" mahlasıyla ünlenmiştir.

Çocuk yaşlarından itibaren çeşitli işlerde çalışmış, hayatı boyunca seyyar satıcılık, fırıncılık, dükkâncılık gibi farklı işlerle uğraşmıştır. Bu süre içinde mahalle mektebinde Kur'an öğrenir. Daha sonra yazı, tecvit ve ilmiyal dersleri alır.

Hayatının önemli bir bölümünü Trabzon'da geçiren Baba Salim, 1950'de Eskişehir'e göç eder. Ömrünün son yıllarını burada yaşar.

Baba Salim 29 Aralık 1956'da İstanbul'da ölmüş ve Kulaksız Mezarlığı'nda defnedilmiştir.

HAMSI KOŞMASI

Bir yıl görünmezsen artar kederim Yetiş imdadıma imanım hamsi Yüzünü görünce bayram ederim Sen olursun benim kurbanım hamsi

Maraza uğraram hamsi demezsem İçerim tutuşur hamsi yemezsem Üstünü bir varil pekmezlemezsem Çıkar asumane dumanım hamsi

Kuyruğun tutarım merd oğlu merdim Olsa da bir batman pişirip yerdim Çok yiyip içince artarsa derdim Olursun derdime dermanım hamsi

'Salim', hamsi yerim ben seve seve Kamyonet yüklerim yetmezse deve Düşürdüm mü seni bir gece eve O gece keyfimdən şadanım hamsi

HAMSİNÂME

Dinle ey birader, bu destanı Anla nedir, hamsi olan mübarek. Otuz, kırk türlü taam yaparlar, Şimdi olur sana, ayan mübarek.

Çok kişi cem olur başına nâgâh, Almayan olursa, çeker ah u vah, Kıymetli yaratmış halk eden Allah, Balık şöyle dursun, aman mübarek.

Avlanıp satılığa geldiği zaman, Görenlerin yüzü güldüğü zaman, Kâr ve kıymetini bulduğu zaman, Zengin olur o gün satan mübarek.

Pirinçle yapılır içli tavası, Baharla üzümlle çıkar safası Buna hiç bozulmaz, canlar gıdası, İşte budur, her bir zaman mübarek.

Bir başkası sade yağda kızartmış Yedikçe adamın dişin kırarmış, Kadayıfın şöhetini bozarmış, Tavada görünmez, kalan mübarek.

Bir başkası, salamura atulur, Suretine bir bak pek de tatlıdur, Bir başkası, bulgur ile yapulur, Hastasına olur, derman mübarek.

Bir başkası papaz yahnisi derler, Lezzetinden herkes parmağın yer Ona yoğurt yahut sirke dökerler, Keşke her üç öğün, olsun mübarek.

Bir başkası, hamsi kuşudur adı, Soğuk su başında çıkarmış tadı, Gerçek kuştur ama yoktur kanadı Nasıl tatlı yenir, ol can mübarek.

Bir başkası, közde kebab ederler Küllü müllü demez yerler de yerler Sıcak kiremite bâzan sererler, Vücuda yapmaz hiç ziyan mübarek.

Tattınız mı, tepsi ile kızartma, Çekişir onun için gelin kaynana, Bir başkası sebze ile kaygana, Lâyıkıyla oldu, beyan mübarek.

Bir başkası, suda taşlama âni, Mısır ekmeğiyle öğle zamanı İşte tamam oldu hamsi taamı, Doktor nedir ki Lokman mübarek.

Kontrolsüz Gücün Sahalarda Çoğalan Ritmi

Kolbastı

Farozlu balıkçıların bereketli avlardan sonra düzenledikleri eğlencelerde "hoptek" adıyla oynanan ve sonradan Faroz kesmesi adı verilen oyun

Elif Özdemir Yanık

"Bu oyun, öğrenilmekle pek oynanmaz." deniliyor. Rahmetli Erkan Ocaklı (1949 Arhavi-16 Kasım 2008 İstanbul) söyleyince müziğin ritmine ve ruhuna kendimizi teslim ederiz. Kolpa, kuralısız, özgür hareketlerle oynanan bu oyunu biz "kolbastı" markasıyla sürdürüyoruz.

Farozlu balıkçıların bereketli avlardan sonra düzenledikleri eğlencelerde "hoptek" adıyla oynanan ve sonradan Faroz kesmesi adı verilen oyun, 1970'lerde Erkan Ocaklı'nın okuduğu Kolbastı türküsüyle Trabzonspor'un birinci lige çıktığı yıllarda popüler olmuş. Bir anlamda Trabzonspor'la özdeşleşmiş türkünün söz ve saz ustası, Erkan Ocaklı'ydı.

İki Farozlu'nun bir araya geldiği yerde geleneksel kültür bileşenlerinin, popüler akımlar ve ritmin 'altkültür' değerleriyle bir araya getirilmesiyle ortaya çıkan kolbastı; Karadeniz müziği, misket havası (hatta bir miktar da olsa dancehall, hip hop ve reggaeton) gibi türlerin coşkulu dansla buluştuğu, dağ ve deniz arasına sıkışmış bıçkın Trabzonluların yorumudur.

Gün geçtikçe popüler olmaya başlayan ve bu yüzden de yörelerin paylaşmadığı halk oyunu, 'kolbastı' ritmik Trabzon dansıdır. Horon gibi yan yana, kol kola değil karşılıklı oynanan, oldukça yüksek performans gerektiren, kontrolsüz gücü teyakkuza geçiren hareketli bir oyundur.

60'lı yılların sonunda ilk olarak Farozlu taraftarlar tarafından takımlarını coşturmak için açık tribün önünde oynayarak şekillenen ritmi ve figürleri yüksek olan kolbastı oyunu (diğer

adıyla Faroz kesmesi); büyüklü küçüklü her Farozlu'nun coşkuyla başlattığı bir akımdır. Çiftetellinin uyarlanmış hâli olarak da düşünülebilir.

Rivayet odur ki 1930'lu yıllarda Faroz, Değirmendere, Arafılboyu ve Boztepe'deki mağaralarda eğlenen ağalara kolluk kuvvetlerinin yaptığı baskılara önlem olarak gözcü yerleştirdiği söylenmektedir. Rivayete göre gözcüler kolluk kuvvetlerini gördüğü an içeri haber getirir, içerdekiler haberi aldıklarında eğlenceyi rölantiye alırlardı.

Basılan ağalar kısık sesle, "Geldiler, bastılar, vurdular!" demeye başlardı. Kolluk kuvvetleri böyle baskınlar yaptığı için oyuna kolbastı denildiği rivayeti vardır. Bununla birlikte Anadolu'nun neredeyse her yerinde kol oyunu, kol horonu, kol havası adlarıyla oynanan halk oyunlarının varlığı bu tezin bir yakıştırma olduğunu düşündürmektedir.

Kolbastı adlı ezgi Nejat Buhara tarafından Trabzon'da derlenmiş ve müzik repertuvarına Trabzon ezgisi olarak geçmiştir. İlk kolbastı kaydı ise taş plağa Trabzon havalarını da okuyan Picoğlu Osman tarafından 1943 yılında yapılmış olup bugün bilinen ezgilerin tümünden farklıdır ve hoptek oyununun orijinal ezgisi olması muhtemeldir.

Fantastik bir koreografisi olan Kolbastı, Karadeniz'de 9/8'lik kol oyunu havaları, 7/8'lik kol horonları, Trabzon'da kolbastı/hoptek, Giresun'da metelik olarak 'Dere Boyu Kavaklar' diye adlandırılan müziklerin tümünde kolbastı oynanabilmektedir.

Avni Aker'de doğan bir oyundur. Trabzonsporlu futbolcular galibiyetlerini sahada veya soyunma odasında kolbastı oynayarak kutlamaktadır.

Günümüzde kolbastı adıyla oynanan oyun Anadolu'da kol oyunu olarak bilinen oyunlardan hem çok daha hızlı hem de figür ve adımlama tekniği açısından farklıdır. Kolbastıda yöreye uygun doğaçlama ve esnek olması, belirli kurallarının olmaması, sakat yürüyüşüne, sarhoş yürüyüşüne, öykünme ve farklı coğrafyalardan ve türlerden izler taşıması söz konusudur. Hâkim olan duygu kesinlikle neşe değildir. Zaman zaman kadınlar oyuna dahil edilse de son derece agresif, seksist ve tepkisel bir ritmi vardır. Kürek çekme, yüzme, ağ atma, olta atma, ağ çekme, balık tutma Faroz figürlerini simgelediği iddia edilen serbest hareketlerle oynanır.

ERKAN OCAKLI (1949-2008)

KOLBASTI TÜRKÜSÜ

*"Arafilli Farozlu / Mahallenun mastisi
Oynayalum uşaklar / Trabzon kolbastisi
Gidiyom Giresun'a / Kızlar meyhanesine
Nerde bi güzel ölmüş / Varam cenazesine
Değirmendere Taksim / Yeni Cuma Ganita'm
Boztepe Uzunkumli / On sekizlik manitam"*

Yaşar Bedri

DİKİLEMİYEN SÖKÜKLER GAZELİ

tütünümde yanma telaşınız, aklım gider
bana öyle bakma, ben kör bir aynayım der

kelimeler kuru dal yaşama telaşı bir sürü şey
kalbimi kalbinle götür dostlarımız bizi bekler

rüyalarımızda yer kalmadı alingan âşıklara
dalgın ırmaklar gün ortasını kamışla çeker

paslı çivinin telâşını geçtik titriyor şamdan
hafız burhan, hamiyet hanım, sisli geceler

esneyip çıkardılar bizi işkence odasından
dalgın bedenimi, yoksulluğuma, eşiğine ser

bir maniniz yoksa sabah çıkarız sehpaye
şimdi gülümseriz, kendini dike sökükler

sessizliğim: unutulmuş sözler sunağı
geldinizler, öpüştünüzler, seviştinizler

itinayla yonttuğumuz canlar Allah'ın evidir
vakt'olur; avlu sessiz, gidenler attâya gider

Veysel Çolak

İYİYİM SENİ BEKLERKEN

Bugün buluşalım, sözcüklerini de getir
'aşk' olsun ama 'karanlık' olmasın aralarında
'savaş' olmasın, 'ölüm' olmasın.
Seninle birlikte 'yağmur' da gelsin
'kedi' de unutma
duyduğun 'toprağın sesi'
hayat diye mırıldan.

Bedeli ödenmiştir, daha da ödenecek
'özgürlük' senin gülüşün olsun
avuçlarında 'gökyüzü'
gelirken işçilere de uğra
onlara bırak ikimizin kalbini.

İnsan bir sözcük olarak doğar
sonra anlamı büyür, zedelenmesin
çocuğuna da söyle
sözcüklerin saçlarını tarasın
kitap okurken silsin bazılarını
yeniden yazsın ama kazısın 'yalan' olanı.

İyiyim seni beklerken
"gelince birlikte çiçek açarız."

Ertan Yılmaz

BELKİ SANA GELİRİM BU AKŞAM

Ölmek insan için var, Asya, bu hayat
taşlar üst üste kanla sivanarak konur
beton bir dünya ya da toprak, o geçerse kum
neden onlar da biz öyle değiliz, daha sen
gidilecek bir şehirde görmek istediğim ilk şey
heyecanla ya da öfkeyle, etine kemiğine kazınan fotoğraflar
ilmek ilmek işlenmiş bir gömlektedir uzaklık
akmaktadır ırmak, geçmektedir zaman...

Afganistan ölmek için var, erken ölümler dünyayı yaşlandırır
çok yaşayın...

Ben belki sana gelirim bu akşam
elimde çiçek olur, elimde iklimler
toplarım yüzünü saçmalıklardan
bir asma bahçesi kurar, oturur dünyayı seyrederiz.

Bu akşam sana gelirim belki ben, ölümcül ve insancıl
kan beynime sıçramış, dilerim bütün şarkılar bunadır.

Alnım sırtım göğsüm hedef tahtası. Vur beni!
Bir yetmez iki kurşun sık, biri ölmem içinse
diğeri intikam olsun bu karanlığın üstüne.

Dünya ölmek için var, eğer tam anlamıyla yaşanacaksa!

Mahşah Hanım

GAZEL

Mürg ü aşkın şevk ile imar edilmiş lânesi
Aşk bir zincirdir gönlüm anın divânesi

Yansa da nâr-ı gama aşk ehli duzahlar gibi
Minnet etmez sâye-i tûbâda olsa hânesi

Etmışim bezm-i muhabbette şarab-ı aşkı nûş
Katre-i hainmârına deniz Cemin peymânesi

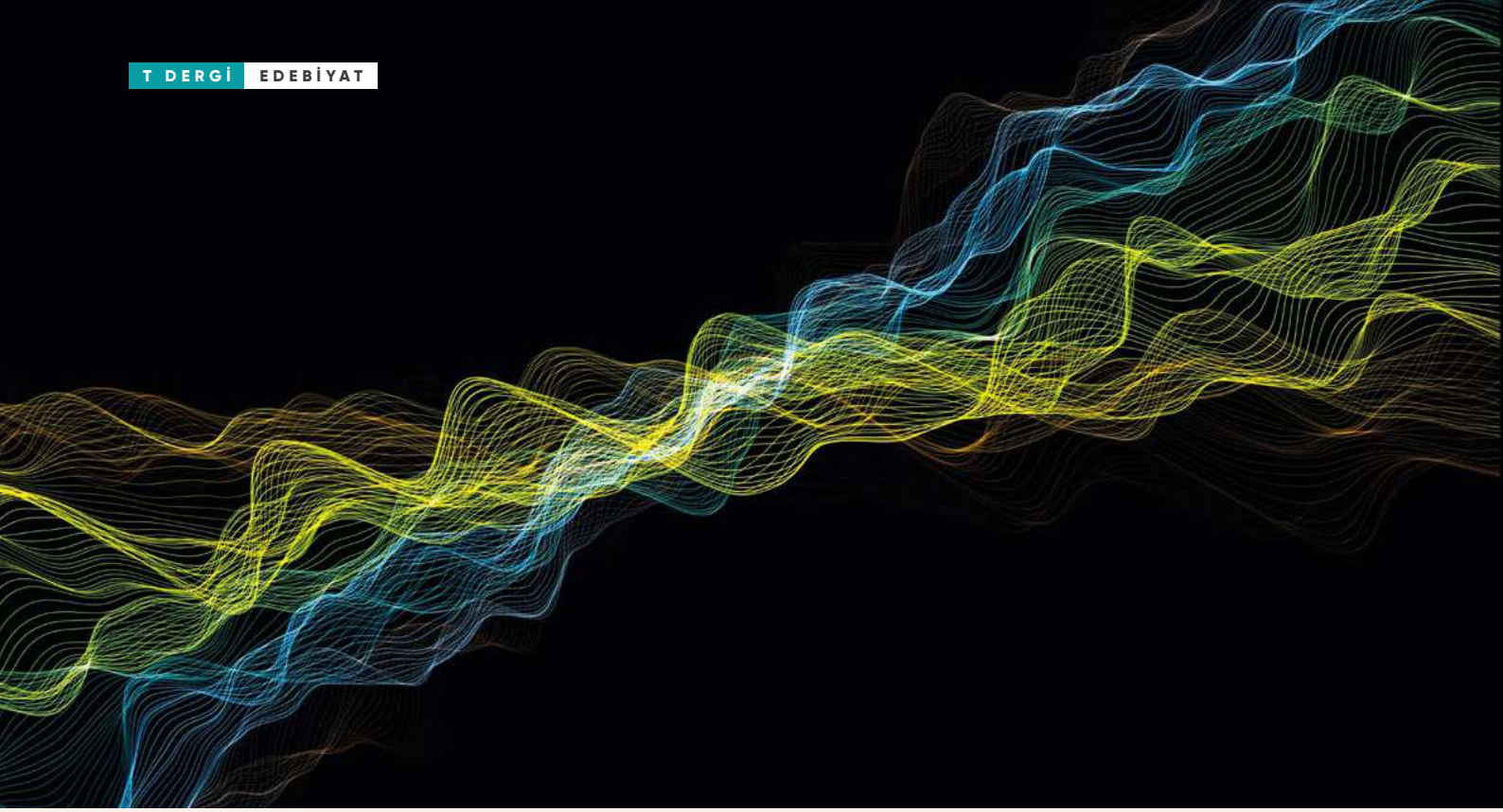
Oldu sinemde firûzan cevher-i nevvâr-ı aşk
Marifet esdâfına pirâyedir dür dânesi

Mahşaha gel bezm-i irfana saba hüzzam ile
Ta ki yansun şem'a-i âmâle dil-i pervânesi

MAHŞAH HANIM (D. 1864, Trabzon-Ö. 25 Mart 1933, İstanbul)

Mahşah Hanım, Trabzon'da Uzun Sokak'taki evlerinde 1864'te doğmuştur. Babası Şatırzâde Ahmed Bey'dir. Şair, Kalcızâde Agâh Bey'in annesidir. Özel öğrenim görerek yetişti. Dârümuallimât'ta Arapça, fıkıh ve edebiyat öğrendi. Trabzon'da Sürmeneli Şeyh Hacı Mehmed Efendi'den Nakşi, Konya'da Abdülvahid Çelebi'den Mevlevî tarikatlarına intisap eder. İstanbul'da Koca Mustafa Paşa'da Şeyh Ahmed Efendi'den Şa'banî ve Hacı Ali Paşa Şeyhi Hacı Baba'dan Kadîrî inabesini alır.

Din ve tasavvuf içerikli olan şiirlerinin büyük bölümünü aruz, bir bölümünü de hece ölçüsüyle yazdı. Şiirlerinin yanı sıra düz yazıları, Mün'imşah yahut Zafer adlı manzum bir oyunu da vardır. Şarkılarının bestelerini de kendisi yaptı. İstanbul Edirnekapı Mezarlığı'na gömüldür.

Mustafa Karaosmanoğlu

Sözün İnsan Hâli Üzerine Bir Hikâye

“Bizi birbirimize taşıyacak, birbirimizle bağımızı kuvvetlendirecek bir anlam olsun, biz de onunla kendi meramımızı güçlendiririz.”

O büyük ayrılıklar çağında, ses başını alıp kimsenin olmadığı bir yere gitmeye niyetlendi. Epey bir mesafe kat edip yolculuğun belli bir evresine gelince bir şeylerin yeknesak ve hiçbir değişikliğe kapılmadan yürüyüp gittiğine nispetle canının sıkıldığını hissetti.

“Ben ki o tınların büyük mabediyim ama yine de yalnızım; o hâlde sesim söz olsun.” dedi.

Bir kısım ses, hemen orada diğerlerinden ayrılarak olmaya doğru bir değişime karar kıldılar ve oracıkta söz oldular.

Ve istenilen oldu.

Ve ses, kendi sırrına vararak başka şeylerin üzerinden soyutlayıp kendini, gözünü yenilerin mülkünde pay sahibi

olan sözde açtı apansız. Bunun bir mutluluk olduğuna hükmetti ses ve diğer varlıkların arasında bir rabita kılındığından bahisle kendini herkesle ve her şeyle ilgili hissetti.

Mutluydu ve bu mutluluk uzun bir süre idare etti onu.

Başlayan biterdi, gelen geldiği yere nispetle gitmiş olandı elbette, çünkü uzunun kısıdan yola çıktığı bir ad gibi biliniyordu, pek tabii ki kisanın da uzundan.

Gelmek gitmek üzerinden yara almıştı bir kere, boş dolunun kemirilmesi değil miydi, biraz da en azından zaman boyunca ve her şey, bitmeye yazgılanmamış mıydı, kader denen uzun ve ince o yol boyunca? Bu durumda ses nasıl tek başına

olamamışsa söz de tek başına olamazdı, bir şeyden başlamak yetmezdi elbet.

Ses de olsan bir süreğinin, bir karşılığının olması gerekliydi benzerlerinin indinde. Buna istinaden, kendi arasında bölünerek, çokluğu kendi varlığında bir süre temaşa etti ses ve yalnızlığın sınırlarında dolaşmayı bırakıp, kendi kimsesizliğini bir miktar olsun dağıttı. Hem benzerleri de ellerini taşın altına sokup bu konuda ona yardımcı olmaktan yüksünmediler. Onu kendilerine dâhil ederek karşılıklı bir şekilde birbirlerine daha öncesinde tanık olmadıkları zenginlikler hediye ettiler. Bu oluş, bu terkip tahmin edildiği gibi uzun sürmedi. Bir süre sonra birlikteliğin kılğısal sınırı, sıradanlığın eşiğinde tekrardan görünür oldu. Her doğan şey

nasıl doğup ölüyorsa o da her başlayan şey gibi başladı ve bitti. Bu sefer çıkılan bu yolculuğun; sen, ben, bizim oğlan ile kuru kuruya gitmeyeceğini söyledi ona kelimelerin arasını dolduran boşluk. Nasıl sestene söze yükseldiyse sözden de sükûta yönelmelisin dedi kısık bir sesle ve sesi sessizliğe yöneltti. Ses ve söz yürümeyi durdurmadılar ama boşluğu da yaren ettiler kendilerine.

Artık ne söyleyecekleri kadar ne söylemeyecekleri de önemli bir hâle geldi. Daha öncesinden de bildikleri gibi her şeyin bir gölgesi bir karşılığı vardı nasıl olsa. Onu bulup kabuğundan dışarı çıkartmalıydılar.

“O zaman boşluğun sonuna doğru gidelim.” dedi bütün arkadaşların ortak ruhu.

Çünkü çoğalmanın bir ruhu olmalıydı; diğer benzerleri de bütünlük denen şeyi, bir ruha sahip olarak elde etmişlerdi çünkü. Bunu her biri boşlukta birbirlerine bakarak öğrendiler ve bir ruhlarının olduğu düşüncesiyle birbirlerine sokulup daha bir ısındılar.

Boşluk, bazı konu başlıkları altında iyi bir öğretmendi ne de olsa. Yine de uzun sürmedi neşeleri, çoğalmanın yalınlık yoluna girdiler bir süre sonra.

Çünkü hepsi birden her şeyin hızla tükendiğini fark ettiler, birbirlerine bakarak. Ne yapsak ne etsek de bu tükenmeyi kaybetsek aramızdan diye düşünürken, ezgiyi yanlarına çağırdı topluluğun ruhu ve onu kendinle harmanlayarak bir eğlence çıkardı yol arkadaşlarına. Yola yolcu, yolculuğa da arkadaş gerekiyordu ne de olsa. Böylece uzunca bir şarkı terennüm ettiler, çakıl taşlarından kavalie kılıp dans ederek yolu kısa tutmak ve yolun öğrettiklerini belleklerine daha kalıcı bir şekilde yerleştirmek adına. Lakin bir süre sonra ezgi de sıkılmaya başladı; şarkı söylemek ve dans etmek de bir yere kadardı hani. Başkalarını eğlendirirken kendilerinin ne olacağı hesap edilmemişti. Üzerlerinde asılı bulunan sıklıganlığın ne kadar bulaşıcı olduğunu tartıştılar bir süre. Oturup hâlleştiler. Bunun bir sebebi olmalıydı, hep birlikte onu fark ettiler. Sonra anladılar ki iş bu bezginliğin, bu durağanlığın, bu nevezuhur hâlin sahibi sıkıntıydı.

Sıkıntı, yer yer boşluğun o sonsuz dehlizlerinde gizleniyor, yer yer hiç onlara

çaktırmadan aralarında sıkışıyor ve onları bunalıyordu. Bunu defetmenin çaresi ne olmalı diye düşünüp taşındılar ve düşüncenin hep yanında duran ama henüz fark edemedikleri anlamı ilk defa gördüler.

Ezgi anlam olsun dedi oracıkta.

“Sıkıntımızı giderecek olan anlam olur.” dedi. “Hem onunla hangimiz bir araya gelirse aramızdaki üçüncü şey eğlence olmaz mı?” diye sordu diğerlerine. Çok doğru söyledin diye ünledi söz.

“Bizi birbirimize taşıyacak, birbirimizle bağımızı kuvvetlendirecek bir anlam olsun, biz de onunla kendi meramımızı güçlendiririz.” diyerek belli etti tavrını.

Anlam düşüncenin yanından ayrılıp, yavaş yavaş yanına yaklaştığı sözün içine girdi ve de bir müddet gözden kayboldu. Birbirlerinden hiç gizli saklı bir şeylerinin olmadığına hükmettiler ve dostluklarını benzemezliğin birlikteliği üzerine kurdular. Anlamın epey bir zaman sonra ezgi ile birlikte uzun uzun tıratlar attıkları duyuldu kulak mahfillerinde.

Sonra bir de baktılar ki yolun uzunluk ufkunda bir yol ayrımı var, yolda ‘ikiyi’ gördüler böylelikle, böylelikle ikiden farklı şeyler yapılabileceğini söyledi onlara varlığını kavrayamadıkları bir şey, ses gibiydi ama ses değildi görünür sandıkları hâlde görünür bir tarafı da yoktu doğrusu. Bu farklı durum, bağımsızlığın bakir coğrafyasında bir tür yeni libas giymek gibiydi, gözün görme geçmişinde buna dair bir hatıra da yoktu üstelik. O zaman dedi anlam, bu arkadaş biraz bana benziyor ama ben değilim, doğrusu onu gördükçe içimde bir şeyler gıdıklanmıyor değil.

Ruh, “Ben onu tanıdım!” dedi arkadaşlarından bir adım öne atılarak; sizi tanımadan önce onla karşılaşmıştım bana şeylerin olmadığı yerin ne kadar sıkıcı olduğundan bahsediyordu, sözde ve anlamda faklı bir şeyler olunca o olan bitene bir altyapı oluşturabilirmiş. Bütün bunlara istinaden sen kimsin diye sorduğunda bana soğuk soğuk bakıp benim adıma akıl derler deyip işi aceleymiş gibi çekip gitti. Orada bulunan ve farklı muhtevalara sahip olan hazırun, bu sefer sesin farklı bir açılımını görmüşlerdi yanı başlarında. Sessizce yürüyüp o zamana kadar hiçbir şeye karışmayan bu şeyin akıl olduğunu anladılar oracıkta.

Akıl mesela dedi, ‘biri’ ufalayıp ufalayıp sayıda çokluk edebiliriz, sonra ikinin olduğu yerde bazıları tarafından pek bir yüzüne bakılmasa da mahiyetini bir türlü tam olarak anlamayıp buna istinaden trajik olacak bir şekilde basit bulduğumuz ahlak vardır elbet dedi. Ve yakınlıştıkça kafilayı baştan çıkartacak vaatlerde bulunan ahlakı gördüler derin bir şaşkınlıkla. Ben dedi ahlak, aranızdaki arabulucuyum, birbirinize değmesin diye ötekileştirdiğiniz şeyler, cümleleriniz kırmassın diye birbirlerini aralarında hakem olan benim dedi. Böylece epey bir yol aldılar.

Başlangıçta hesap ettiği gibi çıkmadı sesin, söz de hafifletmedi acılarını, menzil de. Ezgi anlık, anlam ise günübirlikti. Ruh hepsine ayak uydurup zamana bırakıyordu kendini hepsinin arasında, boşluk sıkıntı olmasaydı en eğlenceli şey olarak, diğerlerini bir adım geçip zamanın başköşesine oturabilirdi, anlamın her şeyi araştıran dakikliği bir süre sonra sıradanlığın tekdüze yorumunda kaybolup gitti. Lakin yolun bir sonu yoktu. Oysa kaç menzil tükenmişler ama yolu bir türlü bitirememişlerdi. Bu yol yarenleri bir süre sonra esas olanın yol, usul olanın ise yürümek olduğuna karar verdiler. Diğer her şey ise aralarındaki bitmeyen bir uğraştan ibaretti.

Onlar kaç menzil gezdikleri hâlde yolun sonu gelmiyordu. Yolun gitme düşüncesi olduğunu söyledi anlam, söze biçim verdi. Ses bir süre yana çekildi ve boşlukla mesafenin ilişkisinin ne olduğuna kafa yordu. Nihayet bunu yola hamledecekti.

Ezgi birden acıyı keşfetti.

Kendini derinleştiren şeyin ondan başkası olmadığını anladı, anlamın yüzündeki olgunluk çizgileri de acının marifeti değil miydi? Değil miydi acı en önemli öğretmenimizdi bizim ve biz yürürken bir ayağımızla diğerinin üzerine basıp tökezlerken bir adım daha ileriye gitmiyor muyduk? Hem yolun hikâyesi yolcuyla cem olmalı; ayrılık, acı, anlam hepsi bir arada olmalı bu gök çatı altında.

Başlangıçta yol yoldur efendim yolcu da yolcu fakat menzile varınca yolcu yola dönüşmezse eğer menzil aşk yurdunun kapısını arkadan sürgüleyip maşuku âşıktan sakınır. Hem yol da böylelikle yol olmaz mı?

Derler ki; yola çıkıp, yolda çoğalan bütün bu yekûn, dönüp arklarına baktıklarında kendilerinin yolun ufka bıraktığı gölgelerin birer uzantısı olduklarını fark ettiler.

Güzin Y. Şahinler

BEKLEYİŞ

Saçlarımı ördün, uçlarını düğümleyip ilikledin

Çözersin diye bekledim

Kendime çarpan sesimdi!

Gün, karşı tepedeki çam ağaçlarının arasından doğuyordu. Dağların kuzey yamaçları, benek benek kar kümeleri, sürüyle gezinen Dalmaçyalı köpeği andırıyordu. Gecenin ıssızlığını bölen çakal sesleri, kurt ulumaları sabah olunca yerini kuş civıltılarına, horozların ötüşüne, yaprakları okşayarak yamaçlara doğru yol alan rüzgârın uğultusuna bırakıyordu. Dışa açılan

çift kanatlı, yarıya kadar çürümüş panjurlar koca demir çengelinden kurtularak iniltille aralandı. Bahar tüm cömertliğini çiçeklerin, yemyeşil çimenlerin üzerinde gezdiriyor, dağları sürünüp gelen meltemin tatlı esintisini panjurların arasından odaya dolduruyordu. Hemen oracıkta, hüznü kuş edip uçurdu aralanan kalbinden. İnce bir tebessüm yapıştı kırışık dudak kıvrımına. Gülmek eylemi sadece

yüzde gerçekleşen bir kasılma mıydı? Ya kalbin varsıllığı! Ya o tekleyen kalbin içindekiler!

Kanatan, acıtan, yaraya dönüşen, ara sıra kabuğunu kaldırıp baktığımız hatıralar yumağı...

Camın önünde yaralı bir kuş gibi kaç kış, kaç yaz, kaç bilinmez bahar bekledi Gülizar.

Kederli bir dumanın sessizce dağılışı. Onca sis, camda buğu, gecedен sarkan güneşle birlikte ağaçların arasında bir görünüp bir kaybolan Yakup'un dalgın hayali. Bekleyiş... Pencerede, kapılarda, ağacın altında, derenin kıyısında, çeşmenin başında, dağların ovalara yaslandığı yerde, umudun eskimediği, kalbin soğumadığı, Gülizar'ın yılları usandıran çaresiz yolu gözleyiş...

Geçkin yaşından ötürü, ellerinin derisinden fırlayıp çıkacakmış gibi görünen kemikleri sızıyordu. Solgun entarisinin çiçeklerini sayamıyordu artık. Başına sardığı kara çemberi de onunla birlikte yol gözlemekten artık iyice solmuş, neredeyse kahverengiye dönmüştü. Köydeki yaşlıları rahmet-i rahmana kavuşalı çok oldu. Orta yaşlı olanlar daha iyi şartlarda yaşayabilmek adına, gençler ise tamamen özentî ve heves uğruna büyük kentlere göç ettiler. Parmakla sayılabilecek birkaç hane kalmıştı, şehirden epeyce uzak olan bu köyde. Bu adı sanı okunmayan dağ köyü, büyük ölçekli haritalarda gözyaşı damlası kadar yer tutar mıydı? Günü gelip Yakup köyünü hatırlar mıydı?

Zihnine zift gibi yapışan o gün iştel! Yine tozlu hatıraları gözyaşıyla yıkama vakti. Artık onu da yapamıyordu. Tıkanmıştı göz pınarları, içine akıyor, ne kadar anı varsa hepsini sil baştan tazeliyordu. Anacığı demişti, "Beden kocar ama, yürek kocamaz kızım." Tahta bavuluna tıklım tikiş Gülizar'la birlikte geçirdiği günleri koyup gitmişti Yakup. Gülizar'ın kalbini de söküp almıştı giderken. Büyük şehirde iş bulacak, Gülizar'ı da alıp yanında götürecekti. Bilinmez ne geldi başına. Öldü mü, kaldı mı? Büyük muamma ve aradan geçen sessiz, uzun yıllar.

"Koskoca adam bu, iğne değil ki kaybolsun!"

"Tutuldu bir başkasına unuttu Gülizar'ı, amacı başkaydı Yakup'un." Öyle diyeni mi ararsın, böyle diyeni mi? Arkasından konuşulan tüm

bu yakıştırmalar hiç yıldırmadı yaşlı kadını. Onlar konuştuğça deli bir inatla daha da perçinlendi bekleyiş...

Ne gelen var ne giden. Hoş kim gelirdi ki onun yanına? Ağzını bıçak açmayan, bir hayalet görüntüsünü andıran, ölü balık gibi ferî kaçmış çapaklı gözlerini dağların ardına diken bu kadına kim katlanabilirdi ki? Acınacak hâldeydi. Şuracıkta ölse kimsenin haberi olmayacaktı. Dahası kimsenin umurunda bile değildi.

O talihsiz günün sabahında Yakup'un itinayla örüp ikiye ayırdığı, omuzlarından aşağı sarkan kınalı saçlarına dokundu gıcırdayan parmaklarıyla. Pervazdaki kalın dişli tarağa ilişti gözü. Ama hiç ellememi. Ne ona uzanacak hevesi vardı ne de saç uçlarında gezdirecek takati. Tarağı son kez tutan ellerin sahibini bekledi öylece... Geçmiş bir kambur gibi sırtında taşıyordu. Bir kez ah etmedi. İç sesi ve dış sesi sürekli çatışma hâlindeyken bile kulaklarını tıkayıp yollara dikti gözünü.

Siğircıklar döndü sürü hâlinde. Kuşlar çıgıklarını döktü bahçeye. İncir kuşları takip etti bunu. Terledi bulutlar, dağları örttü sis. Yağmur bulandırdı suyu. Mevsimler açtı, mevsimler soldu. Dağların başını sardı duman, geldi Gülizar'ın kalbine oturdu. Hevesi hiç geçmeyen arzuyla bekledi durdu bir ömür dirsek çürüttüğü pencere önünde.

Şekilsiz gölgeler baca boşluğundan yer evine paldır küldür düşüyor. Karayemiş ağacının yaprakları dolunaya tasvir olmuş. Dolunay baca boşluğunu geçip, dağ rüzgârı ile kuzulayan karayemiş yaprakları arasından sızıyor, odanın her köşesini yalayarak dolaşıyor. Böyle dolunaya kesen bir güz sabahı yolcu etmişti kocasını. Bir hayal miydi beklediği, yoksa gerçeğin ta kendisi mi? Ayırt etmekte zorlandığı ne çok güz sabahları geçirmişti böyle. Yol bilmez yollara düşseydi, iz bilmez

izini sürseydi. Rüzgârla gelmeyen, yıldızlarla yazılmayan, ay ışığında okunmayan mektupları beklediği. Kalbinde sıkışıp kalan hüznü, beyninde taşlaşan urla ölür gibi yaşamaya alışmıştı.

Alacakaranlık... Ateşte alev yalımlarının havadaki gelişigüzel rakısı, isli kandilin cılız ışığı ve tüm bu ahengi bozan, kaba vızıltısıyla duvardan duvara çarparak uçmaya çalışan karasinek. Kanatlarının biri koparılmış sanki. Hava boşluğunda çırpındıkça deli divane gibi savruluyor küçük kara bedeni. Ses kaplıyor bütün odayı. "Uçmak isteyip de uçamamak ne büyük eziyettir canıma!" diyor savrulurken boşlukta. Zavallı sinekçik dönüyor, dönüyor ve acı, boğuk bir vızıltıyla ateşe düşüyor.

Evin az ötesindeki dere yatağında eski bir değirmen çarkını döndürüyor güç bela. Sanırsınız ki yıkıldı yıkılacak. Yosun bağlamış gövdesiyle zamanı öğütüyor taşları artık. İçinde çürümüş eğri bir çıkırıkla gide gele. Yanı başına kadar uzanan o ince yol dikenlerin istilasına uğramış. Ağzına dökülecek mısırları öğütme vaktini çoktan geçirmiş. Oysa ne çok geleni vardı. Çuvallarca cömertliği, taşlarında soluklanılan anlar, her bir taşına değen insan eli. Şimdilerde bekleyiş sarartıyor sularını...

Sineğin vızıltısı dinince bir boşluk belirdi odada. Sesin boşluğu. Gecenin güne, günün geceye aktığı yerde kocaman boşluk. Uzun bekleyişin getirdiği derin boşluk. Yaşlı değirmen son kez döndürdü çarkını... Vazgeçti öğütmekten... Dağlara karşı, esen yele karşı bağırdı son kez. Sesini duyan olmadı...

Gülizar'ın elleri buz kesti, gözleri yol çekti. Rüzgâr kalbindeki boşluğu sıvazladı. Sönmesin diye eşeledi durdu içindeki külü. Saçlarını çözmedi. Kalbine ihanet olmasın diye kalbini hiç soğutmadı...

Allah'a İsmarladık

Doğukan Danış

Çok yoruldum. Bilhassa insanlar yordu beni. Gösteriş meraklısı, kibirli, makam delisi varlıkların gözlerine baka baka bir ömür tüketmek beni bitirdi.

İnsanın içini aydınlatan, saflığın ve temizliğin rengi olan beyaz, hastane köşelerinde kendisine kötü bir muamele ile bakılıyor. Ürkütüyor beni duvarlar, üstüme üstüme geliyorlar. Terapiler, sadece zamanımı alıyor. Hastanelerden oldum olası nefret etmişimdir. Ne zaman içerisinde bulunsam gitmek için zaman sayardım şimdi her vakti birer yalanla dolduruyorum. Beklemek, istenileni

gerçekleştirmek adına umutsuz bir vakadır. Şöyle ki yaşlandıkça saçlarım dökülür diye ümit ederken dişlerime veda edeceğini ummuyordum.

Günler geçtikçe Turgut'un haricinde sohbet ettiğim hastalar da olmaya başladı. Ara ara sohbet ediyor, delirmenin bana göre bir müessese olup olmadığını test ediyordum. Bu dünyada elde edilebilecek farklı bir

tecrübeydi akli yitirmek. Ben deli olmak için yeterince akıllı mıydım bilemiyorum. Tepkisiz duyguları alınmış bir canlı gibi hissediyorum ya da öyle davranıyorum.

"Şevket... Şevko! Uyan oğlum kalk. Lan, bu ne hâl?"

Sandalyenin üzerinde uyuyakalmışım. Bu ne hâl derken Turgut burnumdan aşağıya akan sıcaklıktan bahsediyordu. Burnum kaniyor. Rüyamda yediğim

yumurğu mu tattım? Turgut'la mı kapaştım, uykusuzluktan mı yoksa sahiden tadiyor muyum müessesenin menüsünü? Hatırlamıyorum, bilemiyorum. Turgut hemşirelerden pansuman yapmalarını rica etmiş, hemşire odaya girmişti. Hemşire kafamı geriye yaslamamı istiyordu. Elinde tam göremediğim demir çubukla burnumu kontrol ediyordu. Turgut ayaklarımın dibinde, dizlerinin üzerinde oturur pozisyonda gözü hemşirenin kurcaladığı burnumdaydı.

"Kavga mı ettin?" dedi, bir çırpıda sığradı. "Abimi kim dövdü laan?" diye haykırdı.

"Uzatma, sen uyandırın ya beni."

Hemşire yuvarlak biçime getirdiği pamukçuğu burnuma tıkadı. Geçmiş olsun dileklerini sundu ve yanımdan ayrıldı. Toparlandım, ayağa kalktığımda üşüyordum fakat karın boşluğumdan topuklarıma kadar sıcak su damarlarımda dolanıyor, vücudum karıncalanıyordu. Ne zaman korku hissine kapılsam soğuyorum. Dinlenmek için beni köşeme alıyorlar. Bir kâğıt ve bir kalem masamın üstünde beni bekliyor.

Geride kalmışlıklara... Son duamı bu mektubu yazmak için sakladım. Son isteğim, duygularım... Sakın kendinizi suçlu hissetmeyin tedavim için gerekeni yaptığınıza inanıyorum. Doksan yaşıma girdim daha fazla yaşamak gibi bir derdim yok. Ailemden kimse kalmadı. Akranlarım hepsi Hakk'a yürüdü. Mernuş'tan da bir haber yok, ulama sesleri yıllardır kesildi. Onun kuşak da çoktan toprak oldu. Emekli Bahri vardı, maaşını çektiği gün beni ziyarete gelirdi, aylardır gözüküyor. Sessiz kalışıma karşılık bir dünya hikâye anlatır ben ise burun kıvırdım. Dertlerimden arınıp iyi olduğum vakit yalan söylemeyi bırakmış olacağım demişti. Umarım yalan söylemeyi bırakmıştır.

Çok yoruldum. Bilhassa insanlar yordu beni. Gösteriş meraklısı, kibirli, makam delisi varlıkların gözlerine

baka baka bir ömür tüketmek beni bitirdi. Derken, çıktığım yolda rota alzaymıra çevrildi. Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'nde son buldu. Direndim, zannetmeyin delirdiğimi; yarım aklımla yazıyorum. Yazarken açık olan pencereden dışarı bakıyorum. Yanımda İhsan, hemşirelerden yürüttüğü stetoskop ile Turgut'un nabzını ölçüyor. İhsan bana bakarak bir şeyler yazıyor. Umarım benden önce ölüp notlarının arasına katilim Şevket diye not etmezsin. Az kaldı biraz sabret.

Paragraf bitti, gökyüzüne bakıyorum. Uçmak istiyorum. Şu anda tam köşesindeyim hayatın. Mermere bastım ve hava boşluğuna ayağımla selam çaktım.

Rüzgâra bir çalım attıktan sonra kendimi boşluğa bıraktım. Düş... Düşmedim. Düşebilsem bu kumarı oynamazdım. Pencereyi kesmedurup düşüncelerime ara veriyorum.

Ben hatıralarımla konuşuyorum deyince hiç kimse beni anlamıyor. Artık elimde hayatımın bir değeri, yarım kalmışlıkların fotoğrafı bile yok. Oyunağı elinden alınmış çocuk gibi hissediyorum. Her gece ağlıyorum artık dayanamıyorum. Umut ediyorum, yarıda kalıyor. Gelecek diye bekliyorum, hiç kimse gelmiyor. Ne oğlum ne kızım ne de anaları olacak Meryem gelmiyor. Nuri'nin dediği gibi sanki bahar hiç gelmeyecek ve bu kara bulutlar bizi terk etmeyecek gibi. Size de dönemiyorum hatıralarım. Biliyorum beni düşünüyorsunuz. Yalnız bırakmamaya çalışıyorsunuz ama zihnim kavuşmamıza engel oluyor. Her şeyin çaresi varken çaresizliğin çaresinin olmaması beni düşündürüyor. Hayat bana ipucu verirken kazak örmemi bekleme benden.

Mesleğim para etmedi diye istemeye istemeye girdiğim teşkilatı bile özledim. Yaptıklarımın farkına varamıyorum. Teşhis koyan koyana, ya tutarsa? Bırakın Allah'ınızı severseniz. Bizi burada tutup hayatımıza yön verenler akıllılar sağ olsun. Gençliğimi aldılar diyemem, serseri hayatımı düzene soktular. Kolay

olmadı tabii ki. Bu kadar değişime karşı ayakta durabilecek gücüm kalmadı. Ben artık ötekileştirilmek istemiyorum ama artık ne fayda? Bu saatten sonra da beni ben olduğum için seven birine ihtiyacım var diyecek hâlde de değilim. Hiçbir şey yapmak istemiyorum. Dönüşümünü tamamlamış bir karıncayım. Üstelik körüm, izimi kaybettim kendi etrafımda dönüp dolaşıyorum. Dünya denen bu yerde sıkışıp kaldım. Sabah kalkmak, akşam yatmak istemiyorum. Aklıma sığmadığınızı zannederken belki de ben dünyaya sığamadım.

Hayat azımsanacak kadar kısa değil, hele ki doksan yıl... Uyumak istemiyorum, sevmiyorum uyumayı. Aslında sevmemekten öte beceremiyorum. Gecelerden korkuyorum. Aydınlık olsun istedim hep, gündüzü selamlayayım, gece defolsun! Uyuyunca bir daha kalkmam diye korkmuyorum. Uyuyunca aileme kavuşacağım biliyorum fakat geceleri kabuslar görüyorum eski günlerim, mesai arkadaşlarım, gözümün önüne gelen cinayetler... Ben uyandım her şeyin farkındayım. Şimdi uyumak istiyorum. Yoruldum. Aslında uyanmak istemiyordum. Uyumak, rüyaya dalmak. Uyurken ölmek, ölerken uyumak.

Kurduğum dünyanın hayali bu değildi. Uyandığımda belki tekrar buluşuruz. O zaman daha akıllı olacağım. Sakın arkamdan pişmanlık duymayın. Eğer öyle bir şey yaparsanız sizi asla affetmem. Neyim Turgut'a, yastığım Faruk'a, tespihim İhsan'a, çiçeklerim Melek Hanım'a, geri kalan... Geri kalmıştır. Ben sınavı kaybettim. Ağır geliyor yaşamak. Son bir istediğim beni ailemin yanına defnedin. En azından kimsesizler mezarlığına gitmeyeceğim. Geldiğinizde fidan dikmeyi unutmayın. Henüz vakit varken gitmeliyim. Allah'a ismarladık!

İmza: Mahkûmiyetinin limiti olmayan, hayattan emekli, yarım akıllı Başkomiser Şevket Şen.

Hasan Kantarcı

LÜTFULLAH SOKAK

Denizde kayıklar sallanıyordu. Ta yukarısı yeşillik, mavi gökyüzü ve uzak, çok uzak tepelere doğru inen gri bulutlar...

Günün birinde tartışmalara noktayı koydu dedem: “Yahya’yı şehre götürüyorum. Bu yıl okula başlayacak.” dedi evdekilere. Benimle ilgili söylentilere duyarsızdım ama o an içimde garip bir şey hissettim; neydi bilmiyordum. Hani bir oyuncak sevindirir, bir kâbus korkutur ya, öyle değil. Sevinçle korku dışında bir şeydi hissettiğim. Okula başlayacak olmaktan memnun muydum, üzgün mü bilmiyordum. Bir durgunluk, ıssızlık kaplamıştı her yanımlı.

Şehirde küçük de olsa bir bahçemiz ve bu bahçenin ortasında kocaman bir de incir ağacımız varmış. Diyelim ki bahçenin tamamına dal budak

germiş bu ağacın gövdesine çakıyla çizikler atabilir, dalına kurulacak salıncakta salınabilir, gölgesinde de ninemin kucağına uzanabilirim. Ayrıca her hafta sonu birlikte şehirden köye döndüğümüzde başımı babamdan önce davranıp annemin süt kokan koynuna yaslayabilirim. Ancak bunları zaten gerçekleştirebiliyordum, köyde keyfim tıkırındaydı. Şehir beklentimi ya karşılamazsa...

Ben ikircikli düşünceler içindeyken birkaç gün hazırlık yapıldı köyde. Konserveler, bakla ve fasulye torbaları, turşu küpleri, kışlık odun ve patates çuvalları. Daha neler, her zamankinden erken yığıldı köşeye.

Yola çıkacağımız sabahın gecesi uyuyamadım. Yataktan kalktığımda, “Bal küpümün neden kan çanağı olmuş gözleri?” dedi ninem. Ne diyeceğimi bilemedim. Ağladığımı hem de gece boyunca ağladığımı sandı, ama ağlamadım, uykusuzdum sadece. Ne için uyuyamadığımdan emin değildim.

Bizi götürecek kamyon Kilise Kıranı’nda bekliyordu. Atın sırtında, dedemin kucağında vardık oraya. Atın yularını tutup gemini çektim. Sonra seyisin yardımıyla attan indim.

Derenin kıyılarından yukarı doğru yayılan çimenlikler bembeyazdı.

Gece kar yağdı sandım. Sıcak günün ardından soğuyan hava geceleyin dere kıyılarında bu görüntüyü oluşturmuş. Bu oluşumun adı dilimin ucunda ama diyemiyorum. O beyaz şeylere kız ayağı değil de başka bir şey demişti dedem. Havayı ısıtan güneşin yükselmesiyle eriyormuş bu pamukça şeyler.

Kilise Kıranı’nda yüklükler atların, katırların sırtından; bavullar, çantalar konu komşunun omzundan bineceğimiz kamyona aktarılırken derede oynayan balıklara boyuna taş attım. Yükleme işi tamamlanınca şoför direksiyona geçti. Kamyon “Hırrrn hırrnnnn!” diye inledi. Sırtında taşıyamayacağı bir ağır yük vardı ya da sanki dedem gibi yaşlanmıştı da hareket etmekte zorluk çekiyordu. Defalarca inledi durdu. Her inleyişinde de şoför dişini sıkıyor, küfürler savuruyordu. Kamyonun arızalandığını söyleyen dedeme; “İlh! Hacı eskidi meret eskidi, yenilenmesi lazım.” dedi. Kamyon sonunda hiç durmadan çalıştı. Dedem, ninem ve ablam itiş tikiş şoför mahalline, biz de babamla kamyonun kasasına bindik. Kamyonun kasasına çıkmaya zaten can atıyordum da dedemin benim yerime ablamı şoför mahalline çağırmasına içerledim. Toprak yolda küçük çukurlara gire çıka yol alınca yüz asıklığım geçti. Hoplaya zıplaya gidiyorduk babamla. Bizi uğurlayan akrabalar, konu komşu gözden kayboluncaya kadar gerimizden bakadurdular. Dere aşağı biraz gittikten sonra bir rampaya vurduk. Rampada durur gibi yaptık ama durmadık; peşimizde simsiyah dumanlar bırakarak ağır ağır yol aldık. Sonra bir düzlükten yola süzüldük. Yüzümüzü yalayan rüzgâra karşı akan burnumu sile sümküre gidiyorduk. Babam ceketini sırtıma dolayıp bana sımsıkı sarıldı. Yol boyunca fark edemediklerimi gösterip bilgilendiriyordu beni. Direktten direğe insanın uzanamayacağı yükseklikte çamaşır ipi gibi gerilen elektrik tellerini gösterdi önce. Öylesine bakınca teller sanki bir alçalıp bir yükseliyordu. Bu tellerle köyümüze yakında elektrik getirileceğini söyledi. Köydeki evler de akşamları şehirdekiler gibi aydınlık

olacaktı. Yamacın aşağısında, çok aşağısında büyük bir gölü gösterdi, sonra karşı yamaca uzattı elini. Yamaçtan kopan kayaların dere yatağını kapatmasıyla oluşmuş göl. O sıralar babam daha çocukmuş ve herkes gibi dedemle buranın ürkütücü durumunu görmeye gelmişler.

Dere yatağını dolduran kayaların üstünden karşı yamaca geçti yolumuz sonra. Babam denizi ve ufuk çizgisini gösterdi oradan. Ayırt edemiyordum ama ufuk çizgisi ta uzakta, denizle birleşen gökyüzünü birbirinden ayırıyormuş. Yamaçtan inip aşağıda ziftlenmiş bir yola girdiğimizde de “Şehir görünüyor Yahya, işte Trabzon!” dedi. Uzaktan gördüğüm mavi ve yeşil renklerin arasındaki şehirde iç içe girmiş ev yığını... Ev yığınının önünden bize doğru uzanan ama üstümüze üstümüze gelen beyaz köpüklü deniz. Denizde kayıklar sallanıyordu. Ta yukarısı yeşillik, mavi gökyüzü ve uzak, çok uzak tepelere doğru inen gri bulutlar... Servis yolundayız hâlâ! Servis yolu şehirleri birbirine bağlıyormuş. Yolun ortasında kimileyin uzun kimileyin kesik kesik beyaz çizgiler var. Yolun artık bir yanından sürüyordu şoförümüz kamyonu ve giderek hızlanmıştık. Diğer yanımız karşıdan gelen arabalar içinmiş. Çok geçmedi, karşıdan bir otobüs görüldü. Otobüsün hızlı ve yola sığmayıp bize çarpacakmış gibi gelişi içime korku saldı. Geldi geldi, yanımızdan vjıt diye geçti. Sonra bir araba daha belirdi arkasından. O daha küçüktü. Taksi olmalıydı. Evet evet, otobüsün arkasından gelen taksiydi.

Cıvvvvvvvvvv!

“Ufl!” dedim yanımızdan geçerken; “Kuyruğu ne uzun!”

“O şavroliydi.” dedi babam.

Bir taksi de arkamızdan rüzgâr gibi gelip bizi geçti, gitti. Bu öncekinden daha uzundu. Tamponu yere degecek kadar alçaktı. Tavanı da oldukça genişti.

“Bak Yahya sana aldığının hakikisi bizi geçti gidiyor.” dedi babam.

“İmpala, baba impala ol!”

Ziftlenmiş yolda gıcır gıcır bir araba, bir araba daha! İkisi de Anadolu. Vjıt! diye ses çıkararak onlar da geçti. “Şehirde ne çok araba var!” dedim babama. Sonra azıcık uzakta kayıklar... Yoldan geçen arabalardan çok kayık vardı denizde.

Çok geçmeden şehre vardık. “Burası Moloz.” dedi babam.

Yıldızlı’dan Moloz’a kadar tamı tamına beş tane araba gördüm yolda. Uu ufl! Bir caddeye girdik sonra. Cadde dipten başa, biçimli küçük taşlarla örülmüştü. Kamyonumuz bu taşlar üzerinde sanki soğuktan donmak üzere olan biri gibi titreyerek ilerledi. Yanından geçtiğimiz çok ama çok büyük yapının Tekel Binası olduğunu söyledi; eliyle de geniş bir daire çizerek ilave etti babam:

“Yahya burası da Atapark!”

Tekel Binası’nın parkı gören kapısından mavi önlük kuşanmış kadınlar giriyordu. Babam bu kadınların içerideki tesiste bütün yaprağı işleyen işçiler olduğunu söyledi. Sonra eliyle şöyle bir gösterip, “Şu mezarlığın içinden geçen yol Erdoğan’a çıkıyor, şu Kavak Meydanı’na, şu da Cumhuriyet Meydanı’na kadar uzuyor.” dedi. Yollarda insanlar... araba ve sayısız köpek... Sapakta, yolun tam ortasına kurulu bir kabinde bize yön gösteren polis vardı. Onun el işaretiyle döndüğümüz sapaktan bir sokağa girdik. Sokakta, az ileride bir binanın önüne iki polis aracı park etmişti.

“Burası karakol!” dedi babam. Sonra şoförün sesi duyuldu:

“İşte geldik.” dedi, evin yolunu bizimkiler bilmiyormuş gibi.

Gelmış ama babama göre daha bizim eve yürüyecek yolumuz varmış.

Yamuk yumuk taşların döşendiği dar bir sokaktan iki adımda bir basamak çıkarak gittik eve. Eşya ve erzaklar hamalların sırtında; yol boyu biri geliyor, biri gidiyordu.

YAYLA YOLLARINDA KÖYDEN YAYLAYA

Ormanlarda komar ve zifin çiçeklerinin kokusuna doyum olmazdı. Sonbaharda vargit çiçekleri biterdi. Ladin, köknar ormanlarının içinde çalı süpürgesinin ve çimenlerdeki liforların pibilleri yenirdi.

Prof. Dr. Haşim Karpuz

Düzköy ilçesinin Taşocağı köyü, Akçaabat'ın Söğütlü (Kalanima) Deresi'nin yukarı kesiminde, vadinin batı yamaçlarında kurulmuştur. Benim doğduğum ve lise sona kadar yaşadığım köyüm. İnsanın çocukluğunun geçtiği yerler, çocukluk çağı unutulmaz anılarla doludur.

Burada sizinle çocukluğumda babaannemle yaşadığım iki yaylaya göçümüz, yayla yollarında geçtiğimiz yerler, yaylada gündelik hayat ve bazı hatıralarımı paylaşmak istiyorum. Orta Asya'dan Anadolu'ya taşıdığımız yayla

kültürü en iyi şekilde Doğu Karadeniz Bölgemizde yaşatılmaktadır. Yayla kültürümüzün temelini doğa sevgisi oluşturur. Yaylanın çimenleri, dereler, ormanlar, sular, komar, zifin, manişah ve maranda çiçeklerin kokusu unutulmaz.

**Gideyisin yaylaya
Getir bana manişah
Şimdi manişah olmaz
Deli mi oldun uşak**

YAŞADIĞIM İKİ YAYLA

Taşocağı (Gulaliyoz) yaylası, Maçka Değirmendere Vadisi'nin sonunda,

Zigana Geçidi'nin batısında bir koyakta yer alır. Yaylaya eskiden ulaşım yaya olarak sağlanıyordu. Bu yaylada 5-8 yaşlarımda bulundum.

Yeri (Yerlice) Yaylası: Yine Maçka ilçesi sınırları içinde büyük dedelerimizin ilk yerleştiği Yeri köyünün yaylasıdır. Bu yaylada ilkokul ve ortaokul yıllarında yine babaannemle yaşadım. Bilindiği gibi bazı köylerin mezarası vardır. Nisan sonu mayısta önce mezaraya, daha sonra haziran başlarında yaylaya göçülür. Göç için özel hazırlık yapılır. Yaylada gerekli kap kacak, yatak yorgan denkleştirilir.

Yaylacılar en yeni elbiselerini giyerler. İnek puruncalar takılır. Evden ilk olarak ananın çıkması uğurludur. Ağır yüklerimiz katıra bağlanır. Diğer eşyalar sırtımıza alınır ve yola koyulurdu. Göçte bazen ayrı bazen de köyün kafilisine katılınırdı. Şimdi her iki yaylamızın yollarını, duraklarını hatırlayabildiğim kadariyle yazmak istiyorum.

Taşocağı Yaylası: 1. Dünya Savaşı'ndan önce satın alındığı için Ermeni obası olarak anılmaktadır. Köyümüzden yola çıkılır. Düzköy (Haçka) üzerinden Düzköy yaylası ve Yeri obasına ulaşılır. Yolda Kunan'da, Hacı Salih Ağa'nın suyu ve Ağaçaş'ında dinlenilir.

Yeri obasından sonra Kalkiya (Gürgendağ), Mula, Beypınarı, Derinoba üzerinden Kadırga yaylasına varılır. Bu yaylada cuma günleri pazar kurulur. Temmuzun ilk cuması büyük şenlikler yapılır. Artık Zigana Dağı'nın sırtlarına yolumuz ulaştı. Buradan Çepni obası üzerinden Köy Boğazı'na ve obaya ulaşılır. Göçle 8-9 saat, kişilerin yürümesi ile 6-7 saatte yaylaya varılır.

Yeri Obası: Yeri yaylası köyümüze ortalama yürümeyle üç saat mesafededir. Hazırlanıp yola çıkılınca Yerköprü üzerinden Düzköy'e çıkılır. Düzköy'ün başında Kunan'da mola verilir, su içilir. Daha sonra, yokuş başlar. Yolda Ağa'nın suyunda dinlenilir. Daha sonra Ağaçaş'ına ve Düzköy yaylasına varılır. Buradan hemen bitişteki Yeri yaylasına geçilir.

ALI'M AĞIDI

ali'm ali'm
gitme dedim oğlum
gitme honofter'e
gördüm ruyani oy
giyin kuşan a sevdam
gel geç bizum köylerden
bakacağım peşune
utanurum ellerden

yanımdan geçti ali'm
yaktı bağrımı yaktı
biraz gittikten sonra
döndü geriye baktı

sorarum çobanlara
yükseklerde kar var mı?
ey yayladan dönenler
ali'mden haber var mı?

ali'me hiç kimseler
yan gözlen bakmayacak
o yayladan dönmeden
çiçekler açmayacak...

(anonim)

Yaylada Gündelik Hayat: Yayla evleri köy evlerinin küçük bir modelidir. Yapı malzemesi daha çok ahşap ve taş olup uygulamalar gayrimuntazamdır.

Kadınlar; bahçe, çayır, orman (odun) işleri için dışarı çıkar. Evde süt, peynir yapımı; çamaşır yıkama, çorap örme, kaytan dokuma gibi işler yaparlar.

Erkekler (Çocuklar): Hızır çekme, hartama yapımı gibi orman işleri yaparlar. Çocukların yaşı tutanları, inek çobanlığı yapardı.

Yaylada buğday, arpa ekimi, patates dikimi belli başlı tarım faaliyetleridir. Buna ot biçimi faaliyetini de ekleyebiliriz. Ot biçimi temmuz ayında gerçekleşir. Buna herkes katılır. Bu dönemde otçu haftası; Honefter, Kadırga, Çoban derneği gibi şenliklerle kutlanırdı.

Dereler kirlendi, alabalıklar öldü. Yaylaların kütük oluklarından akan suları kurudu. Yollar yapıldı, yürüyerek gittiğimiz yayla yolları, hatıralarda kaldı. Küresel kültür yayla kültürümüzü de yok etti.

YAYLANIN BİTKİLERİ VE HAYVANLARI

Çocukluğumuzun yaylaları; yemyeşil çimenler, çam ormanları arasında akan dereler, su içilen pınarlara sahipti. Çayırın içinde biten bazı yapraklı bitkilerden yemek yapılırdı. Sazak yerlerde manişah, kıraç yerlerde maranda çiçekleri açardı. Ormanlarda komar ve zifin çiçeklerinin kokusuna doyum olmazdı. Sonbaharda vargit çiçekleri biterdi. Ladin, köknar ormanlarının içinde çalı süpürgesinin ve çimenlerdeki liforların pibilleri yenirdi.

Yaylaların evcil hayvanları tavuklar, inekler ve koyunlardır. Dumanlı havalarda ormanlardaki kurtlar bu hayvanlara saldırır. Ayrıca ormanlarda geyik, ayı, tilki, tavşan gibi yabani hayvanlar yaşar. Serçe, kısa, guğu gibi kuşların yanında doğan da yayla kuşları arasında yer alır.

YAYLA HATIRALARI

Yüzmeyi Öğrenmem: Yeri yaylasında, evimiz Ramis'in dereyeydi. Bir gün dedem köyden bir su kapağı getirdi. Evin dibindeki göle gittik. Su kapağını belime bağladım ve beni suya attı. Müthiş bağırarak ağladım. "Uy! Nene kurtar beni boğuluyorum."

İnekleri Beklerken: 1. Dünya Savaşı'ndan kalma siperleri kazıp tüfek mermileri bulurduk, ateş yakıp patlatırdık. Ruslar Yeri yaylasının üstünde karargâh kurmuştu. Bizim askerler Kırmalar ormanındaydı. Dumanlı bir havada göle düşürdüğüm mermileri bulmak için dalışlar yapıyordum. Rahmetli dedemden büyük bir azar işitmiştim.

Sığırları Yitirmem: Uydum mu, sakız etmeye mi daldım, unuttum; sığırları kaybettim. Onların ormandan giderek nezire girdiler. Görenler babaanneme söyledi, o da inekleri getirip ahıra koydu.

Geldim, ineklerin ahırda olduğunu anladım. Yemek yerken kapının arkasındaki eğri doruk dalını gördüm. Kaçamadım, bir temiz dayak yedim.

Kurutları Yemem: Babaannem evin arka penceresinde bir tahta üzerinde kurut yapıyordu. Ben de arada bir çantama atıp katık yapıyordum. Bir defasında kurutlar azalıyor dedi. Ben de karga, doğan alıyor herhâlde dedim. Bunun üzerine "Ben o kuşu biliyorum." dedi.

Çocukluğumuz vatanımızdır diye bir söz var. Ben de çocukluğumuzun geçtiği yerler öz vatanımızdır diyorum. Ne yazık ki köy mimarisi bozulduğu gibi yaylalarda apartmanlar yapıldı. Son imar affıyla yaylalar tanınmaz hâle geldi. Değişim sadece yaylanın fiziki yapısında değil; gündelik hayatta, toplumsal yapımızda da büyük değişiklikler oldu. Yaylalar artık yazlık yerleşmeler hâline dönüştü.

Dereler kirlendi, alabalıklar öldü. Yaylaların kütük oluklarından akan suları kurudu. Yollar yapıldı, yürüyerek gittiğimiz yayla yolları, hatıralarda kaldı. Küresel kültür yayla kültürümüzü de yok etti.

OKUMA NOTLARI

- Karpuz, H., "Yeri Yaylası ve Yeri Köyü Camii", Trabzon, Ankara 1993, s. 92.
- Karpuz, H., "Taşocağı Köyü Türklerinde İnsan ve Mekân", Akçaabat Yazıları-II, (Haz. Fethi Gedikli), İstanbul, 2010, s. 151-164.
- Karpuz, H., "Akçaabat'ta Yayla Kültürü ve Yayla Evleri", Düünden Bugüne Akçaabat Sempozyumu, İstanbul, 2014, s. 415-426

Akçaabat Tayyaresi

(Savoia-Marchetti SM-16 bis/m SM-59)

T Dergi

Cumhuriyet'in ilk yıllarında çok uzun sahil şeridini kontrol etmek üzere 1.Dünya Savaşı'ndan kalmış yalnız üç adet Gotha WD-13 vardı. Bu uçaklar 1921 yılında "MM Grubu" elemanları tarafından İstanbul-Haliç'teki Donanma depoları basılmak suretiyle ele geçirilmiş ve deniz yoluyla Amasra'ya kaçırılmıştır.

İstiklal Savaşı sonuna kadar burada kurulmuş olan Dz. Tay. Bl'nde görev yapmışlardır. Daha sonra İzmir-Güzelyalı'ya intikal eden bu bölüğün elindeki yaşlı uçakları değiştirmek gerekince 1924 yılında 8 adet, 300 HP Fiat motorlu MS-16 bis/m siparişi edildi. Bu siparişi 1926 yılında 400 HP Lorraine-Dietrich motorlu 12 adet MS-16 bis/m takip etti.

Son olarak 1928'de 8 adet 450 HP Lorraine-Dietrich motorlu S.59 siparişi edildi. 1938'e kadar görevde kalan bu uçaklar Supermarine Walrus'ların gelişiyle hizmet dışı kaldılar.

ÖZELLİKLERİ

Mürettebat: 2
Motor kanat açıklığı: 16,66 m
Uzunluk: 12,60 m
Yükseklik: 4,19 m
Boş ağırlık: 2.600 kg
Azami kalkış ağırlığı: 5.030 kg
Azami hızı: 220 km/h
Seyir hızı: 160 km/h
Tavan: 4.900 m
Havada kalış süresi: 3 ½ saat
Silah donanımı: 2 x MG & 6 x bomba

BAĞIŞLANAN UÇAKLAR

Türk ulusu, Hava Kuvvetleri'ne 1925-1936 yılları arasında yaklaşık 300 uçak bağışladı. Bunlar bugünün F-16'sı değerinde uçaklardı. Bağışlayan il, ilçe, kurum ya da kişinin ismi tayyarenin üzerine yazıldı. Bağışlanan uçaklardan 187 tanesinin belgesi, fotoğrafı bulundu. (Celal Uzar).

Tarih: 6 Ağustos 1936 Yer: Berlin Olimpiyat Stadı

"TRABZON"

İsimli İtalyan Atlet

Kızın Hikâyesi

Trebisonda, 1936 Berlin Yaz Olimpiyatları'nın 80 metre engelli finalinde ipi göğüsleyerek İtalya'nın olimpiyatlarda altın madalya kazanan ilk kadın sporcusu olmuştur.

T Dergi

1936 Berlin Olimpiyatları'nın altıncı gününde genç bir kadın atlet 80 metre engelli finalinde zafere doğru koşuyordu. Bir önceki gün düzenlenen yarı finalde dünya rekorunu kırmıştı ama o finalde de ipi göğüsleyerek İtalya'nın olimpiyatlarda altın madalya kazanan ilk kadın sporcusu olmak istiyordu. Adını İtalyan spor tarihine altın harflerle yazdırabilmek için hedefine doğru koşuyordu. Henüz yirmisindeki bu efsane atletin adı Trebisonda, yani Trabzon'du...

TRABZON'DA İTALYAN VARLIĞI

Birçok kültür ve medeniyete ev sahipliği yapmış Trabzon'un kültürel çeşitlilik oluşturan yapısının ve medeniyetler yelpazesinin önemli unsurlarından biri de kuşkusuz Katolik İtalyanlardı. Deniz ticaretiyle uğraşan Cenevizliler ve Venedikliler için 13. ve 14. yüzyıllarda girdikleri Trabzon Limanı, Asya'nın Avrupa'ya açılan önemli ticari kapılarından biriydi. Ceneviz ve Venedik gemileri, Doğu Karadeniz'den İran, Hindistan ve Çin'e kadar uzanan Şark memleketlerinin servetlerini Garp memleketlerinin ürünleriyle mübadele etmek için Trabzon'da buluşur; Avrupa'dan getirdikleri malları burada bırakırken, kentin mağaza ve pazarlarını dolduran inci, mücevherat, kumaş, keten ve bal gibi ürünlerini satın alıp Avrupa'ya dönerlerdi.

Bugün bu gemilere, Ayasofya Müzesi'nin doğu duvarına yüzyıllar öncesinde kazınmış resimlerde rastlamak mümkündür. Bu gemi resimlerine sırtınızı verip, Maraş Caddesi boyunca yürüyüp, caddenin sol tarafından Cumhuriyet Caddesi'ne geçip, aşağıya indiğinizde Kemerkaya Mahallesi'ne varırsınız.

Bir zamanlar Venediklilere ait bir liman ve bir de kalenin bulunduğu Kemerkaya, Venedik Cumhuriyeti'nin Trabzon'daki imtiyaz alanıydı. Kısım

günümüze kadar ulaşmış Kalepark'taki Güzelhisar Kalesi ile Ganita ve Kanuni Anadolu Lisesi (Frontisterion adlı eski Rum mektebi) arasındaki bölge ise Cenevizlilerin imtiyaz alanı ve İtalyan Katoliklerin Trabzon'da meskûn oldukları bölgeydi. Bu nedenle bugünkü İskenderpaşa Mahallesi'nin bu kısmı yakın tarihe kadar Frenk Hisar Mahallesi olarak anılırdı.

Trabzon'un fethiyle birlikte Cenevizlilerin, 16. yüzyılın ortalarına doğru ise Venediklilerin imtiyaz haklarına Osmanlı Devleti tarafından son verildi. Buna rağmen şehirde ikamet eden Katolik İtalyanların bir kısmı memleket belledikleri Trabzon'u terk etmedi. İtalyanlar Sultan Abdülmecid ve Abdülaziz'in verdikleri özel izin ve sağladıkları destekle 1874 yılında Santa Maria Katolik Kilisesi'ni ibadete açtılar. Bu kilise, bugün Trabzon'un ibadete açık tek kilisesi olarak o günlerden beri varlığını korumuştur. Yine aynı yıllarda Trabzon'da açılan İtalyan Konsolosluğu da 1960'lı yıllara değin hizmet vermiştir.

Trabzon futbol tarihine baktığımızda akıllara İdmanocağı'nın İtalyan kökenli unutulmaz kalecisi Krino Kafato gelmektedir. Yakın yıllarda kaybettiğimiz, 1924 Trabzon doğumlu Krino Kafato, Trabzon'un yaşayan efsanelerinden ve Trabzonspor'un en yaşlı üyelerindendi.

Trabzon'un Osmanlılar tarafından fethedilmesiyle birlikte Trabzon'un kaybedilmesi de bu deyimın İtalyan diline iyice yerleşmesini sağlamış. Nitekim hem 1983'teki hem de 2011'deki İnter galibiyetlerimizin ardından İtalyan basını "L'İnter perde la Trebisonda", (İnter Trabzon'u kaybetti) başlığı atmıştır. İnter Trabzon'u kaybetmiş olsa da İtalyanlar Trabzon'u ülkelerinde yaşatmaya devam ediyorlar.

Kafato ailesi Kırım Savaşı'nda (1853-1856) Osmanlı'nın yanında yer alıp savaştan sonra Trabzon'a yerleşen İtalyanlardandı.

İTALYA'DA TRABZON'UN İZİNİ SÜRMEK

İtalya'da Trabzon'un tarih boyunca özel bir yeri olmuştur. Megoll Lercari adında bir tacirin kişisel bir husumetten dolayı sadece iki gemiyle Trabzon İmparatoru'na kafa tutup, imparatoru bazı imtiyazlar vermeye zorlaması, Osmanlı'ya karşı ittifak kurma amacıyla Trabzon Prensesi Theodora'nın Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan'la evlendirilmesi (torunlarından biri Şah İsmail'dir) ve Trabzon'un fethi gibi tarihî olaylar birçok İtalyan sanatçı tarafından eserlerine konu edilmiştir. Ailesi Trabzon kökenli olan Giórgio da Trebisonda ve Trabzon doğumlu Basilio Bessarione 15. yüzyıl İtalya'sının en önemli düşünür ve hümanistleri arasında sayılırlar.

İtalyanların Trabzon kentine tarihten gelen ilgisi bugün bile çeşitli biçimlerde kendini göstermektedir. Bunlardan birkaçını örnek verecek olursak: Garda Gölü'nde "Trabzon" adında sayfiye evine, Perugia'da aynı isimle bir çağdaş sanatlar merkezine, Brescia'da birçok Dünya ve Avrupa şampiyonluğu olan hayvan yetiştirme çiftliğine, Torino'da bir kitabevine, Reggio di Calabria'da

İtalya'yı temsil eden yedi bayan atletten biri olarak altın madalyayı kazanır. Bu önemli başarısının ardından İtalyan medyası Trebisonda'ya "Gülüştü Güneş" lakabını yakıştırır.

kıyafet mağazasına, Toskana'da çeşitli kültürel ve bilinçlendirici faaliyetlerde bulunan bir derneğe ve Cenova'da Trabzon Caddesi'ne rastlamak mümkündür.

2006-2010 yılları arasında İtalyan devlet televizyonunda yayınlanan ve oldukça ilgi çeken çocuk programının adı da "Trebisonda"ydı. Tüm bunların yanı sıra Trabzon'un İtalyanlar için öneminin en güzel göstergelerinden biri de İtalyan edebiyatında ve gündelik hayatta kullanılan "Perdere la Trebisonda", yani "Trabzon'u kaybetmek" deyimidir. Türkçesi "pusulayı kaybetmek" olan "perdere la bussola" deyimiyile eş anlamlı olan bu deyim, "kafası karışmak, yön duygusunu ve kontrolünü kaybetmek, kendine hâkim olamamak" anlamlarını taşıyor.

Trabzon'un eski çağlarda Doğu Karadeniz'e giden gemicilere yön gösteren önemli bir liman olmasından dolayı Trabzon'u bulamayıp yolunu kaybeden gemiler genelde batma tehlikesiyle karşı karşıya kalırlarmış. Üstelik tüccarlar da Trabzon Limanı üzerinden Asya ülkeleriyle gerçekleştirmek istedikleri ticaret işlerinden olurlarmış. Deyimin "yön duygusunu yitirme" anlamının yanında bir de "kendine hâkimiyetini yitirme" anlamı işte bu tüccarların ticari kayıpları yüzünden kendilerinden geçene kadar üzülmelerinden kaynaklanıyormuş.

Daha sonra Trabzon'un Osmanlılar tarafından fethedilmesi ile birlikte Trabzon'un kaybedilmesi de bu deyimın İtalyan diline iyice yerleşmesini sağlamış. Nitekim hem 1983'teki hem de 2011'deki İnter galibiyetlerimizin ardından İtalyan basını "L'İnter perde la Trebisonda", (İnter Trabzon'u kaybetti) başlığı atmıştır. İnter Trabzon'u kaybetmiş olsa da İtalyanlar Trabzon'u ülkelerinde yaşatmaya devam ediyorlar.

"GÜLÜŞÜ GÜNEŞ" BİR "DALGACIK"

İtalya'da Trabzon isminin yaşatılmasına belki de en güzel örnek, 20. yüzyılın başlarının Bologna'sında dört erkek kardeşten sonra ailenin tek kız çocuğu olarak dünyaya gelen Trebisonda Valla'dır. Babası 20 Mayıs 1916 tarihinde doğan bu kız çocuğuna büyük bir hayranlık duyduğu ve dünyanın en güzel şehri olarak gördüğü Trabzon'un ismini vermiştir.

Yazımızın başında koşusuna tanıklık ettiğimiz Trebisonda, 1936 Berlin Yaz Olimpiyatları'nın 80 metre engelli finalinde ipi göğüsleyerek İtalya'nın olimpiyatlarda altın madalya kazanan ilk kadın sporcusu olmuştur. Çocukluk ve gençlik yıllarının büyük bir bölümünü faşist İtalya'da geçiren Valla, küçük yaşlarından itibaren atletizme ilgi duymaya başlar.

11 yaşındayken Bologna'da okullar arası düzenlenen şampiyonada yüksek atlamada birinci gelerek antrenörlerin dikkatini çeker, ilerde en iyi rakibi ve en yakın arkadaşı olacak Claudia Testoni ile tanıştığı Bologna Sportiva birliğine üye yapılır. Orada daha küçük yaşta gülle atma, 100 metre koşu, 80 metre engelli, basketbol, eskrim, yüzme ve paten gibi çeşitli spor disiplinleriyle ilgilenir. Claudia Testoni ile Trebisonda Valla tüm kariyerleri boyunca 98 kere karşı karşıya gelirler ve bu rekabetleri Testoni-Valla rekabeti olarak atletizm literatürüne geçer. Trebisonda 1930 yılındaki bir şampiyonada bir gazetecinin adını yanlışlıkla Trebitonda olarak yazmasından sonra, Trebitondina ve sonrasında -engelleri bir dalga gibi kolaylıkla aşmasından esinlenerek- sadece Ondina (Dalgacık) olarak anılmaya başlanır.

Trebisonda isminin hem alışıl gelmemiş hem de bir kız çocuğu için ağır bir isim olduğu düşüncesiyle ile de o günden sonra ülkesinde ve dünyada daha çok bu lakabıyla tanınır. Trebisonda Valla, Papa XI. Pius'un kadınların spor yapmasına

karşı olması sebebiyle diğer İtalyan kadın atletler gibi 1932 Los Angeles Olimpiyatları'na katılamasa da sadece dört yıl sonra Berlin'de ismini tüm dünyaya duyurmayı başarır. İtalya'yı temsil eden yedi bayan atletten biri olarak atletizmdeki tek altın madalyayı kazanır. Bu önemli başarısının ardından İtalyan medyası Trebisonda'ya "Gülüştü Güneş" lakabını yakıştırır.

Roma'da Mussolini ve hatta Papa XI. Pius tarafından tebrik edilir. Mussolini sporcu kadının güçlü, sağlıklı faşist gençliği imajının dünyaya yayılmasında önemli katkı sağlayabileceğini düşünerek kadın sporcuları desteklemeye başlar ve Trebisonda kısa bir süre içinde İtalyan gençliğinin sembol ismi hâline gelir. Olimpiyat altınının yanı sıra yüksek atlamada (5 kez), uzun atlamada (1 kez), pentatlonda (1 kez), 100 metrede (2 kez) ve 80 metre engellide (6 kez) kırdığı ulusal rekorlar da onu İtalyan kadınlarının kahramanı hâline getirir. İtalya'da kadınlar ilk defa bu yıllarda spor üzerinden erkeklerle eşit haklara sahip olabileceklerinin farkına vardılar. Faşist rejimin kendilerine dayattığı ev kadını modelinin dışına çıkarak, Trebisonda Valla'da güçlü, başarılı ve bağımsız kadın modelinin cisimleşmiş hâlini buldular. Trebisonda Valla, 2. Dünya Savaşı sebebiyle 1940 ve 1944 olimpiyatlarının iptal edilmesinden dolayı bir daha olimpiyatlarda boy gösteremedi. En son sportif başarısını 34 yaşında gülle atmada elde eden Trebisonda Valla, 2006 yılında, 90 yaşında L'Aquila'da vefat etmiştir.

EK BİLGİLER

1936 Yaz Olimpiyatları'nda ilk kez Türk kafilesine kadın sporcular dâhil edildi ve güreşçi Yaşar Erkan, Türkiye Cumhuriyeti'nin olimpiyatlarda altın madalya kazanan ilk sporcusu oldu. İtalya, kadınlar atletizmde ikinci bir altın madalyayı Trebisonda Valla'dan ancak 44 yıl sonra 1980 Yaz Olimpiyatları'nda Sara Simeoni'yle kazanabildi.

Trebisonda Valla, 20 yaş 78 gün ile olimpiyatlarda altın madalya kazanmış en genç İtalyan kadın atlet unvanını 2004 yılına dek taşıdı (Elena Gigli, 19 yaş 48 gün).

Aynı yıl halterci Nurcan Taylan altın madalya kazanarak Trebisonda Valla'dan 68 yıl sonra Türkiye'nin olimpiyatlarda altın madalya kazanan ilk kadın sporcusu oldu.

Tokyo Olimpiyat Oyunları'nda altın madalya elde eden millî boksör Busenaz Sürmeneli'nin başarısı hiç şüphesiz son olmayacaktır.

Kaynaklar

- Sevecen Tunç, Hatice Altınal ve Zafer Duran'a teşekkürlerimle. Kader Şahin'in kaleminden.
- Trabzon Haberleri, (<http://m.vizyon61.com/trabzon-isimli-italyan-kizin-hikayesini-biliyor-musunuz-2335h.htm>)

SÜRMENE PIDESİ

Sürmene pidesinin en meşhuru peynirli olanıdır. Ancak yörenin ustaları lezzetlerine o kadar güvenmektedirler ki karışık pidelerini de aslında karıştırmadan malzemeleri pidenin içine yan yana paylaştırarak hazırlarlar.

Süleyman Bilgin

Yokluk yılları... Karın tokluğuna çalışan insanlar gurbeti kurtuluş olarak görmüş, dönme ümidini kaybederek göç etmişler. Kaderinde aile bağlarına düğüm atanlar her daim ekmeğinin peşinde olmuş. O zorlu yıllardı; ekmeği beslediği hayvanından, atadan kalan toprağından, sırtında taşıdığı yükünden çıkarınların zamanıydı. Yok öyle beleşten geçinmek, düştüğün yerden kalkmasını kendin becerecektin.

Sürmene bir zamanların gurbetçileriyle anılan, yakın şehirlerden mübadeleyle elde edilen ihtiyaçların zorlu doğa şartlarında taşındığı yaşam merkeziydi. Balıkçılık, tarım, işçilik geçim kaynağı idi. Evlerde tahta kaplarda beyaz ekmeğe, ateş közündeki fırınlarda mısır ekmeği, tenekelerle ana gıda olarak ekmeğe pişirilirdi. Sürmene pidesi vazgeçilmez 'yağlı' olarak belli fırınların ayaküstü tüketildiği gıdaydı.

Oturarak yemek âdeta konfor sayılırdı. Yağlı için beklerken tahta merdivenden üst kata çıkılınca köhne bir masa etrafında oturulmakta, fırından gelen insanın ömür boyu unutamadığı kokular ve az sonra tadacağı lezzet... İşte maharetli ellerin yoğurduğu hamur bir öğün doyumlunun 'yağlısını' bugünlerde ünü dünyayı tutmuş 'Sürmene pidesine' taşımıştı. Belki heveslenip yemek istediniz de parayı denkleştiremediniz.

Cesaretiniz 'Param yok!' demeye elverişsizse çıkış için size arka kapı açık tutulurdu. Fırıncı bilirdi kim aç kalır, kim tok gezer diye para ödemedi çıkarları görmezlikten gelirdi. Peynirli olarak ününü yayan Sürmene pidesi, yöredeki mera ve yaylaların otlarıyla beslenmiş hayvanların sütlerinden yapılmış tereyağı ve peynirle pişirilen çok özel bir pidedir.

Gurbetçinin özlemi oldu ama dostlukların pekiştiği ziyafetlerden hiç eksik olmadı. Ustadan çırağa, nesilden nesile tatlandı; harlandı taş fırınların odun ateşinde.

Pide, bir dönem 'peynirli' diye anıldı ama dışarıda ön ismi hep Sürmene olarak kaldı.

Sürmene pidesinde kullanılan peynir iki sefer salamura edilir. İlk salamurada iri parçalı kolot peyniri ve küçük parçalı, çivil peyniri, tuz ile karıştırılarak güneşte bekletilir. Daha sonra beton kuyularda üzeri toprakla kapatılarak bir ay kadar olgunlaştırılır.

İkinci salamurada olgunlaşmış peynir, bir gece suda bekletilir. Bu sayede fazla tuzu alınır, böylece peynirin pideye yapışması ve pidenin acılaşması önlenir.

Tereyağı ise tuzsuz, sarımsı, hafif buruk, eridiğinde şeffaf ve berrak görünüşlüdür. Sürmene pidesinin hamuru el ile dairesel şekilde açılır ve hazırlanmasında şeker kullanılmayarak raf ömrü uzatılır.

Beyaz un, hamur mayası tuz karışımı, su ilavesi ile yoğrulur. 15 dakika bekletilip mayalanır, imansız (tuzsuz) peynir merdane, oklava olmadan elle ince açılır, yağı ile piştiğinden taşmaması için kenarları kıvrılarak yapılır, fırından çıkınca kenarları ya da kapalı ise üzeri kızarsın diye tekrar yağlanır.

Sürmene pidesinin en meşhuru peynirli olanıdır. Ancak yörenin ustaları lezzetlerine o kadar güvenmektedirler ki karışık pidelerini de aslında

karıştırmadan malzemeleri pidenin içine yan yana paylaştırarak hazırlarlar. Böylece her bir harcın tadı ayrı ayrı alınabilir. İsteğe göre kavurmalı (açık, kapalı), kıymalı aynı usullerle tercihen yumurtalı (sadece sarısı) olarak az ya da kırı pıskın şekilde yarım, bir, bir buçuk porsiyon olarak istenebilir.

Kapalı pidelerin üst kabuğu, açık pidenin de kenarları kopararak ve lezzetli iç harcına bandırılarak yenir. Sürmene pidesi cömertçe dökülmüş harcı ve yoğun tereyağı sebebiyle yanında ekmeğe ile servis edilir.

Hamurunun yoğrulmuş şekli, içerisinde kullanılan peynir ve tereyağı ile hamurunun elle açılıp taş fırında odun ateşiyle pişmesiyle diğer bölgelerdeki pidelere göre farklı özellikler taşımakta ve yöremize ait farklı lezzet oluşturmaktadır. Diğer bölgelerde yapılan pidelere göre içerisi daha suludur ve pide ya da bir dilim ekmeğe sunum yapılmaktadır.

Düğünlerde, cenazelerde ve ev davetlerinde misafirleri ağırlamak için sıkça tüketilmektedir. Sürmene pidesi 1940'lı yıllardan beri Sürmene ilçesinde yapılan bir pidedir.

2019 yılında yapılan başvuru ile 2020 yılında Türk Patent ve Marka Kurumu tarafından tescillenmiş ve coğrafi işaret almıştır.

Karayemiş

Yaygın olarak “taflan” adıyla bilinen bitki. Doğu Karadeniz Bölgesi’nde deniz seviyesinin 20-1.700 m üstünde yetişmektedir. Geleneksel Türk tıbbında karayemiş yaprağı astım, öksürük ve dispepsi tedavisinde kullanılmaktadır.

Süleyman Bilgin

Yaygın olarak “taflan” adıyla bilinen bitki; “Gürcü kirazı”, “Laz kirazı”, “Laz üzümü”, “Laz yemişi”, “tanal”, “tçkoo” adlarıyla da bilinmektedir.

Doğu Karadeniz Bölgesi’nde deniz seviyesinin 20-1.700 m üstünde yetişmektedir.

Karayemiş meyvelerinin sindirimi kolaydır ve taze olarak, kurutularak veya kavrularak tüketilmektedir. Ayrıca reçeli, pekmezi, tuzlaması, turşusu yapılmaktadır. Tek başına veya fındık ve cevizle birlikte çerez olarak yenen karayemiş meyveleri; pasta, kek ve özellikle hoşaf ve kompostolara koku ve tat kazandırmak için ilave edilebilir. Hamsi buğulamasında aroma olarak ve iştah açmak için kullanılmaktadır. Tokluk hissi verdiği için diyet yiyeceği olarak kullanılmaktadır.

Geleneksel Türk tıbbında karayemiş yaprağı astım, öksürük ve dispepsi tedavisinde kullanılmaktadır. Ayrıca analjezik, antispazmodik, narkotik ve sedatif etkileri olduğu bilinmektedir. Sulu ve etanolik ekstraktlarının antifungal, antinosiseptif ve antiinflamatuvar etkileri olduğu gösterilmiştir. Bununla birlikte karayemiş meyvesi ve tohumu, sindirim ve solunum bozuklukları, bronşit, egzama ve hemoroit tedavisinde önerilmektedir.

Karayemiş meyvesinin yaprakları kurutularak çay hâline getirilmekte ve bu çay Anadolu halkı tarafından nörolojik hastalıkların tedavisinde kullanılmaktadır.

Karayemiş meyvelerinin sindirimi kolaydır ve taze olarak, kurutularak veya kavrularak tüketilmektedir. Ayrıca reçeli, pekmezi, tuzlaması, turşusu yapılmaktadır.

Yaprakları şeker, tanen, kalsiyum, oksalat, emulsin, prunasin ihtiva eder. Taze yapraklardan elde edilen taflan suyu, antispazmodik ve öksürük dindirici, bulantı ve karın ağrılarını giderici olarak kullanılır. Fazla alınırsa, zehirlenme yapar. Taze meyveleri yenir. Taze meyvelerinin idrar söktürücü ve taş düşürücü etkileri vardır. Yaprakları ise gıdalara koku vermekte kullanılır.

İyi bir doğal antioksidan kaynağıdır. Halk ilacı olarak mide ülseri, sindirim sistemi şikâyeti, bronşit, egzama, hemoroit, diüretik ajan olarak kullanıldığı bilinmektedir. Meyvelerinin ise yenerak diyabette kullanıldığı bilinmektedir.

HAYDEN DAĞLARA

“Dağlar dilsiz ustalardır ve suskun öğrenciler yetiştirirler” Goethe

Dr. Süleyman Alkan

İnsanlar dağlara neden sevdalanır? Alıp başını gitmenin insana verdiği büyük mutluluğun kaynağı nedir? Onca zorluğa, yağmura, rüzgâra, yorgunluğa ve türlü risklere katlanmanın ardında yatan amaç sadece spor yapmak mıdır? Değildir elbette. Çünkü spor yapmanın farklı mekânlarda çok daha rahat şekilleri vardır. Koca bir

çantayı sırtlayarak yola koyulmanın arkasında yatan ruh hâlini “tutku” olarak adlandırabiliriz bence. Dağı, kaya ve topraktan oluşan bir kütle olarak değil, onu karmaşık yaşam ilişkilerini barındıran bir ekosistem olarak görenlerin tutkusu... Bu tutkunun kaynağının da dağlardaki müthiş düzene şahit olurken kendini ve

sınırlarını sinama fırsatını yakalamak, bir bakıma da kendini bulmak olduğunu düşünenlerdenim.

Daha önce görmediğin bir çiçekle karşılaşmak, yırtıcı bir kuşun avlanmasına şahit olmak, dünyaya vadiye göllenen sisin üzerinden bakmak, masmavi bir buzul gölünün sessizliğini paylaşmak, insanın içine

huzur dolduran günbatımı renklerini izlemek, kısa zaman dilimi arasında; yağmuru, doluyu, karı yaşadıktan sonra bulutların arasından yüzünü gösteren güneşle selamlaşmak... Bu kadarı bile dağda yaşama tutkusunu açıklamaya yetmez mi? Üstelik son yıllarda doğada kalmayı oldukça kolaylaştıracak şekilde geliştirilen malzemelerin konforundan yararlanarak...

Ayakkabınız, montunuz, pantolonunuz ve sırt çantanızın içerisinde taşıdıklarınız kuru, çadırınız her türlü hava koşuluna dayanıklı, uyku tulumunuz konforlu bir uykuya olanak sağlayan, sırt çantanızın vücudunuzla bütünleşen bir ergonomiye sahip olması az bir şey mi? Çimenlerin ıslaklığından bile sıırsıklam olan ayaklar, en hafif yağmurda su geçiren, tek kat kumaşı sabaha kadar yelken misali rüzgârda dalgalanarak ses çıkartan, korumasız uyku tulumu içerisinde cenin pozisyonunda uyumaya çalışanlar olarak şimdiki teknoloji harikası malzemelerle bütünleşen tutkumuz şiddetli bir aşka dönüşmesin mi? Şiddetli bir yağmurdan sonra çağıldayan akarsuyun kıyısında yakılan çoban ateşinde ıslanan giysileri kurutma seremonisini hayal etmek bile güzel.

Kuru ayaklarla, hacmi ve ağırlığı azaltılmış kamp mutfağıyla ve gideceğiniz yönü bildiğiniz, kaybolma riskinizin yok denecek kadar az olduğu teknolojik aletlerle kaybolma keyfini tutkuya dönüştürerek yaşamak çok daha kolay artık.

Eskinin özlediğimiz yönleri de yok değil. En çok da “Şu tepeyi dönünce önümüze nasıl bir manzara çıkacak?” heyecanını özleriz.

Şimdilerde uydu haritalarından o kadar ayrıntılı olarak araziye görebiliyorsunuz ki önünüze çıkacak buzul gölünün şekli, derenin kıvrımı, vadinin yapısı aklınıza kazınmış bir şekilde tepeleri aşıyoruz.

“Dağlarda hayat düzlüklerdekinden daha insancıldır. İnsanlar birbirine daha yakındır, istenirse de daha uzak. İhtiyaçlar da daha az ama daha zorunludur.” diyor Goethe. Dağlar; insana kendisinin ve sahip olduklarının, paylaşmanın, yardımlaşmanın, güvenmenin ne kadar önemli olduğunu öğretiyor. Vahşi doğa koşullarında dağlara sığınmak insana inanılmaz bir deneyim kazandırırken, insanın kendisini sıra dışı hissetmesine de fırsat tanıyor. Dağda zor koşullar altında birlikte olduğunuz insanlara bakışınız değişirken, yardımlaşma, paylaşma ve güven duyma çok daha kolay olabilmektedir. Soğuk bir gecede, bir bardak sıcak çayın ve o çayı paylaştığınız dostların değerini anlırsınız. Bu nedenle de dağcılık; insanın fiziksel özelliklerinin yanı sıra kişisel ve sosyal gelişimi de doğrudan etkileyen derin bir felsefeye sahiptir.

Dağcılığı ya da doğa yürüyüşlerini Doğu Karadeniz Bölgesi’nde yapıyorsanız tutkunuzun katlanması kaçınılmazdır. Zira her mevsim farklı güzellikler sunan ve sizi eli boş döndürmeyen Doğu Karadeniz’in büyüleyici coğrafyası bağımlılık yapar. Çiçeklerle bezenmiş yeşil çayırarla masmavi gökyüzü arasına sıkışmış türlü şekillerdeki pamuksu beyaz bulutların, zirvelerin süsü karların, yaban hayatına ev sahipliği yapan ormanların, türlü çiçekler arasında beyaz köpükler saçarak akan derelerin eşlik ettiği yürüyüşünüzle başka bir aleme adım atacağınızdan emin olabilirsiniz.

Dağların hiddetlendiği, hiddetini şimşek ve yıldırımlarla gösterdiği, bir günde dört mevsimi yaşadığınız zorlu günler de olabilir elbette. Ya da sisin arkasına saklanan dağın size kendini ve barındırdığı güzellikleri göstermemek için yemin ettiği bir güne de denk gelebilirsiniz. Şehirde, düşündüğünüzde kâbus gibi gelen bu anların da güzel anılar biriktirmenizi sağlayacağını söyleyebilirim. Bir kez o heyecanı yaşarsanız ruhunuza işler ve bırakamazsınız. Yeter ki dağda birlikte olacağınız doğru ekip veya insanları seçmiş olun.

Her pazar doğa yürüyüşü veya dağa gitmek için yola çıkanlar şehir alışkanlıklarından kurtulmayı başarabilirlerse dağların keyfini daha yoğun yaşayabilirler. Dağlarda sadece içinde bulunulan duruma odaklanarak; ego, hırs, aşırı güven gibi insanı yanırlarımızı kontrol altında tutabilmeyi hatta yok sayabilmeyi de becerebilmeliyiz. Ancak o zaman dağı doyusya yaşayabilir ve tekrar gidebilmek için gün sayarız.

Trabzon'da Eski Sinemalar

Avrupa ve Amerika'da 1890'lardan başlayıp 1914'e kadar devam eden Art Nouveau akımı başta Barselona, Glasgow, Brüksel, Paris, Chicago, Viyana ve Münih gibi metropollerde olmak üzere ülkemizde de mimari anlamda yer buldu.

Arslan Pulathaneli

SÜMER SINEMASI

Avrupa ve Amerika'da 1890'lardan başlayıp 1914'e kadar devam eden Art Nouveau akımı başta Barselona, Glasgow, Brüksel, Paris, Chicago, Viyana ve Münih gibi metropollerde olmak üzere ülkemizde de mimari anlamda yer buldu.

İlk önce (1900'ler) başkent İstanbul'da (Beyoğlu, Sirkeci, Moda, Büyüka...vb.), daha sonra (1910'lar) İzmir gibi merkezden uzak bölgelerde kendisini gösterdi. O zamanlar çok önemli bir idare ve kültür merkezi olan Pontus Rum İmparatorluğu'nun başkenti Trabzon'da ise Art Nouveau akımının etkileri Sümer Sineması'nda görülür.

Sümer Sineması, 1912 senesinde Rumların opera-tiyatro olarak inşa ettikleri muhteşem bir kültür eseri idi. Anadolu'daki ender opera binalarından biri olarak öne çıkan yapı Art Nouveau akımının bir örneği idi. 1925 senesinde sinemaya çevrilen bu anıtsal yapı, Trabzon'un ilk sineması olma özelliğini de taşıyordu. 1958 yılının 16 Nisan'ında Tanjant yolu yapmak için 14 günde yıkıldı.

TURAN SINEMASI

Eski adıyla Meydan-ı Şarki'de, Millet Bahçesi'nin (Meydan Parkı) doğusundaki sinemanın başlangıçtaki adı Turan Sineması'dır. Refik Ahmet (Sevengil) tarafından yazılan ve 1934 yılında kanaat kütüphanesi tarafından basılan, "Yakın Çağlarda Türk Tiyatrosu" adlı iki ciltlik kitabın "Cumhuriyetin İlk On Yılında" adlı ikinci cildinin 90. sayfasında, "Trabzon'da 1912 senesinde belediye arsası üzerine hususi bir şirket (Fransız?) tarafından yaptırılan ve sonra belediyeye terk edilen, içinde temsil de verilebilen bir sinema binası vardır." diye bir açıklama yer almaktadır. Turan Sineması, Birinci Dünya Savaşı'nın bitiminde, Azerbaycanlılardan Kafkas Başbuğu Michael ve Halil Paşa ortaklığıyla sinema olarak açılmıştır. Sinemada o yıllarda tek bir makine vardı, filmler de kısım kısım oynatılırdı. Sinema makinesi bir jeneratörle çalıştırılırdı.

1920'lerin ortalarında Meydan-ı Şarki'de, Mehmet Lâmi Efendi Lokantası, Cihan Lokantası, Kırım Letafet Lokantası ve en ilginç de Ferah Lokantası bulunurdu. Ferah Lokantası'nda ezani saat 12.00'den 02.30'a kadar Ernest Hegler'in karısı Madam Hegler ile baldızı piyano çalar, müşteriler de yemek yerlerdi. 1923'te bu sinemada oynayan filmlerden kimileri şunlardır: "Kefaret, Serseri Kız, Muazzam Kuvvetler, Elmas Kraliçesi, Sır Kardeşleri, Üç Silahşörler, Hint Sultanının Elmasları, Asriler..."

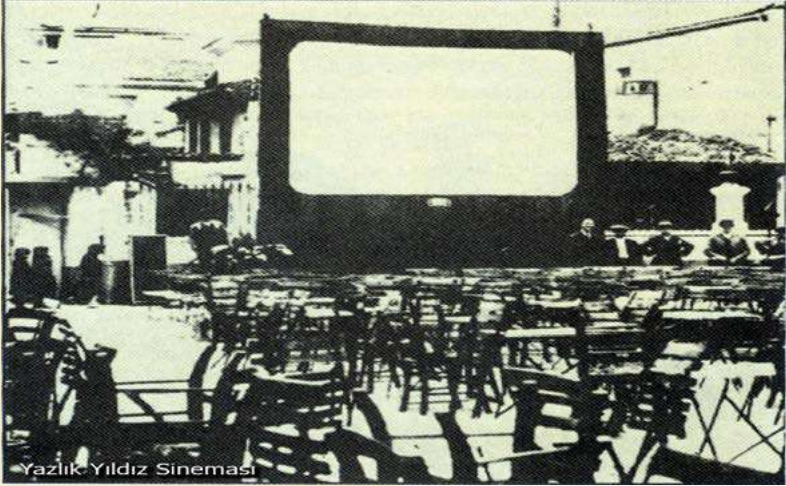
Turan Sineması önden iki katlı, arkadan tek katlıydı. At nalı şeklinde, salonu bir uçtan bir uca çevreleyen 13 locası vardı. Girişte geniş bir salonu bulunmaktaydı. Üst locaların arka bölümü balkondur. Sinemanın 1923'teki bilet fiyatları şöyleydi: Birinci: 30 kuruş, ikinci: 20 kuruş, üçüncü: 10 kuruş, altı loca: 200 kuruş, üst loca: 150 kuruş.

Turan Sineması 28 Mart 1924 tarihinde belediyeye devredilmiştir. 1925'te Turan Sineması'nda sessiz film gösteriminden önce uvertür olarak, Mösyö Robert ile Madam Robert piyano ve keman eşliğinde müzik dinletisi verirdiler. Filmler arasında da bu dinleti sürdürülürdü. Daha sonraki yıllarda Terzi Akilef'in kızları, Tilda ve Şerika, sonraları yalnız Şerika piyano çalardı. Sinema değişik zamanlarda değişik kişilerce işletmeye açılmış, adı da zaman zaman değiştirilmiştir.

YILDIZ SINEMASI

Bu sinema başlangıçta Kunduracılar Caddesi'ndeydi. Bugün Trabzon Düşün Salonu olarak kullanılan sinema, 1920'lerde Hacıharunzâde Faik ve mahdumları tarafından gösterime açılır. Açıldığı yıllarda pazartesi ve cuma günleri bayanlara matine yapılırdı. O yıllarda oynayan filmlerden kimilerinin adları şöyledir: "Paris Esrarı, Madam Eliza, Cehaletin Neticesi, Masis, Lidya, Hükümdarın Nüfuzu, Mürebbiye, Kırım Adası, Gümüş Martı, Binnaz, Monte Karlo'nun Serserisi", 30 Mayıs 1923 tarihinde Anadolu Harekat-ı Harbiyesi, 25 Şubat 1923'te Bursa Fatihî Naili Şükrü Paşa, Refet Paşa'nın İstanbul'a Muvassalatı, 10 Eylül 1923'te Lukres Borjiya, 27 Eylül 1923'te İsmet Paşa- Latife Hanım-Mustafa Kemal Paşa Haber Programı, "Ankitacı" filmiyle birlikte oynardı. 30 Eylül 1923'te Kâzım Karabekir Paşa kısa metrajlı filmiyle, "Kırmızı Ölüm" filmi, 14-15 Ekim günlerinde "Robenson", 18 Ekim 1923'te de "Ateşten Gömlek" filmi oynardı. Bu yıllardaki bilet fiyatları ise şöyledir: Birinci: 35, ikinci: 25, loca: 200 kuruş. 1925 tarihinde Belediye tarafından kiraya çıkarılan Turan Sineması, sinema konusunda bir uzman olan Hacıharunzâdeler tarafından kiralanır. Hacıharunzâdeler ellerindeki Yıldız Sineması'nı Turan Sineması'na taşırlar, kiraladıkları sinemaya da Yıldız Sineması adını verirler. 30 Ağustos 1929'da Visera'dan getirilen elektrikle kent tümüyle aydınlatılır. 31 Ağustos 1931'de Kemal Saka, üç ortağıyla sinemayı Belediye'den kiralar. Yıllık, 4.500 liradır. Bu arada sinemanın adı da Şehir Sineması adını alır. Bu adla oynatılan ilk film "Kismet" adını taşır. Ardından "Mihracenin Eşi" filmi oynar.

YILDIZ BAHÇESİ (Yazlık Sinema)

1932'de yıllık 3.010 liraya Alemdarzade Fazıl tarafından kiralanan sinema, Majik Sineması adını alır. Gençler Kulübü'nün (sosyal kulüp) çıkardığı Akın dergisinin gecesi bugünlerde, sinemada kutlanır. 23 Nisan 1932 tarihinde "Baykuş" filmi oynar.

Sinemada salı ve perşembe günleri kadınlar matinesi yapılır. Öğrenciler, ancak hafta sonlarında izinli olarak film seyretme olanağı bulurlar.

16 Eylül 1933'te Harunlar tarafından yıllık 1.025 liraya kiralanan sinema, yeniden Yıldız adını alır. 1934 yılında "Ankara Türkiye'nin Kalbidir, Solmuş Günler, Kara Çete" filmleri oynar. 1935'te "Adalar Çiçeği, Rasputin Çariçe, Tarzan" oynayan filmlerden bazılarıdır. 1936'da bilet fiyatları ise birinci: 20, ikinci: 15, balkon: 25, loca ise 150 kuruştur.

19 Ocak 1940 tarihinde üç yıllıkına Haydar Üçüncü, Hasip Kalaycı ortaklığıyla kiralanan sinema Sümer Sineması adını alır.

1940'lı yıllarda "Kahveci Güzeli", 1942'de "Don Kazakları, Zambak, Beyaz Esir, Cehennem Adası, General Yen" gibi filmler oynar.

Sonraları "Kahraman Şerif, Cennette Bir Gece, Yeşil Yunus Sokağı, Saratoga Güzeli, Işıklar Sönerken, Mayerling Faciası, Adalar Şarkısı, Miami'de Mehtap, Üç Silahşorlar, İki Ruhlu Kadın, Kıskaç Kadın, Rio Geceleri, Fakir Çocuklar, Çalınan Taç, Vatan Kurtaran Aslan, Kahraman Çavuş, Asi Generalin Son Emri, Macera, Korsikalı Kardeşler..." filmleri oynamıştır.

1953'te Trabzon'da ilk renkli Türkçe dublaj olarak "Scaramouche" filmi oynar. Aynı günlerde İpek Sineması'nda da "Scaramouche" filminin siyah beyaz kopyası gösterilir. O yıllarda aileler yalnız loca bileti alarak sinemaya giderlerdi. Salı ve perşembe günleri bayanlara matine yapılırdı.

Yaklaşık yarım yüzyıl Trabzon insanına sinema alanında hizmet götüren bu görkemli yapının, 16 Nisan 1958'de yıkılmasına başlanır. 30 Nisan 1958 günü tüm kalıntılarıyla ortadan kaldırılır.

YILDIZ BAHÇESİ (Yazlık Sinema)

1932 Mayıs ayında Hacıharunzâdeler, bugün Uzun Sokak'ın, Maraş Caddesi'ne çıkan ve Onbaşı İşhanı'nın arka planına düşen alanda yazlık sinema işletmeye başlarlar. Yıllar sonrasında bu sinemanın önünde sahaflik görevini büyük bir çabıyla Kitapçı Hakkı yürütür.

Trabzon'da ilk sesli film, "Monte Karlo Bombalar Altında" bu sinemada oynatılır. 1932'de Temmuz ayında İstanbul Opereti on temsil verir. 1933'te "Cici Berber, Karım Beni Aldatırsa, Söz Bir Allah Bir, Leblebici Horhor" filmleri oynar.

27 Ağustos 1936'da 17. kuruluş yılı kutlanan sinemada, "Her Şey Senin İçin, Mumyalar Müzesi, Cesaret Kralı, Sevmek Yasak mı?" adlı filmler oynar. 1970'li yıllara değin işletilen bu sinemanın bahçesi bir iş hanına ortam oluşturur. Yıldız Bahçesi'nde, güzelliğin simgesi olan manolya ağaçları vardır.

MİLLET BAHÇESİ (Meydan Parkı)

Bugünkü Meydan Parkı'nda o yıllardaki adıyla, Millet Bahçesi'nde yaz mevsiminde sahne gösterileri yapılırdı. Kısa bir sürede sinema makinesi kurularak film gösterilmişti. O yıllarda bahçenin ortada bir bölümünün dört tarafı perdelerle çevrilirdi. Bir bölüme kurulan sahnede gösteriler yapılır, konserler verilirdi.

Gösterilen filmler arasında, "Babaların Günahı" adlı film de vardı. Bu bahçede, 9 Temmuz 1934'te Hafız Mehmet Saz Heyeti konser vermişti. Sonraları Mahmure Handan ve Hafız Burhan da bu bahçede konser veren sanatçılardı.

GÜZEL HİSAR SİNEMASI (Yazlık Sinema)

Bugünkü Kalepark'ta kurulan Güzel Hisar Yazlık Halk Sineması'nda 1931-1936 yılları arasında şu etkinlikler göze çarpar: 9 Haziran 1931'de "Rasputin'in Maşukaları", 18 Haziran 1931'de "La Dam O Kamelya, Baden Baden Rezaleti, Bir Ailenin Harabiyeti, Deli Şarkıcı, Beyaz Esire" filmleri oynar. Ayrıca sahne gösterileri düzenlenir. Örneğin, 20 Ağustos 1931 tarihinde Odeon Baş Muganniyesi Güldane Hanım, Hafız Yaşar, Kemani Ahmet konserleri izlenir. 1 Eylül 1931'de Kemani Elmas Mehmet Saz Heyeti, 12 Ağustos 1935'te Hafız Ahmet, 1936'da Sabriye Tokses, Hafız Burhan, Süheyla Bediye, daha sonraları Zeki ve Hamiyet Duygulu konserler verirler.

İzzet Bey'in sonradan Kristal Yazlık Bahçesi adını alan Yazlık Asri Türk Sineması, bugün Uzun Sokak'taki Dürüm Kebap Salonu'nun (eski Kristal Kiraathanesi) arkasındaki bahçede açılır. 1933 yılının Mayıs ayında açılan bu sinemada ilk kez "Atlantik" filmi oynar. Ardından "Zevk Gecesi, En Güzel İntikam, Bir Milleti Yöneten Adam, Milyoner Hırsız, Demir Kafes" filmleri gösterilir.

Bu sinema, Abdullah Aydın yönetiminde 1934 yılı Temmuz'unda "Sürtük" filmiyle Yazlık Akın Sineması adıyla gösterime açılır. Bu etkinlik de bir yıl kadar sürer.

1939 yılında, yeni bir düzenlemeyle, bu sinema bir mevsim Yazlık Halkevi Sineması olarak halka hizmet sunar. "La Dam O Kamelya, Leylaklar Açarken, Seven Kadın, Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler, Kırık Rüya, Macaristan Geceleri, Lorel Hardi, İkizler, Kıskaçlık, Çıplak Melek, Zoro Kamçılı Adam, Zafer Yolu" filmleri oynatılır.

PANORAMA BAHÇESİ

Uzun Sokak'ta 1986 yılına kadar etkinliğini sürdüren ve Kader Sineması adını taşıyan yazlık sinemada, 1931 Ekim-Kasım aylarında Kemal Sahir operetler sunar. 1936-1939 yılları arasında (üç yıl) Trabzon'da kalan Kemal Sahir, sinema alanında çadırlar kurarak kışın da etkinliğini sürdürmüştü.

Kader Sineması, 16.5.1979'da Kadir Kılıç ile Mevlüt Oğul yönetiminde yeniden düzenlenerek halkın hizmetine açılır. Bu yeni adla, yeni açılışın ilk filmi de "Kader Bağlayınca" olur. Sözü edilen sinemada "Çağrı, Sürgün, İnsan Avı, Oli-Via, Metres, Emanuella, Gençler Coşuyor..." adını taşıyan yapımlar uzun süre gösterimde kalır. Sinema 1987 yılının Ekim ayında kapanır.

Uzun yıllar bu sinema Sümer Yazlık Bahçesi adıyla, Haydar Üçüncü tarafından işletilir. Sinema amfiteatr bir özellik taşımaktaydı. Üç boyutlu film olan "Ormanlar Kralı" oynanmadan önce seyirciye mavi renkli kâğıttan gözlükler dağıtılmıştı. İlk sinemaskop filmin bu sinemada oynatıldığı söylenir.

"Sümer Sineması" adıyla tanınan ve 1958 yılında yıkılan sinema; sinemalarda film oynatılmadan önce duyurular yapılırdı. Bu duyurular kimi zaman yerel gazetelere verilen ilanlarla, kimi zaman da biletlik denilen 20 x 30 boyutlarındaki renkli kâğıtlarla, el ilanlarıyla yapılırdı. Zamanla iki aylıklı panolara yapıştırılan afişler caddelerde sokak aralarında dolaştırılırdı. Çok sonraları caddelerde hoparlör takılan taksilerden duyurular yapılır, sinemalarda oynanan filmler halka duyurulurdu.

KIŞLIK SİNEMALAR ŞARK SİNEMASI

Yıllarını, sinema ve tiyatronun sevgisiyle doldurmuş, bugün bu anılarıyla yaşayan Abdullah Eltan'ın yönetiminde, bugün TRT binasının bulunduğu yerde, eski bir yapıda, 1933 yılında Şark Sineması açılır. Bu sinemada oynayan ilk film "Tren Soyguncuları" adını taşır. Bu sinemada ilk zamanlar sessiz filmler oynatılırdı. Şarlo Mehmet mızıkasıyla, Kambur Osman (Sözen) de megafonla oynayan filmlere efektörlük yaparlardı.

38 aylık kirası 2.000 kuruş olan sinemada "Sahra Kızı Barbara, Kanlı Pençe, Fantoma, Apaşın Gönülü, Esrarengiz Milyoner, Cambazhane Kraliçesi, Donjuan, Kasa Hırsızları, Demir Maske, İlahi Rakkase, Bir An İçin..." gibi filmler oynatılır. Bu sinemanın bu adla 8 aylık bir ömrü olurdu.

1943 yılında, Abdullah Aydın bu sinemayı Belediye'den kiralarak kısa bir müddet için Akın Sineması adıyla işleme açmıştır.

İPEK SİNEMASI

Şark Sineması bir süre sonra Harunlar, Tam İş ve Dişçi Asım ile üç ortak tarafından Belediye'den kirallanır ve adı da İpek Sineması olarak değiştirilir. 21 Nisan 1944 tarihinde kiralanan sinema 600 koltuk ve 13 locadan oluşan büyük bir onarımdan geçirilerek "Demir Maske" filmiyle gösterime açılır. "Uğultulu Tepeler, Su Perileri (Renkli orijinal olarak 1 ay kesintisiz oynayan film), Sen Gideli, Canavar Tohumu, Hayatımızın En Güzel Yılları, Romeo ve Juliet..." bu sinemada oynayan filmlerden başlıcalarıdır. "Monte Kristo" serisi ile "Baytekin 36 Kısım Tekmili Birden" de bu sinemada gösterilmiştir.

TRABZON'DA

Fotoğrafçılık ve Şehir Fotokartları

Kartpostalların çoğunun konusu kentlerdir. Caddeleri, sokakları, meydanları, eğlence mekânları, binalarıyla kent ve kasabaların görünümünü bizlere sunarlar. Gezilerimizde o yerlerin kartpostallarını arar, göndeririz; "İşte ben buradaydım!" demek istercesine...

T Dergi

İnsanlar arası yazışmaların tarihi, posta idarelerinin kuruluşundan önce başlar. İlk mektupların önemli kısmı ülke yönetimi ile organları arasında gidip gelmiştir. O vakitler emirler, buyruklar ya da talimatlar, belki de kalın parşömen rulonun gösterişli bir şekilde açılmasının ardından yürürlüğe girerdi.

Ticaretle ilgili mektuplar da bu kapsamda önemli yer tutmuş olabilir. Herhalde kuru, resmî ve rakamlarla doluydu bunların tümü. Ne vakit yazışmalar sıradan insanlar arasında yaygınlaşır olmuştur, işte asıl posta tarihi de o zaman başlamıştır.

Hangi kral, hangi padişah, valisine gönderdiği mektubun arasına kurutulmuş çiçek koymayı düşünürdü? Hangi tüccar, tarım üreticisine ya da fabrika sahibine yazdığı mektubun köşesini yakardı? Sözcüklerin yetmediği yerde mektubu dudak iziyle sonlandırmak biz sıradan insanların buluşuydu kuşkusuz. Askerdeki, gurbetteki babaya da henüz görmediği çocuğunun ayak izini, elinin biçimini kalemle çevresinden giderek ulaştırmayı becerdik. Bu iz fotoğraftan da gerçektir. Çünkü özlem ve sıla kokuyordu.

Birçok dilde "cartpostal, carte postale, postcart" gibi adlarla geçen kartpostallar böylesi gereksemelerden doğdu. Bir zarfa sığacak büyüklükte kesilmiş, üzeri resimli, karton ya da kalın kâğıttan oluşuyordu kartpostallar. Bu büyüklükteki yüzeye yazılabilecekler de sınırlıydı. Ancak kısa mesajlar, küçük ve özlü cümleler yazabilirdiniz. Belli bir kartın

benzerleri arasında tercihi de önemliydi. Çünkü üzerindeki resmin seçiminde, sizden bir duygu taşıdığı varsayılıyordu.

Kartpostalların çoğunun konusu kentlerdir. Caddeleri, sokakları, meydanları, eğlence mekânları, binalarıyla kent ve kasabaların görünümünü bizlere sunarlar. Gezilerimizde o yerlerin kartpostallarını arar, göndeririz; "İşte ben buradaydım!" demek istercesine... Bayramları, eğlenceleri, şenlikleri, hüznleriyle toplumsal yaşantının her türlüşünü de o günlerden bizlere taşıyor kartpostallar... Kartpostallar değişik baskı teknikleriyle yapılırdı. Litografi adıyla bilinen taş baskı kartlar, metal gravürler matbaa öncesinin tekniği idi. Sonra matbaalar kartpostal basımını devraldılar. Önceleri çizim ve boyama desenli kartlar, ardından da klişe baskı tekniğinin yaygınlaşmasıyla fotoğrafik görüntüler kartpostal yüzeylerini süslemeye başladılar. Fotokartlar, bir başka deyişle fotoğraf tekniğiyle basılmış posta

Trabzon'da kent görüntülerini gösteren ilk şehir fotokartlarının 1890'lı yıllardan başlayarak satışa sunulduğu tahmin edilebilir. Bazı fotokartlar, ön ya da arka yüzünde gönderildikleri tarihi taşıyan postane damgalarıyla anı ve tarih kokan belgelere dönüşmüşlerdir.

f Cumhuriyet sonrasında Trabzon'da Gayrimüslim fotoğrafçı kalmamıştır. 1920 başlarından itibaren, özellikle Kurtuluş Savaşı sonrası emekli ya da terhis olmuş asker kökenli fotoğrafçılar tek tek stüdyolarını açmaya başladılar.

kartları fotoğrafhanelerle yaşittir. Küçük boy fotoğraf kâğıdının ölçüleri zarf boyutundan yola çıkılarak belirlenmiştir. 9 x 12, 9 x 14 boyutundaki fotoğraf kâğıtlarının ambalajlarında "carte postale" diye yazar. Bu boyuttaki kartlar, bugün de yaşamımızın güzel anlarını eşe, dosta taşımayı sürdürür.

Trabzon'da ilk fotoğrafhanenin Rus kökenli olabileceği tahmin edilen Armakoff adlı bir yabancı tarafından Kemeraltı'na inen Semercilerbaşı Sokağı'nda açıldığı yazılıdır. 1868 yılında bu stüdyonun faaliyette olduğu notu, bir yerel tarihçi tarafından belirtilmiştir. Sonra Trabzon'da yaşayan Hristiyan toplumundan Kakuli (Cacouli) biraderler ve Hatchik Tcholakian'ın (Haçik Çolakyan) stüdyoları faaliyete geçer. Her iki stüdyonun da hangi yılda faaliyete

geçtikleri bilinmemekle birlikte 1880'li yıllarla 1919-1920 yıllarına kadar çalışmalarını sürdürdükleri fotoğraf arkası tarihlerden anlaşılmaktadır. 1890 yılında Kakuli kardeşler (Cacouli Freres), Osmanlı döneminin önemli kentlerinin fotoğraflandığı ünlü "Abdülhamit Albümü" için resmen görevlendirilir. Kakuli kardeşlerin hazırladığı dosyada kent içindeki önemli binaların, sokak ve meydanların yer aldığı 57 fotoğraf vardır.

Cumhuriyet sonrasında Trabzon'da Gayrimüslim fotoğrafçı kalmamıştır. 1920 başlarından itibaren, özellikle Kurtuluş Savaşı sonrası emekli ya da terhis olmuş asker kökenli fotoğrafçılar tek tek stüdyolarını açmaya başladılar.

- Eylül 1921'de "Kafkas Fotoğrafhanesi" hizmete başlamıştır.
- 1922 yılında "Türk Fotoğrafhanesi'nin" varlığını bir gazete haberinden öğreniriz.
- 1923 yılında yine bir gazete haberi, "Kenan Reşit Fotoğrafhanesi'nin" açılmış olduğu haberini verir.
- 1924'te emekli Yüzbaşı Mümtaz Bey, "Mümtaz Fotoğrafhanesi'ni" açar.
- 1926 yılı gazetelerinde Hüseyin Şevket'in (Polis Şevket) "Türk Meserret Fotoğrafhanesi" ilanına rastlanır.
- 1926-27 yıllarında Trabzon'un 'aile fotoğrafçısı' güvenini kazanan Foto Hürrem, Hürrem Şatıroğlu Stüdyosu'nu açar.

- 1920'li yılların başlarında kısa bir süre "Cumhuriyet Fotoğrafhanesi" ve Rifat Bey adı birlikte anılır.
- Yine 1920'li yıllarda "Wolffka" adında bir yabancı, meydan civarında kısa bir süre için hatırlanmaktadır.
- 1925 tarihli bir fotoğrafı bulunan "Foto Turhan" da icrayı sanat eylemiştir bir süreliğine. Ali ve İsmail Kaynar kardeşler "Foto İpek" adıyla 1931 yılında fotoğrafhaneye kurup günümüze kadar işletirler.
- 1933-34'lerde Trabzon'a gelerek stüdyo açan "Foto Moda" Rafet Mustafa da Trabzonluların belleğinde yer alır.

Kitabı Hamdi Mahdumları (oğulları) kitabevi, kırtasiye işleri yanında fotoğraf alanında stüdyo ve amatör işleri de yapan bir aile işletmesidir. Niyazi Bey, Hayri Erok ve Şeref Satıcı bu stüdyoda görev almış, daha sonraları kendi stüdyolarını kurmuş fotoğrafçılardır.

Hasan Erbaş 1930 başlarında Trabzon'a gelerek amatör işleri ve çekimler yapan bir fotoğrafhaneye işletmeye başlamıştır. 1940 başlarında Hasan Erbaş ölünce, evlatlıkları Yaşar ve Nimet Altaş kardeşler, 1942-43 yıllarında "Foto Doğu" adıyla bir dükkân açarlar.

Aynı yıllarda Murat Saltık, değişik sürelerle Niyazi Ertan ve Hayri Erok'la birlikte çalışır. Sonraki yıllarda "Foto Sümer" adıyla açtığı stüdyoda tek başına sürdürür çekimlerini.

Şeref Satıcı, 1953 yılında Kitabı Hamdi Mahdumları kitabevinden ayrılmıştır. "Foto Şeref" adıyla bir dükkân açarak çekim ve amatör işlerine oğlu Osman Nuri'yle devam eder.

Trabzon'da kent görüntülerini gösteren ilk şehir fotokartlarının 1890'lı yıllardan başlayarak satışa sunulduğu tahmin edilebilir. Bazı fotokartlar, ön ya da arka

KENTTE FOTOKART YAYIMCILIĞI

Kentimizde fotokart yayımcılığını üstlenen, işin ticaretini yapan yerli ve yabancı kişi ve kuruluşların hiç de az olmadığını görürüz: Cacouli Freres (Kakuli Biraderler), Hatchik Tcholakian (Haçik Çolakyan), Stillanides, C. Angerer & Göschl, Kitabı Hamdi et Fils (Kitabı Hamdi ve Oğulları), Osman Nuri, Foto Doğu (Yaşar Altaş), Foto Çığır (Hamdi Utku)... Bunlar arasında Kitabı Hamdi ve Oğulları ile Osman Nuri (Eyüboğlu) dağıtım şirketleriydi. Stillanides ile C. Angerer & Göschl'ün de yalnızca yayımcılık yaptığını sanıyoruz. Ancak diğerleri Trabzon'da stüdyoları olan fotoğrafçılardı.

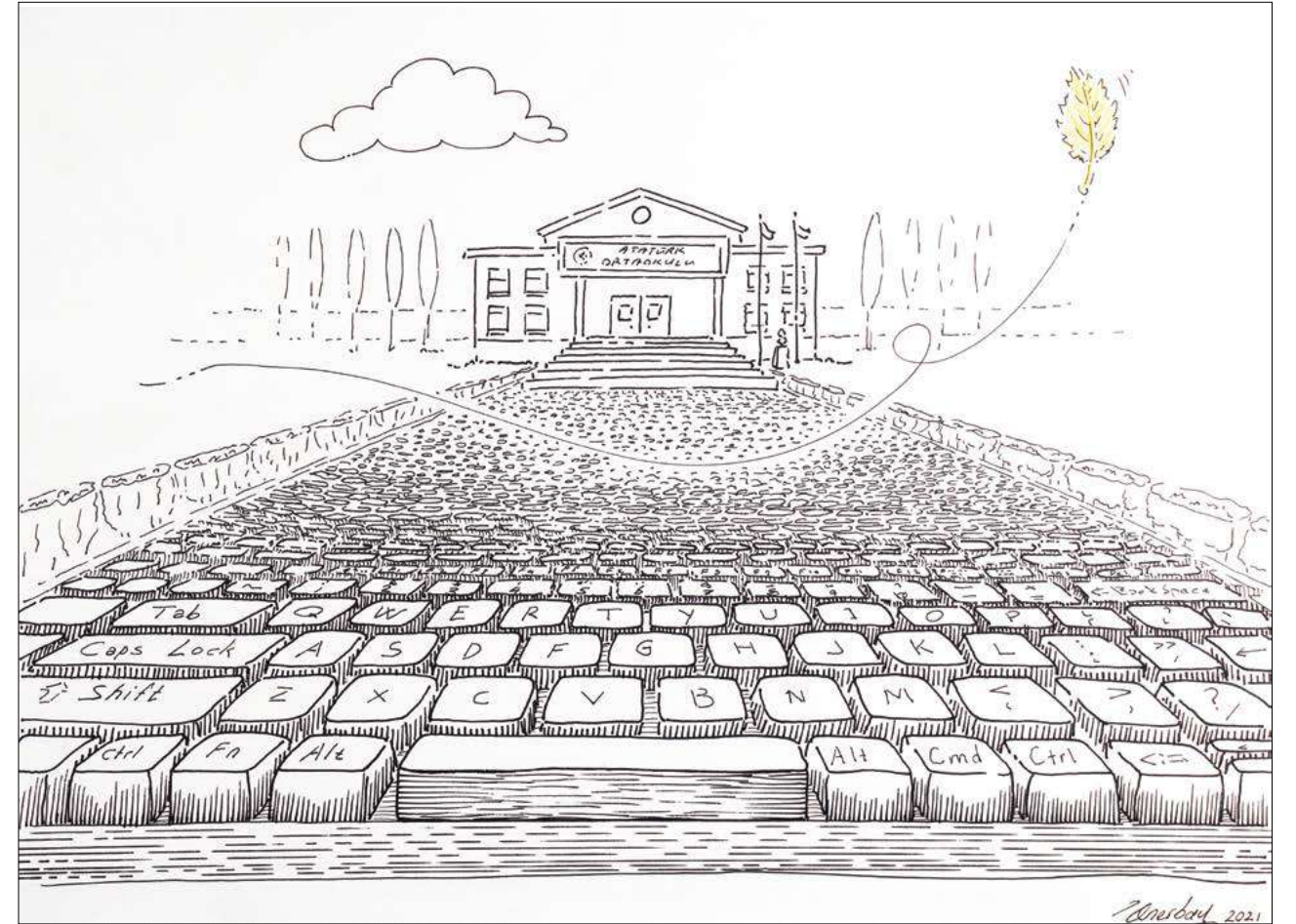
Dünyanın değişik kentleri yanında Trabzon görüntülerini taşıyan fotokartlar ve kartpostallar bu şirketlerin de listelerinde artık görülebilmektedir.

yüzünde gönderildikleri tarihi taşıyan postane damgalarıyla anı ve tarih kokan belgelere dönüşmüşlerdir. Fotokartlar son yıllarda koleksiyoncular için önemli ve değişim değeri giderek artan bir ilgi alanı oluşturmaya başlamıştır. Yurt içi ve yurt dışında koleksiyon malzemeleri alım satım ve müzayedesini yapan pek çok şirket kurulmuştur. Dünyanın değişik kentleri yanında Trabzon görüntülerini taşıyan fotokartlar

ve kartpostallar bu şirketlerin de listelerinde artık görülebilmektedir.

Avrupa'da 1870'li yıllardan başlayarak, fotokartların posta hizmetlerinde yaygın şekilde kullanıldığı söylenebilir. Aynı dönemde tek ya da seriler hâlinde, değişik konulardaki fotokartların dağıtımını yapan kuruluşlar da oluşmaya başlamıştı. Matbaalar, kitap kırtasiye, yayınevi şirketleri bu konuda öncüyüydüler. Şirket adı ya da logosu kartın arkasına yazılırdı. Kartın ön yüzünde ise genellikle "editör" unvanıyla bu işi yapan kişinin adı ve bazen de fotoğraftaki görüntüye ilişkin açıklamalar yer alıyordu.

Trabzon'da 1890'lardan sonra şehir görüntülerini taşıyan kartların posta hizmetine sunulmuş olacağını varsayıyoruz. Çünkü 1903'lerde postalanmış tarih ve notların yazılı olduğu kartların varlığını biliyoruz.

Trabzon Büyükşehir Belediyesi 9. Karikatür Yarışması 1.'lik Ödülü
Önder Önerbay

BEYİTLER

MUHİBBÎ (Kanûnî Sultan Süleyman)

**Nigârâ mest-i çeşmünden harâbum
Beni sanma ben ki mest-i şarâbum**
(Ey sevgili, gözlerin sarhoş etti beni, harabım;
Beni sanma ki ben şarap yüzünden sarhoşum)

**Gül açılsa halk-ı âlem gül gibi handân olur
Sensüzin gülzâr-ı âlem cümle zindan olur**
(Gül açılsa insanlar gül gibi güler yüzlü olur;
Sensiz âlemin gül bahçeleri zindandır bana)

**Gice vü gündüz endişem nigârün fikr ü zikridür
Eser kalmaya ki benden o hâlet olmaya zâyil**
(Gece gündüz telaşım güzel yüzlü sevgilinin düşüncesi ve onu zikretmemdir;
O keyifli hâlde uzun süre kalmazsam bedenimden eser kalsın.)

**Sensiz ey dilber bana âh ü figân eksük degül
Lâle-veş bağrumda hem dâg-ı nihân eksük degül**
(Ey dilber, sen olmayınca ahım ve inleyişim eksik değil;
Lâle gibi bağrımda gizli yaram eksik değil)

**Geh hayâlidür konan gönlüm evinde geh gamı
Ol harâbe evde mihmân her zaman eksük degül**
(Kâh onun hayalidir gönlümün evi üstüne konan kâh hüznü;
O harabe evde misafir her zaman eksik değil)

**Ey Muhibbî ger dilerseñ şîr'ünü rengîn ola
Fikr ü zikrin her nefesde la'l-i yâr olmak gerek**
(Ey Muhibbî şiirin renkli olsun istersen eğer;
Fikrin zikrin her nefesinde sevgilinin (kıızıl) dudağı olmalıdır)

**Gönderirse ol kemân-ebrû eger gamz okların
Geçürüp sînemden idem cân içinde yir ana**
(Gönderirse o yay kaşlı eğer bakışlarının oklarını;
göğsümden geçirip can içinde yer edeyim ona)

**Şem'-i ruhsârın görüb yansam yıkılsam tan mıdır
Şem' gördükçe yakar bâl ü perin pervâneler**
(Yüzünün aydınlığını görüp de yansam yıkılsam ayıp mıdır;
Aydınlık görünce yakar kanatlarını kelebekler)

**Humârı hoş gören rindem mey-i sahbâdan el çekmem
Cefâsına bakup hârun gül-i râcandan el çekmem**
(Baş ağrısını hoş gören bir kalenderim, saf şaraptan el çekmem;
Dikenin eziyetine bakıp güzel gülden el çekmem)